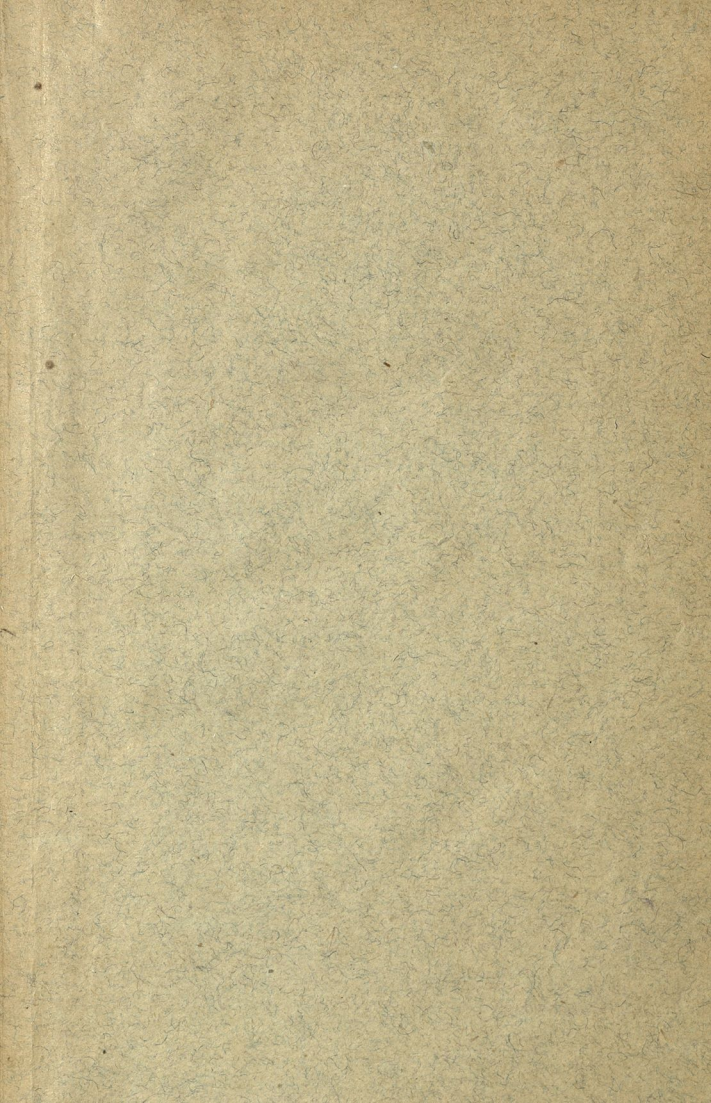
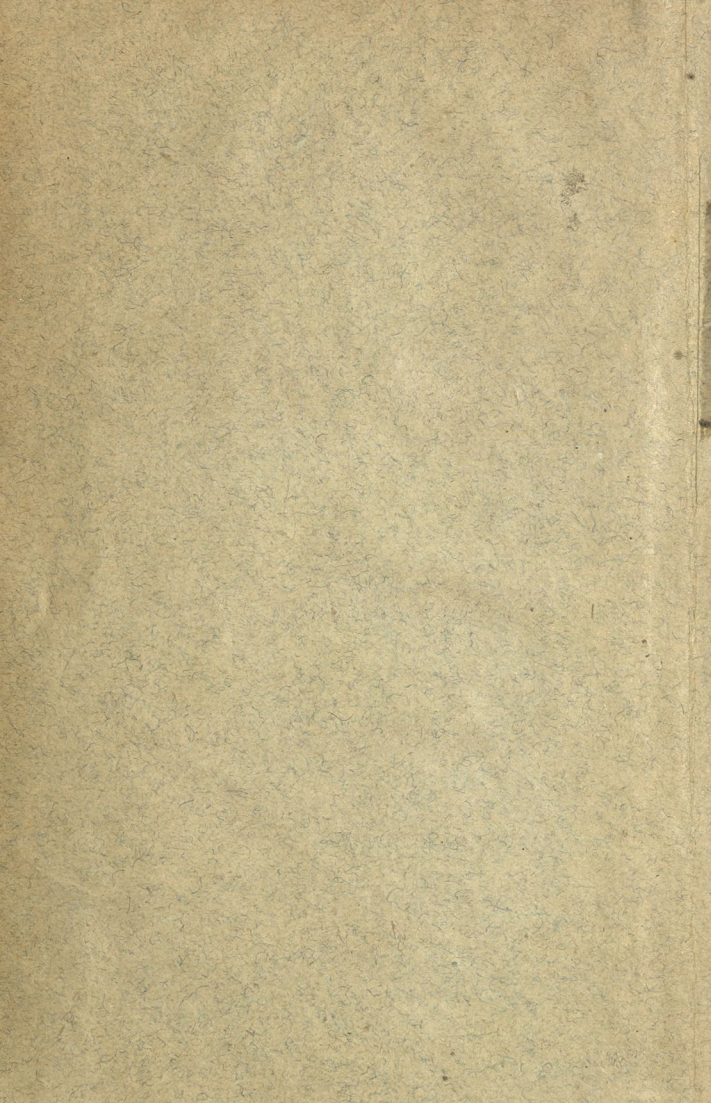

II
B, 31372,
9.

II, B, g.
31372,

31372, II, B, 7, 169

JURI KOZJAK,
slovenski janičar.

Povest

iz

petnajstega stoletja domače zgodovine.

Spisal

J. Jurčič.

JURI KOZJAK,

slovenski janičar.

Povest

iz

petnajstega stoletja domače zgodovine.

Spisal

J. Jurčič.

Na svitlo dala

družba sv. Mohora.

Z dovoljenjem vis. čast. Kerskega knezoškofijstva.

V CELLOVCU 1864.

Tisk Jan. in Frid. Leona.

JURI KOZLAK

slovenski janičar.

Prava

in

na najvišje sodišče v Ljubljani.

Prava

J. Jurčič.

Na vito dala

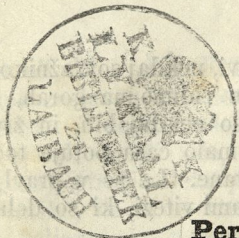
druga av. Mohora.

in dr. Jurčič v. čast. av. Mohora.

Prava 1888.

Tab. Jan. in Frid. Leona.

Pervo poglavje.

Govoré, kdor nima doma,
Kdor ni nikjer sam svoj gospod.
S. Jenko.

Bili so pri nas na Slovenskem nekđaj drugi in drugačni časi. Ko bi bilo mogoče, da pride kdo naših prededov z unega sveta, težko bi spoznal spremenjenih vnukov in lastne svoje domovine. Ne mislimo pa samo tiste premembe, ki je še dan danesnji stari očetje z zapečka pripovedujejo in tožijo, da se je nas napuh poprijel, da se mi oblačimo v tanka, mehka oblačila, naši očetje pak in naše matere so nosili in nosili sirovo pertenino domače preje in domačega kroja: — temveč menimo le spremembo splošnega življenja vsega ljudstva.

Gospôda po gradovih, zidanih visoko po gorah in gričih in terdno na skalo postavljenih, imela je največo oblast. Kmet jej je bil bolj hlapec ko prost človek. Nevednost je bila domá pri gospodu in tlačanu, pri bogatinu in beraču. Kjer je pa nevednost, tam je mnogo neumnosti, prazne vere in vraž. Zató se bere v starih listinah, da so v prejšnjih časih marsiktero gerše babšê, ker so menili da je čaravnica, posadili na gorečo germado in jo živo sežgali.

In koliko so zylasti naše slovenske dežele prebile po Turkih! Skoraj čuditi se moramo, da so še take ostale. Svoje prêdede pa moramo spoštovati, da so nam ohranili deželo in rod.

In kje so danešnji dan gradovi, nekdanj sovražnikom trepet in strah? Le razvaline še vidimo na gorah, le mali ostanki nam pričajo, da so nekdanj bili, in živo pripovedujejo, da človek malo malo časa potuje tod; posamezni človek mine, rod ostane. Le še v pravljicah in pripovedkah živé med nami vitezi, ki so delali nekdanj za dom s krepko desnico.

Izmed mnogih razvalin po dolnjem Kranjskem je znamenit grad Kozjak, kolikor se ga še ni sesulo. V petnajstem stoletji je stal grad še terden, kakor bi bil zidan za večnost. Ponosno so moleli okrogli stolpi na hribu proti nebu, naznanjevaje od daleč vsakemu, da tu noter ne pride nihče, kogar gospodar noče sam rad sprejeti. Obzidje, zidano po umetni roci, stalo je nepredertno kakor stara skala.

Kakor grad bili so tudi njegovi stanovavci silni mogočni gospodje. Ohranili so bili svoje prosto slovensko ime — Kozjak, ki je v rodovini segalo daleč nazaj v nepomljlive čase slovenske zgodovine tudi potem, ko so večidel vsi prosti domačini morali umakniti se tujim plemenitašem iz Nemške in Laške. Kozjaki so bili tedaj plemenita rodovina slovenska, kakoršnih je zdaj, žalibog, čisto malo pri nas, ker so še tiste pomerle, kar smo jih imeli nekdanj, kakor postavim ravno le-tá.

Na drugem hribu, ne daleč od Kozjaka, je stal drugi grad — Šumbreg. Neka pravljica pripoveduje, da sta bila zidarja, ki sta zidala ta dva gradova, brata, in da sta zidala ob enem. Ker pa sta imela oba samo eno kladvo, moral je tedaj prvi kamenje vtikati, kedar ga je drugi tolkel.

Pred kacimi štiri sto leti sta živela dva brata Kozjaka, Marko in Peter.

Marko, starejši brat, mož blizo štiridesetih let, bil je gospodar rodovinskega gradú in nekaj družih

lastnij, ki so bile Kozjaškega imena in lasti. Bil je mož zastaven na telesu, krepke roke, pa tudi blagega serca, — dobra duša. Ubogim kmetom ni bil noben grajšček boljši oče, ko Marko Kozjak. Ko je bil komaj otročja leta prerastel, poslal ga je oče na Nemško, da bi se izuril v tedanji vedi, edino imenitni in veljavni, — v orožji. Mladenič se je bil večkrat skazal hrabrega junaka; v marsikterem boju na tujem se je razvila gibčnost njegovega duha in telesa. In ko mu domá oče umerje nanagloma in ga pokličejo na dom, da bi prevzel lastnijo po očetu, odpustili so ga s pohvalo iz cesarske vojske.

Domá so mladega viteza častili in ljubili vsi pošteni sosedje. Seznanil se je bil kmalo potem, ko je prišel na dom, s sosedovo devico, hčerjo Šumbregovo, in jo je tudi v zakon vzel. Toda Bog mu ni dal dolge zakonske sreče; žena mu umerje že pri prvem porodu, zapustivši mu edinega sina — Jurja. Da bi se bil Marko Kozjak vdrugeč ženil, tega ni bilo misliti; ljubil je ranjko svojo ženo preveč, morda toliko bolj, ker jo je imel le malo časa. Torej si nameni vso skerb in ljubezen le temu posvetiti, da bi svojega sinčeka Jurja, kateri ga je živó spominjal na ranjko ženo, zredil za dobrega kristjana in dobrega državljana.

Za meč ni prijel druge krati, samo kedar so Turki prestopili v razbojnih četah meje slovenske dežele, kar se je tačas skoro leto za letom zgodilo. Kedar pa je pritiskal Turek, tačas je Marko Kozjak radovoljno zbral in orožil svoje hlapce in kmete in pomogel deželi, kar je bilo njemu moči. Ko so pa Turki ali s pobitimi črepinjami ali pa siti ropanja, požiganja in kervi, vernili se spet na Turško, umaknil se je tudi on v svoje ozidje nazaj; ljudstvu pa je pomagal, da je zapaljena in razderta domovja zopet

postavilo, in na vse moči celil rane, ki so jih v neprestanem boji Turki bili Kranjcem.

Ves drugačen mož je bil njegov brat Peter Kozjak. — Ker je bil drugi sin, mlajši od Marka, odmenil ga je oče za duhovski stan. Bil je tudi slabe postave, za orožje tedaj čisto nesposoben. Že v mladih letih je bil potuhnjen, zvit in poreden; in ko mu je še mati odmerla, starejši brat pa odšel na Nemško v vojno; spridilo se je še tisto dobro na njem, kar ga je imel po naravi. Ker ga je oče odstavljal in malo pečal se za-nj, odstavljali so ga tudi drugi; celó posli so ga zametali. Zato pa se mladi gospodič ni bližal nobenemu človeku; vsakega je sovražil, ker je menil — nekoliko res po pravici — da ga vse sovraži. Pečal se že otrok ni z ljudmi, le gosi je preganjal po očetovem dvoru in s palico živali pobijal. Takó se je mlado, zanemarjeno serce navzelo tudi neusmiljenosti. Kar pa se mlademu človeku vsadi, to pri starem obrodi.

Ne gledé na nagnjenje in poklic, ne na svetost duhovskega stanú, pošlje oče Petra v klošter v bližnjo Zatičino, češ, da bode le preskerbljen za lahek kruh, drugo se bode že samo naredilo, kar je menihu treba. Pa samo se le kaj slabega naredí. Mladič je bil sicer dobre glave, bistrega razuma, pa bil je tudi v kloštru sam svoj in termoglav; ni se hotel tega učiti, kar so mu velevali. Tudi molitev mu je bila malo po všeči, odtegoval se je menihom in vsacemu povelju. Precej so vidili, da iz njega ne bode dobrega duhovnika. Pa opat je za prvega zavoljo očeta poterpeval ž njim, misleč, da se še popravi; ko pa je ostal zmirom tisti potuhnjeni Peter, pošljejo ga iz kloštra očetu domú.

Kaj je hotel oče ž njim? Do meča ni kazal Peter nobenega veselja in tudi ni bil za tó, ker mu je bil

Bog že od mladih kolen noge malo na vnänjo stran skrivil, veliko glavo pa na kratek vrat in široka pleča z vzvišeno gerbo postavil. Meniška kuta bi bila morda te pohabe pokrila, tako je mislil oče Petrov, ali železni oklep bi se ga ne bil dobro oklenil in prijel. Odloči mu torej oče izbo v zadnjem kotu gradü, kjer so bile hranjene stare pisane bukve. In ker Peter ni imel družega dela, jel je stare bukve preišljevati in brati, delo, ki nekđaj ni bilo tako lahko, kakor zdaj, ko imamo na popir tiskane knjige.

Kmaló potem umerje stari Kozjak. V poslednji oporoci zapiše večidel svojih lastnij starejšemu sinu Marku, ki je bil z doma, nekoliko po mlademu sorodniku Ljudoviku Kozjaku. Peter ni dobil nič družega, kakor dober kót, to je stanovanje in vse preskerbljevanje do smerti, pri bratu Marku.

Ko bi bil oče prepustil sinu Petru kako lastnijo, ne bi se bil letá veliko zmenil za-njo; prodal bi jo bil morda, kakor Ezav Jakobu pervenstvo za torilo leče. Zdaj pa ga je grizlo to, ker je vidil, da mora povsod zadnji biti in le še bolj mu je serce zatemnelo. V resnici mu ni bilo nobene sile. Skerbi ni imel nobene; varno po tujih rokah hranjeno stanovanje mu je dajal brat Marko, poklican iz Nemškega. Ali gospod Peter si je bil v glavo vtisnil, da mora biti sam svoj gospod; in s svojo učenostjo je menil, da bere v razstavi in razverstitvi nebeških zvezd, da kedaj še obogati in sam svoj postane.

Serca, ki ima že druge pregreške na sebi, prime se kaj rada lakomnost posvetnega blaga. Vse te misli in želje pa so se rodile v sredi Petrovega serca; nikomur jih ni povedal, le stenam svoje izbe. Bile bi zakopane in svet ne bi bil nikdar znal za-nje, ko bi jih ne bil Peter pozneje očitno pokazal.

Drugo poglavje.

Ti štibalarski tatjé,
Hujši so kakor volcjú.

Nar. pesem.

Kakih petdeset let popred, predno se je pričela naša povest, prišli so cigani v naše kraje. Popred niso bili znani tod po Evropi in še današnji dan ne vemo za gotovo, od kod so za prvega prišli. Zgodopisci tedanjih časov pripovedujejo, da je tuj narod v Evropo priromal — rujave kože, neznane noše in tujega jezika. Ti čudni ljudjé so se izdajali za kristjane, rekši da pridejo iz Egipta. Imeli so morda iz perva tudi lastne kralje. Kmalo pa so se razšli v derhalih po vseh evropskih deželah, kjer so si skoraj povsod prebivavce razdražili z avoljo svojega lenega pohajkovanja in pa še bolj z avoljo tega, ker so preradi tega ali unega ogoljufali in le slabo ločili, kaj je moje, kaj tvoje.

Bilo je poletnega večera. Solnce je bilo komaj še za dve pedi visoko. Pod gradom Kozjakom v germičji si je bila postavila ciganska derhal šotore. Umazane rjuhe so bile pretegnjene po zakajenih slemenih, iz palic napravljenih. Pred šotorom so kurili ogenj. Velik kotel je visel nad plamenom in mlad kuštrav cigan je mešal po njem z leseno kuhavnico. Na ražnji je obračala na pol osmojeno četert ukradenega kozla mala ciganica černih velicih očí. Veči del so bili šli ciganje po bernjavi in goljufiji v bližnje vasi; le malo jih je bilo v šotoru. Vračali pa so se zmirom bolj z nabranim brešnom: s špehom, maslom in drugo ropotijo.

Glavar tega kerdela, velik suh cigan, s svitlimi očmi, dvigne se naposled, pokliče mladega kuštravega fantina, ki je kahal, in oba koračita mimo koščatih konj in oslov, ki so po navadi ciganom tovore prenašali iz kraja v kraj, od vasi do vasi.

„Slušaj! dečko“, pravi cigan mlajšemu, „doboš si danes lahko dobrega konja, tu gori v gradu. Uren bodi, jaz ti pomagam. Hlapce bo tvoja mati premotila, ti odvežeš konja, prvega pri vratih, vrane barve in ga odpelješ do velicih vrat, tam te čakam jaz, vse drugo bom storil potlej sam.“

„Bodem, oče! In konj bo moj, si rekel?“ odgovori mladi.

„Ti ga boš jezdil. Jutri gremo čez mejo, nihče ga ne bo vidil v naših rokah. Kedar pridemo čez mejo, lahko ga prodamo.“

Na poslednjo misel je hotel mladi ciganič nekaj ugovarjati, vendar osorni pogled staršega utiši ga na mah.

Oba gresta tiho navzgor po grajskem potu. Ko pa storita ovinek, da bi ju bil mogel grajski vratar s svojega stražišča viditi, ogneta se v stran. Dospeta do ozidja. Dolgin, mlajšemu oče, se pripogne, sin skobacá mu na herbet, od tod na ramena. Potem se dolgin počasi spnè s svojim živim tovorom po konci ob zidu.

„Dosežeš?“ praša stari.

„Manjka za pol komolca“, odgovori fantè in spenja roke, da bi se verh zida poprijel in gori splezal. Ciganski oče se postavi še bolj tik zida, stopa na perste in daljša rame, kolikor more. Zmirom pa so bile sinu roke za pedenj prekratke. Stari cigan kolne med zobmi in strese nevoljen sina raz sebe. Iz kamnov, ki so odkerhnjeni od zida ali strehe ležali

krog ozidja, napravita si podlogo. Oče stopi na-njo in kmalo je klečal mladi cigan na zidu.

„Vidiš konjski hlev?“ praša oče od zdolej.

„Vidim, in mater vidim na dvorišču“, odgovori maček ciganski na zidu.

„Hoj! glej da mi izvedeš tiho konja iz hleva in ga priženeš ob zidu do vrat; ako ne, varuj se me! Jaz te počakam pri vratih“. Tako je govoril šepetaje dolgin svojemu sinu na zid. Ta pa ni poslušal do kraja očetovih besed. Naglo ga je zmanjkalo z zida v dvorišče.

Med tem so se zbrali grajski hlapci konec konjskega hleva okoli stare ciganke. Drug družega so sklicali in našlo se jih je bilo veliko okrog babure, stare ciganke, ki je vedela mnogo povedati.

„Od kod ste pa, vi ciganje?“ praša jo prvi hlapec.

„Daleč semkaj smo prišli iz egiptovske dežele“, govori ciganka, po strani se pa skrivaj proti hlevu ozira, „iz egiptovske dežele; veste, kje je to?“

„Nu, slišal sem od nje v pridigi“, pravi stari vojni hlapec Ožbe. „Na Nemškem sem bil marsikje; tudi zdolej na Hrovaško in na Češko smo šli z mečem — še z ranjcem gospodom, v Egiptu pa še nisem bil“.

„To mora biti za devetim morjem“, dostavi tretji hlapec.

„Res je“, pravi zopet ciganka. „Sv. Jožef in Marija sta potovala z otrokom Jezusom v Egiptet. To ste slišali. Mi ciganje, — ne mi — naši očetje niso hoteli sprejeti Jezusa in Marije in zato moramo sedem let romati po vsem svetu, vse križem, ljubi prijatli, za kazen romati!“

„Sedem let pravite“, oglasi se hlapec, „tedaj treba vas zapoditi s palico, zakaj pa že romate, kar imam jaz zobé v čeljustih.“

Na to vstane krohot in smeh na dvorišču.

„Stoj, ljubi moj prijatelj! Meniš, da bi mi ne šli radi domu, ko bi mogli; pa zavirajo nas zaderžki mnogoverstni; kaj ti pravim, prijatelj, ti bi me ne mogel razumeti.“

„Lej, lej!“ odgovori peti hlapec, „ali meniš, da bi tudi ti znala kaj, kar mi ne bi? Morda celó, kakor naš gospod Peter“, pri tej besedi se ozre ali ga ni kdo čul, „naš gospod Peter, ki zna brati in se na zvezde umé?“

„Daj mi dlan, prijatelj moj! in povem ti, kaj se ti je zgodilo in kaj se ti bo še.“

„Prijatelj nisem tvoj, starka! Nekaj bi ti pa dal, ko bi mi povedala, kaj bo z menoj. Kje pa poznaš, kje?“ Rekši jej pomoli dlan.

„Poterpi, poterpi! Ti si bil dvakrat v smertni nevarnosti, še v tretje boš; to se pa ne bere, ali jo prestopiš. Pač, ne mara da jo boš. Enkrat si se mislil ženiti, pa ti niso pripustili. Ženil se pa boš čez leto in dan in mlado vdovo vzela“, prerokuje ciganka.

„Ti gotovo po metli hodiš na Klek. Vse ti ugane baba.“ Tako vsklikne hlapec in vsi na enkrat hoté zvedeti prihodnje svoje osode.

Ciganka se izmišlja, laže in prerokuje jim za verstjó. Dobro pazi, da bi ne zinila nobene, ki bi vsacemu ne bila za silo prav obernjena. Kozjaški hlapci so stermé menili, da imajo zlodejko s Kleka pri sebi, zakaj vsak je mislil in terdil, da mu je skoraj vse po pravici in resnici razodela.

Ko so se hlapci razmišljeni s ciganko pogovarjali, pride grajščak gospod Marko Kozjak na drugi konec dvorišča. Vidé, da so se hlapci v derhal zbrali, hoče zvedeti, kaj imajo. V ta hip pa mu naproti priteče sinček, šestletni Juri in govori: „Oče! pojte gledat, pojte; tuj hlapec je našega vranca odpel in ga žene venkaj. Jaz sem mu rekel, naj ga pusti, pa me je hudo pogledal in hotel me je prijeti. Pojdite!“

Rekši vleče deček gospoda k vratom. Tu zagleda Marko ciganskega fantina, kako si prizadeva splezati na njegovega najlepšega konja.

Jeza zgrabi grajščaka, ko vidi, da se mu človek prederzne na belem dnevu njegovo najljubšo blago iz zapertega hleva ukrasti. Na skok je bil pri tatovi.

„Kaj boš“, zagermi mlademu ciganu na uho, da mu pretrese strah vse ude od pete do glave in se z mesta ne gane. „Kaj imaš tu? Od kod si se pri-tepel?“ in gospod Marko ga z vso močjó z debelo palico mahne, da cigana kri zalije in zgerne se na tla. Konj zdirja na dvor. Hlapci pritekó na krik malega cigana; skozi velika vrata pa stopi dolgin, stari cigan. Grozovito pogleda vse pričujoče, [pobere kervavega, omedlelega ciganiča in ga odnese. Na vratih se oberne in glasno spregovori: „Le ogledi me grad in ti gospod njegov! ako se mojemu sinu ne zaceli rana, ki si mu jo naredil, pomnil me bodeš!“ — Za tém naglo odide. Tudi ciganke je zmanjkalo. Hlapcev se ni nobeden upal ganiti. To ni bil človek — so menili — ki je tako prišel, ko bi ga bil iz klobuka stresel. To je moral biti tisti, ki križe delamo pred njim. Gospod pa se je hudoboval nad hlapci: „Zakaj puščate take ljudi v grad!“

Drugi dan že ni bilo več ciganskih šotorov pod Kozjakom. Grajski so bili pozabili na-nje, nikomur ni bilo mar, zakaj v tedanjem času je bil svet vsega vaje; nič posebnega se jim ni zdelo, ako je kak tepež tudi kervavo plačilo prejel.

Tretje poglavje.

Mi čversti Slovenci smo, gremo na boj
Za pravdo, za dom, za cesarja;
Zakonu domačemu viteški roj,
Protivnemu — groza viharja.

Koseski.

Mladi Jurček Kozjak je stal z očetom pod košato lipo na malem vertiču za gradom. Solnce je zahajalo. Otožno je gledal bogati gospodar tje v daljne kraje, čez modre gorice in zelene ravnice, ki so mu ležale pred očmi. Morda je mislil na svoje mlade vojne tovarše, ki so padli v bridkem boji ali pa še prebivajo v daljni deželi; morda mu je bila prišla na misel ranjca žena, kajti obračal se je k sosedu, gradu Šumbregu; ali pa je premišljal, kaj bode v prihodnjosti z deželo, ki ga je rodila in zgojila.

Iz te zamišljenosti ga prebudi modrooki sinek prašaje: „Oče! kedaj greva v Zatičino po očeta Bernarda, ki me bo brati učil, kakor ste rekli?“

„Jutri!“ odgovori oče.

„Kaj ne? Jaz pojezdim z vami.“

„Ako boš priden“, odgovori oče.

Pride pa v tem hipu stara hišina naznanjat gospodarju, da je vratar odperl tujemu gospodu. Precej odide gospodar gosta sprejemati in po stari navadi pogostiti. Stara služabnica pa se vsede k gospodiču

in jame z urnim ženskim jezikom razkladati stare pravljice in pripovedi mlademu dečku, ki ga je pestovala nekdanj in ljubila bolj, kakor da bi bil njen.

Med tem najde gospodar Marko v svojem gradu starega znanca iz mladih let, ko je bil še na vojni v nemških deželah. Nič navadnega ni bilo, da je prišel iz daljnih krajev prijatelj prijatla obiskat. Zató se je tudi Marko Kozjak začudil, vidivši viteza na svojem domu. Precej ko se pozdravita in k vinu vsedeta, vname se med njima govorica.

„Nikdar ne bi bil pričakoval te sreče“, spregovori domačin tujemu vitezu, „nikdar ne bi bil mislil, da te bom pod svojo streho gostil s svojim vinom; kaj posebnega te je moralo pripeljati v našo deželo, da si obiskal starega prijatla. Govóri tedaj in ne boš zinil želje, da bi ti je jaz ne izpolnil, ako je v moji moči.“

„Prav sodiš, prijatelj Marko Kozjak! Nekaj posebnega me je pripeljalo v deželo. In ker sem tu, vem, da ne smem mimo prijatla, kakor si ti, zlasti ker potreba mi je ravno tebi enacih. Toda motiš se, ako meniš, da iščem pomoči za-se; iščem pa krepkih rok za cesarja“, rekel je vitez.

„Za cesarja? In kako da nabiraš ti? Sicer sam res težko grem v teh časih z doma; saj veš, Turki nas napadajo pogosto; imam mladega sina in nobenega človeka, da bi mu ga brezi skerbi izročil; ako pa je cesarju treba vojakov, pridenem rad nekoliko hlapcev, postavim kerdelu mojega sorodnika Ljudovika, ali komu drugemu —“, odgovori Marko.

„Stoj! Ako pa cesarju samemu gre za prostost; ako je cesar z lastno glavó v nevarnosti, menim, da mu ne odrečeš svojega meča in desnice.“

„Kaj praviš, oseba cesarjeva? Govóri, kaj se je zgodilo?“ praša Marka Kozjak resnobnega lica.

„Tedaj ne veš še ničesa; vedel sem, da ne. Poslušaj me. Gotovo si slišal, da je grof celjski nesrečno smert storil.“

„To sem bil izvedel.“

„Deželo štajersko ima po njegovi smerti po vsej pravici dobiti naš cesar Friderik III., že zavoljo tega, ker je cesar, ko že ne bi imel druge pravice. Želita pa jo dobiti tudi Janez goriški in ogerski kralj Ladislav. Da bi té prehitel, šel je Friderik, prenagel in prezaupljiv, naravnost v Celje, da bi se ondukaj dal stanovom štajerskim izvoliti in priznati. Dve sto konjikov ga je spremljalo, med njimi sem bil tudi jaz. Samo Jana Vitovca, oskerbnika vdove ranjkega grofa celjskega, bilo se je cesarju bati, in tudi jaz sem vedel, da je to zvit človek, kakor mu ni veliko mar za prav in neprav. Cesar ga torej pridobi za-se, in zvita kača je obetal vse, dokler je stal pred svojim vladarjem in dokler mu je kazalo dobička. Ko pa mu ogerski kralj Ladislav več obljubi in mu žuga, da izgubi svoja imetja na Ogerskem, ako njemu po volji ne dela: omahne Vitovec, popusti cesarja in sklene celó siloma polastiti se cesarjeve osebe. Jaz in drugi smo sicer svarili vladarja, naj ne zaupa Vitovcu, ali pomagalo ni nič, on je predober, imel je potuhneža za poštenega človeka. Na enkrat pa smo čuli, da vodi Vitovec oroženo kerdelo v mesto. V naglici smo rešili cesarja v grad in zdaj ga oblega Vitovec. Mene pak je sreča doletela, da sem prišel vas kranjskih vitezov klicat v orožje za brambo svojega vladarja. To je, prijatel, na kratko vse, kar ti imam povedati, zakaj sem poiskal starega prijatla v visocem njegovem gnjezdu. Menim, da boš opasal ledja, ako bi bilo zadnjokrat v življenji.“

„Ako je pa tako, ne bom se branil“, odgovori domačin.

„Povej, kedaj je čas, kdo pa še pojde?“

„Šli so poslanci v vse avstrijske dežele iskat pomoči; iz Kranjskega menda greste precej jutri. Ljubljansko mesto dá 40 vojakov in mnogo vitezov je obljubilo zdatne pomoči. Kozjak, pervak svoje stare rodovine, menda ne bo zadnji med njimi?“

„Ali kako si Vitovčevemu lesičjemu očesu ušel iz Celja?“ praša gospodar.

„Le težko, noč mi je pomogla. In ko bi ne bilo šlo za cesarja, mojega gospoda, Bog vé, bi li bil jaz kedaj lazil skrivaj skozi vrata celjska. Le malo je manjkalo in vjeli bi me bili čuvaji. Sam meč in noč sta me rešila in z menoj, kakor upam, tudi svitlega Friderika“, pripoveduje vitez.

„No, mi bomo že Vitovcu, prevzetnemu hlapcu, povedali, kaj je dolžen svojemu cesarju“, pravi Marko, „kaj meniš, bode li se ubranil cesar ta čas, da prispemo mi do tje?“

„Gotovo, ako se ne mudite; ima dve sto mož, in je za zdaj za zidom. A sestrada ga Vitovec lahko, ako mu ne pomorete berž ko berž.“

„Domovine in svojega cesarja ni nikdar nobeden Kozjak zapustil ne v boji, ne v drugačni nevarnosti; jaz ga tudi ne mislim, da-si se težko ločim od doma“, rekel je naposled Marko.

Kmaló potem je odjahal tuji vitez na berzem konju po stermem klancu z grada v dol in zginil med drevjem, ko je ravno solnce zahajalo za goro. V gradu pak se je ko blisk raznesla novica med hlapci, da gredó na vojsko. Nekteri so se veselili, nekterim pa je prišla nenadna novica prav nevšečna. Veliki hlapec dobi od gospoda povelje, da se pripelje nekoliko kônj s pristave, da se ogledajo sedla in nabrusi orožje, in preskerbé druge vojne reči. Ves večer so letali po gradu sem ter tje, iskali zdaj te,

zdaj te reči, vriskali in vpili in vganjevali med seboj, koga bode jutri gospod odločil za na vojno, koga za doma. Eni so se veselili, kako bodo šli zopet daleč po božjem svetu, kjer se veliko napleni in kjer je že nekteri obogatel, enim pak je serce poskakovalo, da bodo zopet imeli priliko, svojo hrabrost očitno pokazati; le malokteremu mlajšemu je to serce potiralo, da bode moral zapustiti staro mater, ki stanuje doli v dolini, in da bo morda umerl na tujem, na širocem polji nepoznan in nepokopan. Toda zadnji te skerbi niso pokazali očitno, drug drugega se je sramoval.

Še največ pa je imel preišljevati grajščak Marko sam. Časi so bili malo varni, imel ni nikogar, da bi mu bil dobro varoval domovje in otroka, edino njegovo veselje in upanje. Bil mu je brat Peter tu v gradu, najbližnji v rodu, za na vojsko pa ne. Kdo bi bil boljši za sinovo varnost od strica? Ali kak je bil ta Peter Kozjak? Kak varh bode ta, ki se ne zmeni za nobeno vnanjo reč, ki ves dan, vse leto v gradu tiči in misli svoje reči? Kako bode ta brat osebno varoval grad, ako med tem časom prihrumi divji Turek? Imel je sicer Marko bratranca v soseski, grajščaka Ljudovika Kozjaka, moža sposobnega za vsako nevarnost in delo, ali ta plemenitnik je imel tudi cesarju na pomoč iti kakor on. Na zadnje pa mu vendar družega ni bilo storiti, kakor bratu Petru izročiti sina in grad. „Brat je le brat“, mislil si je, „predrugičil se bode, ko bo vidil, da mu zaupam. Zapretim mu, da bode oprezen, z otrokom naj lepo ravná in povabim še iz zatiškega kloštra očeta Bernarda, da bode učil in izrejal mi sina; nazadnje pa še poslom in hlapcem ostro zapovem, da bodo ravnali, kakor do zdaj. In poslednjič — kaj bi se plašil — saj pridem čez mesec dni ali dva že

nazaj; nekteri boj sem preživel, Bog me je otel, gotovo me ne bode pahnil v nesrečo zdaj, ko me je sinu treba.“

Tako je mislil tisti večer Marko Kozjak.

Četerto poglavje.

Glas gospodov hlapce kliče:
Zor je, zdramši se dvigajte;
Jih sedlajte, oberzdajte,
Koj na vojsko napravljajte.
Narodna pesem.

Peter Kozjak, Markov brat, je sedel v svoji izbici blizo starega stolpa, ki je bil sezidan še v starodavnih časih, ko so Slovenci, posnemaje Avare in Franke, na gričih terdna stanišča jeli staviti, da bi branili tu svojo prostost. V tistih starih časih so bili tudi Kozjaki sezidali okrogle stolpe na holmu, in ohranili sebe in svoje slovensko ime čez vse čase nevarnost, celo tedaj, ko se je naselilo po slovenskih gorah mnogo nemške in laške gospode, ki je zemljo za-se vzela v posest in potem med kmete, prvotne posestnike, kakor dobroto razdelila, to se vé za odmerjeno tlako in desetino. Peter sam še ni vedel novice, ki je napolnila ves grad, hleve in dvorišče, kuhinjo in orožnice, ki se je bila celo v dolino med kmete naglo raznesla.

Sedel je med zaprašeniimi starimi listinami, med knjigami in pergamenastimi starimi pismi, s čerkami v latinskem jeziku napolnjenimi. Kopica tacih knjig je ležala poravnana pred njim, toda noter ni gledal. Naslonjen na stolu je gledal v kot, kjer je bil pajel veliko mrežo od knjige do knjige prepel. Pa ko b kdo menil, da je živalco opazoval, zmotil bi se bil.

„Tema je že, kako da mi nihče večerje ne prinese!“ Tako je godernjal pred-sé in obervi se mu zlečejo še gerše na čelu.

„To je, ako človek živi od tuje milosti; kakor drugi hočejo, kedar drugi hočejo, in ako drugi hočejo! Tega je moj oče kriv, lahko bi mi bil dal, da bi živel po svoji volji in želji, ali tega ni storil, ti — ti nisi bil moj oče“, in oči se mu posvetijo, ko to zagodernjá. „Kaj je brat, kaj sorodstvo? Kdor mora živeti pri svojih sorodnih, revež je večji od unega, ki prosi vsak dan pri kmetu, kajti vsaj torbo, ki jo nosi okoli rame opertano, lahko imenuje svojo lastnino. Jaz pa moram vse od bratove milosti prejemati, vse kar mi je treba. Kaj mi je brat? To kar mi je oče bil — moj sovražnik. Pa ako se ne motim, ako vsa učenost ni goljufija, imel bodem in moram imeti tudi jaz svojo lastnijo, moram imeti, kamor bom pogledal in lahko rekel: to je moje.“

Zdaj je začul Peter glasne stopinje po mostovžu. Menil je, da mu po navadi prinesó večerjo, kajti ni hotel hoditi k bratovi mizi. Ker se je ogibal ljudi, ogibal se je tudi brata; ker je on svet sovražil, menil je, da tudi svet njega tako sovraži. Vrata se odpró, glava strežajeva — starega vojnega hlapca Ožbeta, ki služi že tretjega gospodarja iz Kozjaške rodovine — pokaže se in boječe pokuka v luknjo, obzidano s pisano skladavnicco, rekoč: „Gospod želé, da pridete nocoj doli k njim večerjat“.

Peter ne odgovori ničesa, pogleda ga pa tako temno izpod čela, da hlapec naglo izmakne glavo in duri za seboj zaloputne.

„To ti je čuden človek“, godernjá Ožbe po poti, verté svetilnico v roci, „kako hudo me je pogledal, kakor sam Bog nas varuj in sveti Til! Poznal sem nekaj tega rodú, pa tacega še ne, ko je ta gospodov

brat, — jaz ne vem, ali je brat. Raca na vodi! Prec ko je lupino odvergel in ko je dete še po štirih kobacalo, vedel sem, da se zverže po Bog ve kom“. Tako bi bil Ožbe še dalje Petra premišljeval, ko ne bi bil prišel do velike gospodarjeve sobe.

Malo časa potem so sedeli pri mizi: Marko, njegov sinek Jurček in temnolični stric Peter. Oče je sedel resen za mizo; tudi navadno veselo berbljanje nedolžnega dečka je ponehalo; stric je bil pa že tako malo zgovoren, ali bolj prav, nikoli ni govoril, ako ga ni nihče prašal.

„Morda nisi še slišal, brat Peter! da je naš vladar cesar Friderik v veliki nevarnosti, da ga Vitovec zajetega derži. Otudi je bil cesarski jezdec, stari moj prijatelj pri meni, ki mi je to sporočil“.

Peter povzdigne oči in naredi se, kakor da bi hotel reči: „Kaj meni mar? Bodi cesar tu ali tam, ali nikjer, jaz ga ne iščem.“ Vendar odgovori naposled, po dolgem molku: „Nisem še slišal. Kdo bo meni povedal?“ Zadnje besede zaničljivo zategne.

„Povem ti torej, da gredó kranjski vitezi Frideriku na pomoč in, to se vé, jaz moram iti ž njimi. Sramota bi bila za-me, da ne bi šel.“

„Ti greš?“ čudé se praša Peter.

„Za ta čas, da pridem zopet nazaj, prosim te, brat Peter! bodeš popustil svojo izbo in oskerboval grad, mojo, mojega sina in svojo domačijo. Bodi kakor človek, z ljudmi se pečaj. Zvlasti pa ti naročam: pazi mi na dečka, da se mu kaj ne primeri. V zadnji reči ti bom pomagača poklical, očeta Bernarda iz Zatičine, da bode učil in izrejal mi sina. Ako bi se mi na vojni kaj primerilo nepričakovanega — saj menda me razumeš — pustil bom oporoko v kloštru zatiškem: oskerbuj ti mojemu sinu reči, dokler ne doraste.“

Bodi si da se je Petru res iskrica dobrega namena v sercu zbudila, bodi si da ga je ganilo in presunilo, ko je vidil, da ga vendar še nekaj čislajo, ali pa, da se je nalašč potuhnil: razvedrilo se mu je lice, kakor še nikdar popred, segel je bratu v roke in obljubil, da mu bode zvesto skerbel za blago in sina.

„Prosim te torej, pusti svoje učenosti, skerbi za moje in svoje imetje; saj dokler bom jaz kaj imel, tudi ti pomanjkanja ne boš terpel. Zraven tega pa ti izročam najdraže, kar imam, svoje dete. Saj vidiš, ako mi njega Bog vzame, da tudi za-me ni nobenega veselja več na tem svetu in da ž njim umerje staro naše ime, slavno iz davnih časov. Komu ga morem lože izročiti ko tebi, svojemu bratu?“ Tako je govoril gospod Marko.

„Zakaj bi ga izročal drugim, jaz ti bom ohranil in ubranil po svoji moči vse“, odgovori Peter.

Deček celega pogovora ni poslušal. Sredi sobe je malega psička dražil ne pazé, kaj stric govori, ki je imel navado ga le izpod obervi pogledati.

„Juri!“ pokliče ga oče. In ko pride deček bliže, mu pravi: „Juri! tukaj strica moraš slušati, dokler ne pridem domú. Glej, da te bodo hvalili in radi imeli. Pa oče Bernard pride jutri. On te bo učil, tudi njemu bodi pokoren in, kar ti poreče, vse voljno stori. Tako mi boš delal veselje.“

„Kam pa vi greste, oče!“

„Jaz grem na vojsko, ti pa ostaneš domá s stricem.“

„Ne oče, jaz grem z vami, jaz ne ostanem pri stricu, stric so hudi“, pravi deček in solze ga oblijó.

„Kdo ti je pravil, da je stric hud —“, oglasi se Peter, in na obraz se mu vleže megla, kakor popred,

toda premisli se in nekaj bolj tolažljivo reče: „Nič ne verjemi, deček, stric ni hud, saj ne grize.“

Oče je tolažil dečka, kakor je vedel in znal in obetal mu lepih reči iz vojne. Peter pak je na zadnje še enkrat obljubil, da si bode prizadjal, sina in druge ljudi privaditi si, in da bode zvesto oskerboval vse opravila.

Potem pa se je zaklenil v svojo stanico in hlapec Ožbe, ki je imel mnogo dela to noč v hlevih in na dvoru, pravil je, da je tisto noč posebno dolgo vidil luč v njegovih oknih. Kaj je Peter premišljeval tisto noč, ali si je namenil že tačas, kako bo ravnal pozneje, tega ne vemo ne iz pisem, ne iz drugih poročil.

Drugi dan popoldne je zasedlo kerdelce hlapcev na dvoru grada Kozjaka iskre konjiče, kerdelce mladih berhkih mladenčev iz doline. Stari Ožbe je deržal osedlanega vranca za berzdo. Tam pod kamnitim podstreškom je stal Marko Kozjak v bliščeči vojni opravi, prepasan z velikim viteškim mečem. Zadnjokrat je še opomnil domačo družino, naj bodo pazljivi in pokorni kakor doslej, zadnjokrat je poljubil mladega sina, zavihtel se na konja in — jezdici so zdirjali skozi grajska vrata.

Od vseh strani, iz gradov na holmih, so hiteli kranjski plemenitaši s svojimi hlapci in kmeti proti beli Ljubljani. Precej velika vojska se je vzdignila od tu proti Celju, da bi odpodila Vitovčeve čete in otela cesarja.

Peto poglavje.

Jaz čem, da pasti mora,
Če glavo mi veljá.

Umek.

Preteklo je več tednov po Markovem odhodu. V gospodarstvu na Kozjaku ni bilo posebne premembe, le da je gospodoval namesto ljubeznjivega, povsod spoštovanega prejšnega gospodarja njegov gerbavi brat Peter. Družina je hodila po starih kolovoznjah. Hlapci so se ravnali po starem Ožbetu, ki se tudi ni veliko zmenil za novega, začasnega gospoda, ampak delal največ po svoji pameti.

Peter Kozjak sam pa se je bil nekako ves predrugačil. Več se ni zapiral v samoto, jel se je boljše oblačiti, hodil je v sosesčini okoli plemenitašev; tudi v Zatičini je dobil dobro ime, in sploh so ljudje jeli rekati: „Glejte! saj še ne bi bil prenapečen ta Peter Kozjak; vidi se, da je dober človek.“ Vsemu svetu se je jel dobrikati, samo očeta Bernarda, ki je bil prec po Markovem odhodu prišel v grad za učenika, le tega in malega dečka Jurja ni mogel. Peter je namreč vedno mislil, kako bi nasitil svojo lakomnost, da bi si pridobil lastno premoženje in prisvojil premoženje svojega brata Marka. Juri je bil edini sin. Po očetovi smerti bi po pravici on nastopil gospodarstvo, in — potem bi moral Peter celó mlademu bratovemu sinu po volji in milosti živeti. Ta misel je Petra bodla tako, da mu je prešel zadnji ostanek dobre vesti in človeške pravice. Ko bi brat ne imel sina, prišlo bi premoženje mlajšemu Petru v last. Upal je sicer brezvestni stric, da bode mali deček umerl tako ali tako, Jurček pa je prihajal od dne do dne briht-

nejši, zdrav ko riba, vsacemu človeku veselje, samemu stricu bridka serd in jeza. Ne bi bilo težko Petru dečka spraviti s sveta, tudi greha se morda ne bi tako strašil, kajti Boga in zapovedi njegove mu je bila že davno zloba v najskrivnejši kotiček v sercu porinila. Ali ni se upal tega storiti zavoljo sveta, dobro vedoč, da po takem djanji bi se mu bilo bati brata in vse poštene sosesčine, ki ne bi terpela morivca med seboj. Skrivaj bi ga tudi ne bil mogel, da bi živa duša ne bila ničesa izvedila, kajti menih oče Bernard je bil skoraj ven in ven pri dečku. Tudi družina in sosedni plemenitaši so malega Kozjaka ljubili, in pričakovati je bilo, da bi se vzdignili zoper tega, ki bi dediču Kozjaškemu le žugnil s hudim namenom.

Bilo je poletnega dneva. Peter Kozjak je odjezdil z dvema hlapcema v kloster. Solnce je že zahajalo in mesec je pokazoval sred neba blede svoje rožičke, kakor bi nesterpljiv hotel počasno solnce priganjati, naj se skrije, da bode on mogel zopet svojo lepoto razkazovati širokemu svetu. Petra še ni bilo domú.

Kako uro daleč od grada Kozjaka, pri malem potoku, na zeleni trati, kjer ste dve stari verbi žalostni pripogibali svoje ramena k tlam, sedela je družčina v lice zagorelih in zaraščenih môž okrog ognja. Černi lasjé, rujava koža in v raztergani obleki zagaljena telesa, vse to nam kaže, da so ciganje. Bilo jih je kacih ednajst; vsi so imeli dolge nože za pasom. Ravno toliko kônj, majhnih, grivastih mušic s privezanim sedlom in razterganimi culami na herbtu se je paslo okrog. Žensk in otrôk nimajo seboj in to je znamenje, da to ni navadni trop ciganov, kakor se privlečejo radi po letu in po zimi, temveč da namerjajo kaj posebnega.

Poveljnik tej družčini, groznej in strahovitej vsacemu posameznemu človeku, bil je velik, suh cigan svitlih oči, ki smo se že prej nekoliko seznanili z njim, in ki smo ga Samola imenovali.

„Ali si pa prav vidil“, praša starikavi dolgi glavvar, „ali dobro veš, da je šel gospodar Kozjak danes v klošter, in da ga ni še nazaj. — Ne bode ti dobro, ako si me prekanil, to ti povem; če zastonj prežimo tu nocoj, zatilnik tebi potipljem; saj veste, da naš začno iskati, ako tukaj kaj dalje oprezujemo, in kakor smo mi konopno zavratnico spletli za viteza Kozjaka, tako utegnejo vitezi izmed naš ene za želod obesiti na hraste“.

„Ne“, odgovori mlad razmeršen cigan poglavarju Samolu, „jaz sem dobro vidil; nož sem skril v nedrije, in prosil v kloštru darú. Pater, ki mi je dajal jedil — trap, me je res imel za romarja iz Laškega — pravil mi je, da je mnogo vitezov v kloštru in dobro sem čul ime: Kozjak. Ako bode nocoj hodil domú, in ne bode šel nikoder drugod, mora priti mimo.“

„Ne more drugod, to je edina pot.“

„Ako pa ne pride nocoj, Samol! jaz ti ne morem zato, konopna verv naj počaka do jutri. Rosa jej ne bode škodovala, terdno je spletena.“

Rekši odveže cigan vervico od pasa, ter jo v dve gubi zaderhne okrog verbove veje, ki je molela ciganom ravno nad glavami. „Terdna je, dva viteza derži“, reče naposled divjinec.

„Ako prideta dva Kozjaka tod, obesimo oba“, pristavi dolgin Samol.

„Povej nam, Samol! kaj in zakaj čakamo tega človeka, ki si ga imenoval že večkrat“, praša star škiljast mož izmed poštene družčine“, šli smo s teboj iz daljine do le-sem, utrudili in zbosili so se

nam konji, ti pak nam še nisi povedal, čemú smo prijezdili v to deželo. Kaj ti je storil tisti, za ktereга smo verv priderhnili, da mu sapo ustavimo in mu izvinemo kosti?"

„Veliko mi je storil, prijatelj!“ reče dolgin Samol na to, „veliko žalega mi je napravil. Povém vam, da veste, zakaj smo oberzdali konjem gobce in zakaj smo se vsedli na-nje in iz daljne ogerske pridirjali v kranjsko deželo. Ni še od tačas mnogokrat skopnel sneg, kar sem bil jaz tukaj, v tej dolini šotore zasadil. Izmed vas ni bil tedaj še nobeden z menoj. Sina sem imel, krepkega mladenča, močnega in pogumnega, kakor med kerdelom nobenega ni bilo njegove starosti. On mi je bil vse, ž njim in za-nj sem brundal po svetu. In kdo je bil, ki mi je bil zrušil mojo srečo? Tega človeka čakamo danes tukaj; ta je gospodar građa Kozjaka, le-unega kupa, ki ga vidite v megli. Šel je bil moj Mekin tje po konja v hlev; zvit mladič je bil. In pred mojimi očmi ga je pobil na tla. Na rami sem ga odnesel iz grajskega dvora. Zastonj sem upal, da se mu noga zravná; vse zdravila so bila zastonj, bolečine so se množile, kosti so mu šle iz udov in umerl je. Zdaj veste, tovarši! koga čakamo, in da mu ni upati ničesa več pod solncem, kedar pride meni v pest.“

„Čuj“, pravi zdaj mlajših eden, „to so konji!“ In res se je slišalo peketanje konjskih kopit iz večerne megle. Ko bi mignil, polové cigani svoje konje in zdajci sedé vsi v sedlu. Ostre dolge nože v rokah derže obstopijo, za germovjem skriti, ozko pot.

Trije jezdeci pridirjajo po poti. Pervi je bil Peter Kozjak, za njim sta bila dva hlapca, ki sta ga bolj zavoljo navadne časti, ko zavoljo varstva spremljevala. Kar jih obstopijo ciganje na malih

mušicah, svitle nože visoko vihté, in predno se gospod in hlapca predramijo iz straha, bili so že vsi s konj in povezani. Zlasti se je bil gospod Peter prestrašil, da mu je s konca sapo zapiralo.

„Kaj hočete? Pustite me, ljudje, prosim vas lepo, jaz sem Peter s Kozjaka, nikomur nič ne storim. Pustite me, jaz vam dam denarja, vse, vse vam dam, grad — samo mene pustite. — Hlapcev imam mnogo, hudo vas bodo kaznovali, ako se me dotaknete!“

Tako in enako je blodil v strahu in trepetu za svojo kožo Peter, ko mu je migala smert pred očmi. Sam ni vedel, kaj govori. Ciganje so se smejali in suvali ga brez usmiljenja. „Slabo se izgovarjaš, boter!“ reče prvi: „Pozdravi vse zpnance po peklu!“ pravi drugi.

„Ta bo neroden za obešanje, gerča mu je zrastle na herbtu!“ pristavi tretji. „V klado ga denemo, da se mu zravná!“ dodá četerti.

„Hlapce pustite, tistega pa peljite k ognju, naj me počaka tam, da se zopet spoznava, ako me je že pozabil in zgrešil. Tudi mu smete povedati, kaj pomeni priderhnjena verv, da ne bode na nagloma stopil iz sveta!“ rekel je dolgin Samol, in gospoda Petra odvedó k ognju in ga poredno z gerčo na herbtu dražijo, da-si mu je bilo smerti v oči gledati.

Že je Peter menil, da je večnosti na pragu, že se mu je vertelo po glavi, ko je vidil nad seboj vislice, že je mislil zopet enkrat na Boga, in lej prosil je milosti pri Bogu, ktereга ni imenoval ne mislil na-nj že od mladih kolen, od davnaj. In Bog mu je še prizanesel. Dolgin Samol pristopi in ko Petru pri ognju v obraz vidi, začudi se ter pravi: „Kaj? To ni pravi človek. Tega ne iščem. Pustite ga!“ — Petru pa se je odvalil kamen od serea, in bil je precej tisti, ko pred. „Kdo si ti?“ praša ga cigan.

„Zakaj si rekel, da si Kozjak, in jaz vem, da je Kozjak veči, bolj zastaven človek. Taka šleva ne bi bila mojega sina na prvi mah pobila na tla. Ha! zakaj si rekel, da si Kozjak?“

„A, vi ste se zmotili, ljubi moj prijatelj, vi iščete mojega brata. Ta je na vojni, pred Celjem, jaz sem le njegov brat, ni mi nič do mojega brata in njegovih reči; zato vas prosim, pustite me in moje hlapce, jaz z bratom nimam nič“, blebeče v naglici Peter.

To vse pa ciganom ni bilo nič kaj po všeči. Tako daljo so bili nalašč sem prišli in zdaj bi bili morali brez vspeha nazaj — zastonj, brez končanega namena.

„Gospod se mora odkupiti, ako hoče, da ne bode visel“, menili so nekteri ciganje in drugi so to misel poterdili. Petru se je bilo sicer zopet malo ogrelo okrog serca, ko so ga opominjali na verbovo vejo in priderhnjeno vervico, pogodili so se pa naposled za sto zlatov odkupnine, katero je Peter obljubil dati ciganom za-se in za hlapca. Dolgin poveljnik sam zasede konja, in odjezdi s Petrom po denar. Hlapca pak sta morala za poroka ostati pri ognju. Toda zapovedal je bil Samol tovaršem, naj ne ravnajo gerdo s hlapcema, le ako bi njega nazaj ne bilo. „Ako me jutri ne bode, ko zagledate perve solnčne žarke, vedite, da sem zapert pri tem gospodu, česar se bode pa varoval, menil bi;—potem že veste kaj“, reče ciganom dolgin, odšedši s Petrom proti gradu.

Večerna megla se je bila razlila po dolih. Meseč se je skrila za oblake; bila je pusta noč, ko je jezdil Peter z dolgim ciganom skozi gozdič proti gradu. Ko je jel cigan govoriti druge navadne reči, kakor kak pošten človek in pameten mož, otajalo se je po Petru do dobrega vse in prejšnja narava se mu je povernila. Jame cigana izpeljevati, zakaj da je bratu

Marku smert sklenil. Cigan mu vse pové in tudi namen, da ne bode miroval pred, dokler mu ne dopolni svoje prisege in se maščuje kervavo nad namišljenim morivcem svojega sina. X

Tu se Petru zbudi misel strašna, kakoršne se e najhudobniše serce ne ustraši. „Kaj, ko bi porabil o na svoj lastni prid?“ misli Peter. „Kaj ko bi mi e-tá cigan pripomogel, da mi pride v roke vse bravo imetje in postanem sam svoj gospod? Nihče ne bode misliti mogel, ni mogoče, da bi komu v glavo prišlo, da sem jaz vzrok temu. Cigan pojde v tuje kraje, kdo ga bode kedaj vidil več? Da me pa ne zda, to bom pa že skerbel.“ Tako je razbral v naglici ljubeznjivi striček.

„Počakaj, prijatel! meni smeš brez skerbi povelati vse, tudi jaz sovražim svojega brata“, pravi Peter ciganu, „in kdor se maščuje nad njim, tudi neni po vseči stori.“

Zasmehljivo ga pogleda cigan. Pač je moral nisliti: „To ti je brat, ne bi bilo škoda zares, ko bi ga bil presunil moj nož, ali pa, da bi ti verv lebel vrat zadernila in zemljo izpodmaknila pod svojimi nogami!“

„Jaz ti povem, kako se lahko maščuješ nad mojim bratom, ki ti je sina ubil“, pravi Peter dalje, „kako ga še veliko bolj udariš, kot bi mu nož v serce zabodel ali ko bi ga obesil za vrat. Samo prisezi mi, da nikdar ne izgovoriš mojega imena, da te ne bo potlej nikoli več v deželo in v te kraje. Pridjal bom pa še sto zlatov k unim sto za plačilo.“

„Kako ti naj prisežem?“ praša cigan in zapazil bi bil človek, da mu ni mnogo do take ali take prisege.

Peter mu narekuje prisego in cigan govori vse za njim: naj se mu jezik odvali, ako ne bode molčal, naj se nož oberne njemu v persi itd.

„Poslušaj!“ pravi Peter natihoma ciganu. „Moj brat Marko Kozjak, ki ti je sina do smerti pretepel, ima tudi sina, ki ga bolj ljubi, kakor si ti svojega rad imel.“

„Haha! in ti bi se ga rad iznebil“, zakrohoče dolgin, „in babje serce imaš, ne upaš se ga spraviti. To ti storim, tem bolj, ako mi plačaš. Le pokaži mi, kje spi in jutri se ti ne bode več zbudil.“

„Ne!“ šepeta Peter, „tega nočem. Ti moraš tako delati, da se bode vidilo, da sem jaz tebi nasproti in da nimam nič s teboj v tej reči.“

„Saj sem vidil, da si zajčeje nature“, odgovori cigan, „na-se ne vzameš nič, na tuje ramena bi rad breme naložil. No, naj ti bo, jaz ga vzamem, dal boš več ko sto zlatov. Kaj pa vendar češ, kaj naj storim z dečkom, tvojim ternom v peti?“

„Z menihom hodi v vas pod lipo sést proti večeru. Ako prideš s svojimi pajdaši“, groza malo prešine gospoda, ko se na to tovaršijo domisli, „lahko fanta pograbiš in odpelješ, ustavljal se ne bo nihče. Meniha mi živega pusti, da bode pričal. Otroka mi odpravi kamor hočeš, ne rečem, da ga umori ali daleč mi ga odpravi, daleč, da ga ne bo nikdar več nazaj. Plačal ti bom dyesto zlatov in mojemu bratu, svojemu sovražniku, boš hujše storil, kakor bi ga umoril; ogrenil mu boš vse življenje.“

Prijezdita do grada. Vrtar, ki je v svoji stražnici še svetil, pričakovaje gospoda, spusti naglo viseči mostič, in Peter gré s ciganom v dvor. Vse je spalo, le dva hlapca čuvaja sta zaspano hodila po ozidji in gledala v megleno dolino.

Peter stopi v svojo stanico, odšteje divjemu spremljevaveu odkupnino za-se in za hlapca, ter doda polovico kervavega plačila, polovico pa mu obljubi, kedar bode delo doveršeno.

Cigan odjezdi z grada. Vrtar ga je sicer po strani gledal, rad bi ga bil nekaj ne prav prijazno prašal, toda prišel je bil z gospodom, in tako je bil ezik zavezan skerbnemu možu.

Kmaló potem dospeta hlapca, še vsa v strahu; predramita vse tovarše s svojimi grozovitimi pripovedmi, da so je hoteli černi ljudje obesiti, ljudje še groznejši od Turkov; da jih je sam Bog rešil, sami ne vedó kako in kaj. Nihče bi jima ne bil veroval, ko bi ne bila mogla kazati, kako so jima vervi na roci do kervi v kožo zajedle.

Šesto poglavje.

Al prijezdi mož neznanski,
Časa dečku ni bežati,
Že ga ropar privezuje,
Žene ga na prodaj v robstvo.
A. Umek.

Storjena je bila pregreha, černa kakor serce Petrovo. Prodal je bil sina svojega lastnega brata, iz lakomnosti — nedolžnega dečka. Tiščalo je morda nečloveškega strica pri sercu in vest ga je morda pekla, kakor peče vsacega grešnika, ali kesal se ni! Dobiček mu pride na misel, hudir mu šepeče na uho, da mu pride v last vse, kar bi imel sinovec podedovati: in v veselji si Peter mane roke. Kalil mu je to veselje samo še strah, da ne bi cigan srečno od-

peljal otroka in da bi vtegnil izdati ga. Pa tudi za to si je vedel poiskati tolažbe.

Naglo se je bilo razširilo po okolici, da je kerdelo ciganov hotelo gospoda Marka obesiti, ter da so naleteli na Petra in hlapca, ki so se morali odkupiti. Ko pa ciganov ni bilo potem nikjer v okolici viditi — kajti pomeknili so se bili v gozd — menili so vsi, da so odjezdili.

Peter, na videz ves v skerbi za svojega strička, je bil prepovedal perve dni po svoji nevarnosti očetu Bernardu z grada voditi dečka. Malo dni pozneje pa je dovolil zopet, celó velel je, da sme iti v vas, med kmečke ljudi.

Tam je stala sredi vasi pod Kozjakom lepa košata hruška. Le-sem je zahajal oče Bernard s svojim učencem, mladim Jurjem; kajti dober gospod mora poznati svoje podložne in jih mora ljubiti, rekal je oče Bernard, in zató je hotel, da se tudi Juri že v mladih letih privadi svojim kmetom. Zató je minulo le malo dni, da ne bi bil ž njim na klopi pod vaško hruško. Ljudje so radi vidili mladega ukretnega gospodiča in sivega prijaznega meniha v beli klošterski hali. Oče Bernard je bil od nekod iz tujega prišel v zatiški samostan. Ko so ga ljudje v prvič spoznali, niso se še mogli pogovarjati ž njim, kajti govoril je tuj jezik. Še le poznejše se je bil naučil po govoriči jezik slovenski, kakor ga je govoril narod, kloštru podložni. Potem je bil ljudém najljubši duhovnik izmed vseh menihov. Res se mu je znalo na jeziku, da je tujec, vendar ljudje so ga še rajši poslušali, ko je zavijal njihov govor drugače kakor domači.

Govorilo se je, da je bil ta gospod nekdej vojšak, da je pa obljubo storil in se pomenišil. Ljudém res ni šlo v glavo, kako bi bil mogel kedaj tako ponižen gospod oduren vojniki biti. Že marsikom je bilo na

jeziku, da bi ga bil poprašal sam, ali nihče si ni upal, vsakemu je ostalo vprašanje na jeziku. Oče Bernard sam pa je rajši pravil o drugem in o drugih, kakor o samem sebi.

Sedela sta tudi tisto popoldne duhovni učenik in plemeniti njegov učenec pod hruško. Vaščanje so mimo hodili. Vsak je že od daleč gredé snel pokrivalo z glave in spoštljivo ogovoril očeta. Eni so šli po opravkih dalje, eni pa so se ustavili tam ter popraševali in poslušali vljudnega starca, ki je veliko vedel. Zbrala se je bila okrog njega precej velika družba starih ljudi, žensk in otrôk. Pri tacih prilikah je oče Bernard rad pravil razne zgodbe iz svetih bukav. Kakor še dan danes, bili so tudi nekdanj slovenski kmetje radovedni; nič vaščanom ni bilo bolj po godu kot to, da jim je oče Bernard kaj lepega povedal.

Kaj čuda, ako ga tačas tudi prosijo, naj pové povest od močnega Samsona dalje.

„Ali se vam lepa zdi?“ pravi starček.

„To se ve da je! Včeraj ste povedali, kako so Filistranje Samsonovo uganko uganili in trideset sukenj v stavi pridobili“, odgovori eden kmetov, naslونjen na motiko.

„Tačas“, pravil je menih zvedavi družčini, „bilo je žito v klasji in že zrelo, le serpa in ženjice še ni bilo. Samson si izmisli, kako bi se maščeval nad Filistrani. Bilo je pa v jutrovem veliko lesic in lesjakov. Samson jih nalovi tri sto, ter jih zveže po dve in dve za repe. Med repe priveže goreče plamenice in tako spusti lesice po polji Filistranov, svojih sovražnikov. Ostrašene lesice leté vse vprek po žitu in požgó do bilke vso sternino. Filistranje niso imeli kaj jesti po zimi. — Potem gre Samson v neko jamo v okraji rodú Judovega. Filistrani zvedó, kam da

zahajá tisti, ki jim je toliko nesrečo naklonil. Cela vojska se zbere in oblega Samsona v jami, celó 3000 mož iz rodú Judovega se jim pridruži. Le-ti pridejo k Samsonu in mu velé, naj se uda. On reče: „Ako prisežete, da me ne umorite, pa se vam udam.“ Pri-sežejo in zvežejo Samsona ter ga odvedó v tabor Filistranom. Sovražniki ga hočejo berž prijeti. Zdajci pride Gospodova moč čez-nj in naglo preterga vervi, kakor da bi bilo končevje; zgrabi neko oslovsko čeljust, ki je ležala na tleh, plane nad Filistrane in jih potolče blizo tri tisoč. Drugi pobegnejo.“

To mirno veselje pa jim je prestrigel deček, ki je zavpil: „Lejte, lejte, Turki!“

Res so dirjali čudni možjé proti vasi. Na pol oblečeni, umazani in rujavi, sedeli so na iskrih konjičih, ki so je urno nosili, ko lastovke po zraku.

Strah je bil prevzel vso družbo, ko so začuli krik: „Turki!“

„To niso Turki, ciganje so!“ pravi star mož, vpert o palico. „Ti nam ne storé nič žalega na vasi, posamezne bi morda že prijeli.“

„Hudobni ljudje so to brez vere in Boga“, reče kmet, ki je deržal motiko — ; „sam Bog nas varuj in mati božja, ko bi le kaj mož več bilo tukaj, vse je na polji!“

„Le-sem jezdijo!“ pravi neka ženska, „bežimo v hiše!“

„Ne bojte se“, pravi oče Bernard, „če imajo tudi slabe namene, Bog varuje nedolžnega.“ Rekši pa se je starcu roka tresla; nevedé prime dečka Jurja za roko s svojo blagoslovljeno desnico, ki bi ga bila morda branila pred tridesetimi leti, ali zdaj je delala križe, za bran je bila pretežka.

Ciganje so bili že tukaj. Bilo jih je res strašno gledati, kako so malim konjem viseli naprej čez

grivo, ter jo naravnost proti hruški dervili. Zdajci razbežé otroci in žene, le menih z grajskim dečkom in z nekterimi moškimi ostane na mestu.

„Vi imate tukaj lepega dečka“, pravi dolgi cigan Samol, ter stopi s konja, in ž njim tudi eni njegovih tovaršev, „ali bi ga ne hoteli nam izročiti? Sicer mu dobro ravno ne bode pri nas, pa vendar radi bi ga, in staremu očetu tukaj nima kaj pridovati.“ Rekši pristopi cigan zasmehljivo in zagradi malega dečka, ki se je zastonj jokaje skušal skriti za očeta Bernarda.

„Kaj bi radi? Proč!“ reče menih Bernard in brez strahu stopi ciganu nasproti, „poberite se, kajoni, da vas božja roka ne zadene. Kaj hočete s tem dečkom? Nihče se ga ne bode dotaknil brez kazni, nedolžna kri v nebo vpije.“

„Ha, ha!“ zasmeje se divjak, „slabo ste naleteli na poslušavce, ako ste menih, kakor se mi vidi; nas se take pridige ne primejo.“ Drugi cigani, ki so sedeli še na konjih, priganjali so glavarja, naj naglo opravi, zato zgrabi stari hudodelnik slabega starca in ga odrine, da bi prijel dečka.

„Stoj, pritepuh! ne bodeš ga ne“, pravi zdaj kmečki mož, ki se je podpiral na motiko, vzdigne svoje orodje in gotovo bi bil ciganu črepinjo razklal, ko bi ne bil tá naglo ko maček odskočil. Starec, ki je slonel o palici, jel je na pomagaje klicati; vendar ciganje naglo poskačejo s kônj in obá kmeta sta ležala pri tej priči prebodena in kervava na tleh. Prikazal se je tam pa tam kak možiček izza ogla, toda vidivši, da je on sam, sovražnika mnogo — skril se je tudi on.

Samol zagradi fantiča za roko in ga posadi na konja, vsede se za-nj in predno je človek vedel, od-

jahali so bili cigani, naglo ko strela. Oče Bernard omedli.

Vaščanje so se zdaj še le zbirali: eni so prileteli s polja na veliko kričanje in vpitje, eni iz hiš, eni so stermeli, eni molili, nobeden ni vedel, kam bi se djal; in predno so se zmenili, da bi bilo dobro v grad to grozovito novico naznaniti, bili so ciganje lahko že za deveto dolino. Na zadnje vendar tekó kakovi trije na grad Kozjak in vpijejo, da so ciganje dva kmeta ubili, očeta Bernarda na tla potepli in gospodiča Jurja na konja posadili in odpeljali.

Peter se je delal osupnjenega. Nič ni zapovedal, ne tako ne tako. Hlapec Ožbe pa berž zdrami hlapce na konje, da bi jo vderli za cigani. Zdaj še le se Peter domisli, da bode tudi on šel; zapové torej, naj še njega počakajo, da se opravi in meč opaše. Da se mu pri tem opravlku ni nič kaj posebno mudilo, to si lahko vsak sam misli. Tudi stari hlapec Ožbe je ob tla bil s peto na dvoru in zadosti razločno godernjal: „Ta pokveka ni za drugo, kakor za zamudo in nagajivost.“ Malo je manjkalo in bil bi nepokoren odjahal. Morda bi bilo boljše.

Solnce je že zahajalo, ko je z grada Kozjaka dirjalo kerdelo hlapcev v svitem orožji, na čelu gerbavi in gerčavi Peter, ciganom po sledu. Pa kmetje, ki so gledali za njimi, vidili so precej, da so že pri gozdu po napečnem poti zavili. „Na levo! na levo!“ kričali so sicer, ali kdo bi jih bil slišal tako daleč!

Tema nastane. Kmetje se razidejo žalostni in zapró in zapahnejo tisto noč posebno terdno vežna vrata. Gori v gradu prečujejo vso noč in čakajo, kedaj se bodo vernili hlapci in seboj pripeljali ljubega dečka, ljubljenca vsacega posebej. Zylasti očeta Bernarda je bila vergla skerb na posteljo, tembolj

ker je menil, da je te nesreče — grozovite nesreče le on kriv.

Kmetje doli v vasi so dobro zaperti ugibali, kaj bodo cigani z mladim gospodičem. Eni so menili: „Kri mu bodo izpili, da bodo večno živeli.“ Eni so rekli: „Ne, ampak živemu bodo iztergali gorko serce, da bodo čarobnije (copernije) ž njim uganjali, ciganke so vse čaravnice“. Eni pa so si okovan kij postavili v kot za vrata, da bi se ciganom branili, ako pridejo še po njihove sinove.

Drugi dan je solnce vzhajalo lepo, rudeče, da nikdar tako, ali Petra in hlapcev le ni bilo z dečkom. Še le proti večeru pridejo — pa brez njega, ki so ga iskali. To se vé, da ga je Peter le na videz iskal, zapovedoval je nalašč jezdit po potih, ki so bili najbolj vhojeni, koder ne bi bil nihče roparjev sledil. Vendar delal se je grozno skerbnega, in ker ga ljudje niso poznali, bili so res toliko neumni, da so ga imeli za neutolažljivega.

Po vsej okolici so milovali ubozega otroka in njegovega očeta verlega Marka Kozjaka, ki pač ni zaslužil take hude nesreče.

Sedmo poglavje.

Potihnil ti vihar ni v persih boja;
Le hujši se je zbudil červ nekdanji,
Ak prav uči me v revah skušnja moja,
Bolj grize, bolj po novi kervi vpije.

Fr. Prešern.

Preteče zopet mesec dni. Hrup zavoljo ciganskih roparjev potihne. Kmaló se je le še malokdo menil o tem, kajti časi so bili hudi, nemirni; vsak dan so

se godile čudne reči. Plemenitniki, mogočni gospodje, so se bezali med seboj, drezali in tlačili so kmete podložne, najhujše pa so pritiskali Turci. Tako je v splošnem vretji izgubil se, rekel bi, posamezni človek.

Nekega dne se oglasi na gradu Kozjaku krošnjar, ki je vsakoverstno drobno robo prodajal od grada do grada, od hiše do hiše, pri tem pa prenašal novice, kakor vsi kramarji.

„No!“ začel je grajski hišini, starej Mari, in drugim ženskim služabnicam na Kozjaku; „ali bomo kupčevali kaj, dekliči? Jaz nosim v tovoru na herbtu lepe nogovice, bele, pisane, na Laškem delane; imam lepe čepice, zavijače, s srebrnimi nitmi prevezane; gladke šivanke in ostre iglice; tanko končevje, zdravila za trebuh, za zobe, za rane; potlej nosim tudi igrače otrokom; hajdi! moji dekliči, barantajmo, vse dam na pol zastonj, le polovico boste mi plačale.“

„Igrače in vse lepe stvari bi vam bili pri nas pokupili“, odgovori stara hišina Mara, ko krošnjar razklada svoje lepe reči stermečim dekličem po mizi, „pa morali bi bili priti pred kakimi tedni, zdaj smo žalostni, grozno žalostni, ne moremo kupovati kratkočasnih reči“, in starka si briše s predpertom solze z oči; „imeli smo gospodiča, lepega dečka, ko angelja z neba, pa cigani so ga vzeli, in duhovnega očeta so pobili, da gotovo umerjô, predno gospod pridejo iz vojne.“

„Tako morate pa že žalostni biti“, govori prodajavec, gredoč pa je pripovedoval kupčevavkam: toliko velja to, toliko to; „ali tudi v žalosti je treba veselja, zato barantajmo, kupčevajmo! Kako, ali bova midva kaj poiskala, stari?“ praša starega Ožbeta, ki je z vratarjem in hlapei zraven prišel. „Jaz imam lepe nožiče, oglavnice za sokole —“

„Kar je rajni stari gospod umerl, ne lovimo več tičev; sokolov nimamo, čemú nam bodo oglavnice“, odgovori Ožbe. „Kaj imate še?“

„Vse imam, kaj bi pa radi, moj stari?“ praša krošnjar.

„Ali imate tudi sedla?“ pravi Ožbe in namežika hlapcu, ki je ogledoval drobninarsko blago.

„Ne, tega pa že nimam“, odgovori prodajavec, malo bolj tiho.

Družina izbira in izbira, kupuje in plačuje. Gredoč pa jim krošnjar razklada, kaj je tukaj pa tukaj novega vidil ali slišal. Najznamenitejše, kar jim je povedal, bilo je pač to, da je vojska pred Celjem, v kateri je bil tudi grajski gospod Marko, pregnala sovražne čete Vitovčeve, in da se vojska kmalo poverne nazaj. Ta novica je veliko veselje zbudila med grajskimi; ko so se pa domislili, da bode gospod našel vse prazno in ljubljene sina ne bode, utihnilo je vse.

Krošnjar pobere svojo zbrav v visoki svoj tovarnik, prime za gerjačo, opaljeno in z železom okovano, ter se poslovi. „Stojte, nekaj bi bil pozabil, le za las je manjkalo!“ oberne se s temi besedami krošnjar že na vratih. — „Kaj, ko bi poklical, eden vašega gospoda, naročeno mi je nekaj, da mu povem.“

„Gospod ne pridejo doli, morate k njim, ali pa meni povejte, da jim naznanim“, odgovori Ožbe.

„I no, povejte mu, ako če, naj pride; jaz sem se opteral, krošnje ne odložim. Mož mi je pa velel, da moram besede njemu samemu povedati.“

Peter pride in škiljavo pogleda krošnjarja. Marsikoga je skerbelo, kaj-li bode povedal tujec gospodu na skrivaj, ali že na pogled Petrov se odmaknejo vsi.

„Kaj hočete?“ praša Peter krošnjarja osorno.

„Doli v dolu v hosti sem srečal človeka, ruja-vega in hudogledega, da bi se ga bil kmalo ustrašil; gerjačo sem bil že stisnil. Ta mi je naročil, naj vam povem, da pridete drevi doli pod skalo — morate že vedeti kje je — pa da prinesete seboj tisto, kar ste mu potlej obljubili. Ko bi se ne domislili, rekel je, naj vam imenujem, — jaz sem že pozabil koga.“

To je Petra pretreslo in omeščalo. Namesto prejšnje osornosti bila ga je sama vljudnost; kajti posnel je iz prodajavčevega govora, da nihče drugi ni, ki ga kliče, kakor sam cigan Samol, ki mu je bil bratovega sinova prodal. Naglo poseže v žep in stisne možu dva zlata v roko, roté ga, naj ne spregovori nikomur nič o tem.

„O Bog varuj!“ reče krošnjar, ko vidi rumenjake v roci. — Jaz znam jezik za zobmi deržati, ne bojte se gospod!“ Rekši vesel odide kupec.

Strahoma je Peter vidil, da cigan prisege že ni popolnoma deržal, da je že tretjemu človeku nekoliko izdal. Kaj ko bi se vse izvedelo? Ta misel mu ni dala mirú. Koliko bi bil dal, ko bi hotel cigan umreti, da bi tako nihče ne vedel za njegovo hudobijo! Na vse zadnje sklene, da gre po noči na omenjen kraj, kajti bal se je, da bi cigan sicer ne prišel sam v grad, kjer bi ga bili precej spoznali, ali pa, da ne bi celó kar razglasil hudodelstvo.

Med Šumbregom in Kozjakom je kako uro dolga ravnina, gosto zaraščena še dan danes. Tačas, ko se je godila naša povest, stala so ondukaj velika drevesa; zdaj pa je romalo že nektero drevo iz te hoste v ogenj in iz ognja v zemljo, v kateri se je porodilo in izredilo; marsiktera deska iz te hoste gnjije v zemlji ali pa se kadi pod visokim podstreškom v kmečki hiši.

Bila je merzla noč. Mesec je bil že blizo zahoda. Pod kosmato smreko čepi dolgin cigan Samol. Zebe ga, kajti zobje mu klepečejo v ustih in roke pomalja v mali ognjiček, tolik da bi ga bil lahko v pergišči odnesel. Ni se upal večega zakuriti, bal se je, da bi ga zapazil kdo, ali da bi bil svit kakega človeka privabil. Zraven cigana pa je tičal oster nož, vedni spremljevalec in edini ciganov prijatelj. Okoli se je čul tuleči glas lačnega volka (popred bolj domačega v naši domovini), plahi zajec si je upal izpod germa na pašo, sova je ukala verh dupla. Kedar se je kaj genilo, vselej je cigan pogledal okrog sebe.

„Ne bode ga!“ godernjá sam s seboj ter gladi si razkezman črni podbradek. „Gorje mu, ako mi ne pride. Jaz menim, da mu je kramarski prieverknjenec naročil, menda mu je bil vendar moj nož na mislih, ki sem ga mu nastavljal na goltanec. Maščeval sem te, moj sin; celo plačilo prejmem zató. Drugo muho sem vjel na limanice; tepec potlačeni, ki mi je fanta izročil, meni, da je pridobil grajščino! Ha! meni si jo pridobil. Jáž bom vidil, ali ne dobodem denarja pri njem, kedar hočem, — jaz, ki ga imam na vajetih.“ Tako in enako je govoril cigan sam seboj in dokladal po malem suhe bersti na ogenj.

Zdajci se zasliši stopinja človeška po stezi, ki je deržala mimo smreke. Samol poteptá ogenj, izdere nož iz zemlje ter se spne ob smrekovem deblu.

Strahotno prileze druga podoba po stezi, prvi neenaka, majhna, gerčava — namreč Peter, gospod s Kozjaka.

„Le bliže, gospod strahopetec z grada!“ pravi cigan, čegar mačje oči so precej spoznale, kdo da je.

Peter z mesom in telesom — zgerne se, ker cigana ni vidil za pervega. Cigan upiše iz še živih iskric ogenj.

„Si li prinesel obljubljeni denar, moj skerček?“ praša cigan gospoda s Kozjaka.

„Moj prijatelj iz jutrovega! ali se boš pa skazal, da si izpolnil pogodbo? Kam si djaj otroka? Ali je varno spravljen za vse življenje, za večno?“ praša Peter.

„Prodal sem ga na Turško, janičar (turški vojak) bode postal, in nikdar ga ne boš vidil, samo le ako greš na vojsko zoper Turke; tedaj utegne ti nevedoč tvojo zveženo glavo razbiti, prijatelj moj z grada! S svojimi prijatli sem se sperl, svojega konjiča sem razjezdil, da je legel tik ceste za vekomaj, in potlej še prašaj, ali sem zaslužil. Dal mi boš torej toliko, kolikor si obljubil in še toliko, kolikor je na tebi ali pri tebi, ljubi moj sosed!“

Peter mu da denar, cigan ga spravi.

„Veseliti te mora, ti človeček plemenite kervi in gerbave postave!“ pravi cigan, zasmehovaje gospoda Petra, „veseliti te mora, da boš imel tako daleč, noter na Turškem ljudi, ki ti bodo v rodu, celó vojaki janičarji, izrejeni in podučeni v veri Mohamedovi. Lahko se boš hvalil in bahal: tebi enacega ni v deželi.“

„Ne pozabi, gerdin! kdo si ti in kdo sem jaz!“ pravi Peter ves nevoljen, da ga tak človek zasmehuje.

„Kdo si ti?“ smeje se Samol. „Čakaj povem ti. Ti si peresce na veji: jaz pihnem, pa odletiš; jaz zinem eno, pa te ni drugej, ko pod vislicami. Ali zastopiš? pozorel si, kakor jaz. Ali pa te jaz primem za vrat in ti obrnem oči, da ne bodeš vedel, ali so zadej ali spredej; konec tega, daj mi vse, kar

imaš tukaj, če rad ne, i nu — boš pa nerad. Drugo pot se utegnem glasiti sam v tvojem gradu, ko me bodo ljudje malo izgrešili.“

Zdaj je Peter popolnoma razvidil, kaj je storil. Hotel se je odtegniti gospostvu svojega brata in bodoči oblasti njegovega sina, hotel je postati sam svoj gospod, nobene zavere se ni ustrašil in glej — prišel je še v hujšo, še bolj v poniževavno oblast — pod oblast sirovemu divjemu ciganu.

Prostosti je iskal, in zdaj ga imenuje izrodek, izverženec hlapca. Zdaj je vidil, da ga cigan lahko pesti po volji, in da ga res misli pestiti, on, ki sam vé njegovo skrivno hudobijo. Odstopiti Petru se vé da ni bilo lahko, hudodelstvo je že v nebo vpilo: „Prodal si ne samo telo svojega sinovca, temveč tudi dušo njegovo, kajti Turki mu bodo tudi vero izruvali iz serca.“ V zadnjih ciganovih besedah mu je vse zvonilo na tanko. Naprej je hotel torej Peter. Vse zadrege mora odstraniti, tudi cigana. Pa kako bi mu prišel do živega, — dolginu, močnemu ko biku? Cigan bi bil devet tacih pozobal, kakoršen je bil Peter, suh ko goba in slaboten.

Vse so je vertelo Petru v glavi. Vpró se mu oči na ciganov nož, ki je tičal za stežaj od njega. Ko bi trenil, izdere ga Peter Kozjak in sune cigana. Ali še z večo urnostjo prime cigan Petra za roko ter ga podere znak in mu izvije nož. Zdajci je bil v rokah grozovitega človeka, življenje mu je viselo na lasu, nihče mu ne bi bil mogel pomagati, ko bi mu bil hotel sovražnik povračevati.

„Kaj meniš, prismuknjeneč, da cigan Samol nož brusi za svoje drobovje?“ pravi cigan, kakor da se ne bi bilo nič posebnega zgodilo. Peter jame prositi in se izgovarja, da je hotel cigana le ostrašiti, in druge abotne reči.

„Za šalo si me hotel?“ zasmehljivo govori cigan, tiščé gospoda za vrat. „Kaj, ko bi ti jaz porinil nož le za šalo pod rebra? Morda bi bilo boljše za-te, ki napadaš po mačje, od strani.“

Smert in božja kazen stopita hudobnežu pred oči, merzel pot ga oblije; zdaj ledeno, zdaj vroče mu prihaja. Naposlednjič odjenja ciganova pest, nož skrije za pas in Peter je bil prost. Hotel jo je naglo pobrusiti, da se ne bi vrag njegov spremislil. „Daj mi pred mošnjo“, reče cigan, „drugopot pridem in te pridem pogledat na grad, kako kaj gospodariš. Poročim ti morda tudi, kako ti kaj bratov sin, ali se mu toži po tako dobrem stricu, ali kaj-li; zakaj izvedel bom vse. Kedar bode turški paša, útegne ti četo Turkov pred grad pripeljati, toda sive lasé boš že imel tačas in dobro si rove zagradi, zakaj vojak bo iž njega, da ne bo vsak janičar njemu prilika. Le glej, da veliko denarja pridobiš, brata pa odpodiš, kedar ti pride na dom.“

Rekši se krohoče cigan ter odide. Peter, največa reva v človeški koži, odide domu. Gotovo je bil obljubil sam sebi, da ne gre nikdar in nikoli več po noči nikogar čakati, ne prijatla ne sovražnika, ker je že dvakrat po noči težko ušel smertni nevarnosti. Na mestu pa je bilo zopet samošno. V vzhodu se je rudelo obnebjje in kmalo nastane lepa jutranja zarija. Pač res, dan hudodelece preganja, noč je prikriva!

Osmo poglavje.

V neverske roke padel mu mili je otrok,
 Med otcem in otrokom zija prepad globok!
 Zdihuje sivi starec, zdihuje celo noč,
 In kliče vse svetnike in Boga na pomoč.
 Fr. Cegnar.

Pater Bernard ni mogel preboleti nesreče, šel je bil tjekaj, kamor nam vsem kaže pot, od koder se nihče ne verne več: truplo v kertovo deželo, duša v lepše življenje. Peter je gospodoval na Kozjaku, na videz srečen. Ali pa je mirovala vest, tista tica, ki večno kljuje in vpije in obsoja? Ali se je lahko vlegel in sladko brez skerbi spal? Menda ne.

Novice, ki so došle na Kozjak, poročale so, da pride Marko kmalo domú. Ubogi mož! Nič še ni mislil, kaka izguba ga je zadela. Najmanj pa je slutil, da mu je vse to napravil lastni brat.

Vojska, ki je bila prišla iz Kranjskega v Celje, da otme cesarja Friderika, prežene kmalo Vitovčeve čete. Osvobodeni cesar jo krene z vitezi in oboroženim slovenskim ljudstvom v Ljubljano. Ko bi bil tu vojsko razpustil, kakor so res nekteri hoteli, bil bi prišel Marko Kozjak o pravem času domú in morda bi se bila osoda vse drugače obernila. Ali cesar je hotel zbrano vojsko porabiti, da bi svojega nasprotnika, celjskega Vitovca, popolnoma ukrotil. Zapové torej v Ljubljani, naj se vojska ne razide in napravi velik razgled svoje armade. Grofi celjski so imeli mnogo lastnij po Kranjskem, ktere je Vitovec, kakor oskerbnik celjske vdove, z mečem v roci branil. Cesar je torej hotel nektere teh lastnij sebi pridobiti, zato pošlje oddelek vojske proti Radoljci na Gorensko,

kjer so Vitovčevci gospodovali, da bi jo spravil v svojo oblast. Tako je potekel čas, in predno je Marko Kozjak dobil privoljenje, da sme s svojimi hlapci zopet domú, predrugačilo se mu je doma marsikaj, kakor smo že vidili.

Bilo je jesenskega večera, ko je jezdil po slabo nadelanem potu proti domu, za njim kerdelce veselih hlapcev, izmed katerih je manjkalo dveh, ki sta ostala zakopana na tuji zemlji. Hlapci so se glasno pomenkovali in ogovarjali mimo gredoče kmečke ljudi; gospodu bi bil bral veselje na obrazu, ko je zagledal hribee, kjer mu je stalo domovje na skalo sezidano, in kjer je menil sina objeti, ne vedoč, da je daleč— ah daleč — pri nejevernih Turkih.

Veselo zatrobi vratar, stari hišni služabnik, v rog, ko zagleda ljubega gospodarja pred gradom; viseče mostnice padejo čez visoke rove in grad sprejme kerdelce. Družina vre vkup, tudi Peter prišepeče. „Aj Bogu se usmili in mamki božji“, javka stara Mara med prvimi, „da bi bili gospod vendar popred prišli, predno so hudobni ljudje tej hiši steber izpodmaknili, predno so hudi eiganje milega sinova daleč odgnali, da ga ne bo nikoli več vidil pošten človek!“

Gotovo se je Marku moralo čudno zdeti, da sina ni vidil precej med svojimi ljudmi. Še bolj pa je moral ostermeti, ko je Peter kisló in žalostno pristopil rekši, naj gre ž njim in naj ne stoji med družinčeti, da mu ima posebnega kaj razodeti. Ko blisk iz jasnega zadene ga žalostna novica; barve so ga spreletale, molčal je; bolečine, ki jih je čutil, niso mu dale ni govoriti ni svoje tuge očitno pokazati.

„In ni ga bilo človeka, ki bi mi bil rešil sina?“ reče po dolgem molku z žalostnim glasom. „Nobenega človeka nima Marko Kozjak, ki bi bil šel za roparji? Nobenega človeka?“

„Krivo me sodiš, brat Marko!“ odgovori Peter, „koliko sem si prizadel, koliko sem prehodil, da bi bil zasledil roparje, to ti pove vsak sosed, vsak hlapec. Jaz sem delal, kar je bilo v moji moči; ali deček je izginil, kakor bi ga bila zemlja požerla, in ravno zató imam jaz upanje, da — da bode še kdaj prišel na dan. Utolaži se torej, brat Marko, saj vidiš, moralo je tako biti, Bog je menda hotel.“

Vendar vse te tolažbe so se Marka slabo prijele, morda timbolj, ker so vzhajale iz hinavskega serca. Sam je bil na tem svetu, nobenega otroka ni več imel, in vse tolažbe mu ga niso mogle nadomestiti. Kdor bi bil vidil tega moža, ki je serčno šel med gole meče in špičastim sulicam naproti, kateremu je solnce na bojišči lice zarujavilo, kateremu je sovražnik nektero rano vsekalo; kdor bi ga bil vidil, kako so mu debele solze tekle po gosti bradi na junaške persi, ta bi se bil moral ž njim jokati. Pa je tudi vse drugo: vedeti, da je otrok umerl in v nebo nesel nedolžno dušico, ali pa da so ga neverni in divji ciganje odpeljali, Bog ve kam, in Bog vé čemú!

Kakor vsi ljudje tačas, tudi Marko ni bil popolnoma prost vraž in praznih ver, in le-tó mu je še toliko več prizadelo bolečin, ker si je vsakovrstne strašne reči slikal pred očmi, ktere so vse bile v dotičji ž njegovim sinom.

S hudobnim veseljem je gledal potuhnjeni Peter, kako Marko od večera do jutra otožnejši postaja.

Pervi namen, ki si ga je bil Marko postavil, bil je ta, da hoče sina iskat križem svetá, dokler ga ne najde. Ali znanci, zlasti menihi zatiški ga pregovoré, da je vse iskanje zastonj, ker se ni dalo ni pičice izvedeti, proti kateremu kraju so jo hudodelci z dečkom krenili, ali so šli daleč ali so ostali blizo. Sprevidil je na zadnje, ko se je bil v svoji žalosti sam sebi

nekoliko privadil, da bi bilo res vse brez vspeha, kar bi koli storil.

Marku ni bil svet več po godu. „Kaj mi pomaga imé, kaj bogastvo?“ rekel je sam pri sebi. „Sreča je šla po vodi, ne bodem je imel več na tem svetu! Ženo mi je Bog vzel prezgodaj, ostalo mi je dete, in zdaj sem izgubil še le-tó. Srečen na svetu ne morem več biti; le tamkaj jih upam še viditi, torej moram skerbeti, da pridem tje.“

Stopi torej pred gerbastega brata Petra in mu reče: „Ljubi moj brat! Umekniti se ti hočem, dam ti vse svoje premoženje, obračaj ga, kakor te je volja. Oženi se, ako ti je po všeči, mlajši si od mene. Samo to si izgovorim, ko bi kdaj zasvetil srečni dan, da bi se izvedelo za mojega sina, da ima on pravico nastopiti za teboj. Jaz pa grem v kloster v Zatičino; skerbeti hočem za svojo dušo, svet in svetno imetje tebi prepuščam. V klostru naj pokopljejo moje kosti, Bog ne daj! morda ene zadnjih naše stare rodovine.“

Kmalo potem se Marko preseli v kloster, obleče namesti svitle jeklene vojne oprave belo obleko meniško iz sirovega sukna, in je bil eden najpobožnejših menihov v Zatičini.

Petru se je bilo torej vse po volji izteklo, kakor si je želel in pričakoval.

Deveto poglavje.

— — — — —
 Odkersti se in bo Turčin,
 In ko doraste, da takrat
 Morit bo hodil si svojät.
 Valjavec.

Vernimo se zopet k mlademu Jurju Kozjaku, kterege je bil cigan odpeljal. Sicer smo že zašli v povedovanji malo dalje, povzamemo torej na kratko tukaj reči, ki bi jih imeli že popred razložiti.

Ciganje so bili bliskoma oddirjali, ko so imeli dečka med seboj. Imeli so iskre lahke konjiče, kateri so, da-si manjši od vojnih grajskih kônj, ki so jih jezdili Kozjaški hlapci, vendar veliko laglje posegali, takó da so ciganje bili kmalo svojim gonjačem iz moči in oči. Tudi noč jim je ustregla. Da-si tudi so se nekoliko ogibali navadnih potov in po stranskih stezah hodili, dospeli so drugi dan na mejo in tu so bili toliko, kakor brez skerbi. Torej se loči spoštovavna družčina, ker so hoteli skoraj vsi Samolovi pajdaši na Ogersko, Samol pak na Turško.

Ni manjkalo veliko, da ne bi bil moral nož razsodbo storiti. Le s tem so se pobogali, da jim je prepustil Samol veči del kervavega denarja za dečka. Dolgin se potem oberne proti Turčiji, kajti hotel je menda naloženo zlodejstvo do zadnjega izpolniti, kakor je bil že ves v hudobiji, ali pa je upal še kak denar izkupati za lepega dečka. Fantè je sicer od kraja vpil, jokal in prosil, ali cigan mu je vselej usta zatisnil in tako ne prav vljudno utišil pred njim na sedlu sedečega ubogega otroka. Derhal razmer-

šenih ciganovih bratov, ktere je dolgin na poti zalotil, stergala je bila poslednjo dobro obleko dečku s telesa; ciganske matere so mu bile zavdale, da ni vpil, in da je dobil bolj zagorelo in rujavkasto lice.

Na turški meji proda cigan dečka Turku, ki je kristjanske otroke nabiral za janičarske izrejališča.

Turki, za prvega domá v Aziji, bili so premagani konci 8. stoletja po Arabljanih in so ravno po le-teh sprejeli vero Mohamedovo. Kmaló pa so Turki svojim zmagavcem nekoliko oblasti iz rok izvili in naposled so si znali popolno prostost osvojiti. Osman, pervak in prěded zdajnih sultanov turških, vzame keršanskemu cesarju v Carigradu nekaj maloazijskih zemljišč in postane samostojen vladar. Sin njegov Orhan, pridobi z orožjem vso malo Azijo in prvi vstanovi tisto turško vojsko, ktera je najbolj pripomogla, da je dolgo časa turško ime strah in trepet razprostiralo po vsej Evropi, posebno pa še pri nas južnih Slovanih — namreč janičare. Pod vladarjem Orhanom je namreč svetoval veliki vezir Alredin, naj se vjeti kristjanski otroci izrejajo in odgojujejo za turške vojake, in take vojake so imenovali janičare.

Iz prvega je bilo komaj tisoč janičarjev. Ali že za sultana Murada I. (leta 1360), kteremu nekteri pripisujejo prvo vstanovljenje te nove vojske, pomnožilo se je število janičarjev na dvanajst tisoč. Ko so Turki čezdalje bolj vterdili svoje gospodstvo po Evropi v jugu, osvojivši si Carigrad l. 1453, ko so čezdalje bolj podjarmovali kristjane, nalovili so tudi zmirom več keršanskih dečkov, in janičarska vojska se je narastla do 40.000 mož, tistih strahovitih vojščakov, ki so, sami iz keršanskih rodovin, nevedé zoper lastne roditelje in brate in zoper njihovo vero neusmiljeno divjali.

Med janičarje torej je prišel tudi mali Juri Kozjak. Iz malega dečka zraste čez leta krepek mladenec, na telesu junak, kakor mu je bil v mladih letih oče v daljni domovini. Ali kaka sprememba! To ni bil več tisti otročje-pobožni Kozjakov sin, ampak poturčen sanjarski vojak.

Privadil se je bil novim pajdašem, novim navadam, novim podukom. Rahlo seme keršanske omikarnosti, kolikor so je bili dobri ljudje vcepili njegovemu sercu, izruvali so neverni Mohamedanci, ko je komaj korenine vsajalo. Namesto vere, ki nas uči bližnjega ljubiti, naučil se je mladenič mohamedanstva, čegar uk je: sovraštvo in poboj kristjanu in njegovi veri. Vojni duh, ki je navdajal očeta, tudi se ni zatajil pri sinu. Ali kristjanski oče je vojeval za pravico in brambo nezmožne nedolžnosti; poturčenemu, ubogemu sinu so bile vsajene brez reda želje po boji in kervi. Leta letéča izbrišejo mladenču spomin na otročje čase. Divji mladi janičar se ni več spominjal, da je bil pri dobrih ljudeh, ki so ga ljubili in ljubiti učili. Popolnoma vendar ni bil pozabil očeta in lepega domačega gradu, svojega hudega strica in da so ga enkrat ljudje radi imeli; pa mu je bilo vse to le kakor lepe sanje, na ktere se le počasi in zdaj nekoliko, zdaj zopet nekoliko domišlja. Dobro ni vedel nobene reči. Tudi imena svojega očeta se ni domišljjal, niti kraja in dežele. Med tuji se je bil navadil tujega jezika; svojega prvega, slovenskega, se ni več spomnil.

Ako pomislimo, da celo mi pozabimo let otročjih in zgodeb, ki smo jih v njih doživeli, čeravno smo in ostanemo vedno v enih istih razmerah, ki nam spomin oživljajo in ponavljajo: verjamemo toliko lože, da je človek, ki je v prvi nježni mladosti med tuje prišel, pozabil na jezik in očeta.

Hrabri janičar, Marko Kozjakov sin, postal je v kratkem polkovnik v svoji orti (kakor se je imenovala večja ali manjša četa janičarska), in ni ga bilo mimo njega hrabrejšega in strašnejšega v boji. Ločil pa se je od svojih tovaršev, da ni hlepel po ropanji in moritvi slabih, neoroženih ljudi; in tako je nekako njegovo pošteno sercé tudi pod tujim odelom v tuji divji družini ostalo neomadeževano. Sicer ni prašal, zakaj se vojuje; šel je vsikam, kamor so ljuti Turki nesli zastave svojega preroka Mohameda, ali bojeval se je z vojaki, ne z otroci in ženami.

Grozovita telesna moč, ki jo je ta janičar razkazal v boji, storila je, da so se celó Turki nekako bali zamišljenega svojega vojaka. Ker so vedeli, koliko jim tak glavar v boji koristi, ki, sam hraber kot lev, svojim pajdašem pot nareja v vojne verste, zato je janičar Juri Kozjak — ki se ve tega imena ni poznal — dosegel čast, da je vodil sam svoje precej veliko kerdelo, da-si to sicer pri tako mladih ni bila navada.

Deseto poglavje.

Opat in menihi, modri možjé,
Nobeden sercá ozdravit' ne vé.
Fr. Prešern.

Bilo je leta 1475. Peter Kozjak se je bil svoje prostote že skoro naveličal, kajti sreče ni imel. Hotel se je ženiti, ali spodletelo mu je: nevesta, ki si jo je izbral, ni ga marala. Peter pa ni mogel še v drugo poskušati, ostal je torej sam za-se na gradu Kozjaku.

Zvesti stari služabniki bili so popustili grad, ko je nastopil Peter gospodarstvo. Stari Ožbe, ki je služil v gradu šestdeset let, šel je osebenkovat na stare dni, toda le za malo časa, kajti kmalo se je preselil s tega sveta za Maro, staro hišino, ktera je bila umerla precej za očetom Bernardom še v gradu.

Marku so bili tudi že lasje osiveli; postava, nekdej moška in močna, sključila se je bila in zgerbančila. Največ je pripomogla žalost in skerb za sina, da mu je starost prezgodaj jela lomiti kosti. Zastonj so upali in pravili menihi, da se mu bode rana zacelila, keдар nekoliko pozabi svoje izgube. Menih Marko je živel sam za-se v svoji bolečini.

V prijaznem kotiču, v zatišji med dvema verstama lepih gričev je stal slavni kloster zatiški. Že leta 1135 je kupil patrijarh Peregrin iz Aglarja tukaj nekaj zemlje, postavil kloster in poklical iz Rima brate cistercienze. Vstanovitelj pa bratom ni samo preskerbel streho in stanovanje, temveč prikupil jim je za živež tudi primerne lastnije v okolici. Precej od kraja so imeli menihi tri vasi podložne za raboto in desetino. Pomnožili so to prvo lastnijo sosedni in daljni plemenitaši; med poslednjimi nahajamo v zapisnikih najviše osebe iz vseh stanov; papeže, cesarje, kralje, vojvode, grofe in druge imenitnike imenujejo med darovavci. Tako je bil kloster zatiški v nekdanjih časih eden izmed najbogatejših v slovenskih deželah.

Poslopje je bilo zavarovano z visocim obzidjem in šterlečimi stolpi, zakaj tačas je bilo le varno, kar je bilo sovražnikovi roki nedosegljivo, kar je branil zid in ostri meč. Ne samo da so Turki bili hudi sosedje, bilo je tudi v deželi nemirnežev mnogo. Gospodar je imel dolžnost varovati svoje podložne. Zató je moral imeti tudi kloster zmirom oboroženo

kerdelo hlapcev na nogah, ako se je hotel varovati domačim in vnanjim sovražnikom.

Bilo je nekega jutra. Opat Ulrik je sedel v svoji izbi in v roci imel veliko odprto knjigo z zlatim zaklepom, v kateri je bral. Bil je opat že priletel; v okolici med ljudstvom in med gospôdo je veljala njegova beseda veliko. Njemu nasproti pri durih je stal velik mož širokih pleč, na prvi pogled bi bil uganil, da je vojak.

„Kaj boš povedal, Til?“ spregovori opat in zapre svoje bukve, „kako ste opravili? Ali si dobil une, ki so pisarja ubili?“

„Nismo jih dobili, častitljivi gospod opat!“ odgovori Til. „Zasačili smo jih bili nekoliko v razvalini in obstopili, ali imeli so cepee okovane, eni celo meče; ušli so nam, trije naših so močno ranjeni.“

„Doklej bodo še nadlegovali ubogo ljudstvo sovražniki od zunaj, roparji med narodom! Zdaj bodo še prederzniši, na zadnje nam pridejo na dom, in človek si ne bo upal več izpod strehe. Ali si že slišal, da nam se je Turkov bati, predno mine poletje? Potem bomo imeli zopet nesrečo, da nam Bog pomagaj!“

Opat pomigne Tilu, naj odide. Til pa se je le počasi pomikal nazaj; vidilo se je, da bi še nekaj rad povedal.

„Kaj bi še rad?“ praša ga naposled opat.

„Sinoči smo dobili neznanega človeka“, pripoveduje hlapec, „in ker se nas je ogibal, prijeli smo ga. Zdaj pa terdi hlapec Andrej, ki je bil prej v gradu na Kozjaku, da ga je že vidil poprej in da je ravno tisti, kakor so djali, da je bil odpeljal tistega dečka, sina gospoda — —“

„Kozjaka!?“ pravi opat čudé se, vstane s stola in sprašuje hlapca zvesto in na drobno, kako jim je

eigan v roke prišel. „Kaj ko bi se dalo kaj izvedeti o Kozjakovem sinu!“ mislil je opat Ulrik, in berž reče pripeljati eigana in sklicati priorja, očeta Martina in druge starejše menihe.

Kmaló se zberó očetje in začnó cigana izpraševati in izpeljevati. Obetajo mu, da se mu bode veliko prizaneslo, ako pové po resnici in se spokori; nasproti pa žugajo, da ga nevtegoma dajo obesiti, ako ne govori vse po pravici. Cigan pa je zaničljivo pogledoval okrog sebe; vse se mu je zdelo za smeh, ne za smert.

„Ali si ti tisti človek, ki je roparsko odpeljal dečka, Kozjakovega sina?“ praša opat. — „Govori! ljudje te poznajo, ne boš utajil ne.“

„Prav dobro me poznate; jaz sem službo preskerbel dečku“, reče cigan in gleda okrog po svojih sodnikih, menihih in hlapcih, ki so ga deržali.

„Kje je menih Kozjak?“ praša dalje cigan. „Ako ga hočete poklicati, jaz bi mu nekaj povedal na uho, in on bo za-me prosil, da me ne obesite; vam pa nič ne zaupam, gospodje v dolzih halah! Vi bi ne mara radi, da bi jaz pod vislice stopil ali pa da bi se mi prelomil vrat. Ali Kozjak, ta je moj stari prijatelj, naj bo že tisti gerbavi ali pa njegov brat, ki je med vami menih.“

Marko Kozjak, že osivel, pride iz svoje izbice, ki je bila na zadnjem oglu proti severju. Ko zasliši, da je ravno tisti, ki mu je odpeljal sina, zapre to ubozemu starcu besedo, up navdihne očeta, upanje, da je še mogoče sina dobiti nazaj. „Povej mi povej, da moj sin živi; izgovori, da mi ga pripelješ nazaj, in nič se ti ne bode zgodilo, jaz prevzamem tvojo kazen, jaz ti dam pol premoženja, ves Kozjak, pa mi govori, kje je moj sin?“ Vse to je hotel stari Marko na enkrat izvedeti iz cigana.

Ali temu se zasvetijo male sive oči, in staro maščevanje se mu zbudi. Nekaj časa gleda osivelega, onemoglega očeta, in pravi: „Ne poznaš me, Marko Kozjak? Jaz sem imel tudi nekdanj sina, mladega, lepo rastočega, ki sem ga ljubil. Ali ti si mi poderl moje veselje, ti si pobil mojega sina, da mi je umerl, in zato sem te kaznoval, kakor vidim dovolj. Ali ne sam jaz, tudi drugi človek je bil, ki me je nagnal do tega dela; ime tega človeka ti povem na uho, in ako ne boš prosil za moje življenje, tudi za njegovo ne boš; ako mene obesijo, tudi njemu ne prizanesó. Poslušaj!“ in cigan pristopi k staremu Marku ter mu pové na uho: „Tvoj brat Peter mi je sina prodal in izdal!“

Komaj je Marko te besede čul, prešine ga kakor blisk in zgerne se v omedlevico na tla. Menihi so vsi ob enem planili, da bi pomogli staremu možu.

„Kaj sem vam pravil, gospodje v belih halah, da ne bom obešen! Ko se Kozjak zbrihta, prosil bo za-me in za mojo staro kožo.“

„Pridemo ti že do zoba“, pravi eden hlapcev.

„In ako bi imel samega peklenščeka v mavhi“, pristavi drugi.

Hlapci so ugibali med seboj, da to mora biti več kakor pošten človek, in menili so, da je Marku zacopral, da je omedlel.

Opat prestrašen veli, naj cigana zvezanega odpeljejo in zapró. Tudi Marka odnesó. Nič se ni zavedel. Skoraj vsi so menili, da ne bode preživel te omedlevice. Skerbí za izgubljenim sinom, žalost in bolečine so mu bile obelile glavo in ga rinile do roba večnosti. Zdaj je našel pravi sled za sinom, ki ga je mislil mertvega, in kako bode prenesel tak oslabljen človek toliko težo, ki dušo teži? Drugi pa so rekali med seboj: „To, kar je cigan Kozjaku na

tihem povedal, moralo je biti strašno, grozovito; zakaj Kozjak, da-si je zdaj že res oslabel, bil je vendar le popred vojak, ne bila bi ga vsaka stvar pretresla tako, da bi se bil kar berž zgrudil in precej nič zavedel.“

Marka Kozjaka spravijo v posteljo ter pokličejo očeta Benedikta, ki je bil na glasu, da ume zdravila napravljati, rano obezati in zaceliti, in rože kuhati, da so dobre za bolno telo. Pater Benedikt tudi znese vso svojo umetnost, da bi bolnika spravil zopet k svesti. Vse je bilo v kloštru po konci.

Opat pošlje tudi posla v grad Kozjak gospodu Petru poročiti, naj nemudoma pride v klošter, ker mu je brat morda blizo smerti.

Peter se zavzame, ni še pričakoval bratove smerti. Prav za prav, kakor se nam zdi, ni mu bilo veliko do brata, kterega ljubil ni; vendar spodobilo se je, da ga je šel pogledat še pred smertjo in zato je bil pripravljen precej. Veli torej osedlati svojega konja ter pogosti klošterskega posla.

„Kaj pa se je zgodilo?“ praša Peter klošterskega hlapca medpotoma. „Ali je moj brat na nagloma zbolel?“

„Povedali mi niso opat sami“, odgovori hlapec, „pa slišal sem vendar tako drugod, da je neki cigan, kterega smo predsinočnjim vjeli, nekaj gospodu skrivaj povedal, in precej tačas jim je prihajalo slabo in se niso potem več zavedeli. Kaj je cigan povedal, tega ne vedó, najberže kako čarobnijo, kakor jih imajo ti ljudjé.“

Ko bi bil hlapec pazil na gospod Petra Kozjaka, vidil bi bil, kako je lice njegovo zdaj blede, zdaj zeleno prihajalo; noge so se mu oklenile konja in roke so spustile nevedé konjsko berzdo. „Ko bi bil pa to tisti cigan? Ko bi bil bratu njegovo hudodel-

stvo povedal?“ Ta misel je bledla in vrela plemenitašu po glavi.

„Kakošen je cigan?“ praša čez dolgo, ko se nekoliko vpokoji.

„Dolg, že precej star, pa močen, ko vol; dva sta ga morala deržati in še bi jih bil kmalo ustrahoval, da-si naš Til ni kar bodi —“ odgovori hlapec.

„On je“, pravi Peter, in obide ga smertni strah. Vest, že davno utišena in pomirjena, zbudi se na novo.

Plaho je gledal kloštarski hlapec gospoda Kozjaka, ki je bil čuden, da še nikoli tako. „Kaj vam je gospod“, praša kake dvakrat, ko vidi Petra vsega prepadenega. Toda Peter ne govori besedice do kloštarskih vrat. Sam ni vedel, kedaj je prišel do tje.

Opat mu pride na dvorišče naproti. Peter, ki je hotel prašati, kako je bratu, praša kako je ciganu. Opat je spoznal precej, da je grozno razmišljen; menil je pa, da ga je nenadna nesreča tako z uma spravila. Pelje ga torej k bratu. Ta je ležal še zmirom brez zavesti. Mešalo in bledlo se mu je v glavi. Govoril je besede nerazumljive.

Ko je Peter vidil, da menihi ne vedó še njegove pregrehe, kajti bili so vsi jako prijazni ž njim, in ko so vsi zmajevali, da bi Marko še kedaj vstal, umiri se serce tudi Petru nekoliko.

Prosi opata, naj ga pusti k ciganu, češ, da bode kaj bolj na tanko izvedel o svojem bratrancu, kje je in kako bi ga dobil nazaj. Rad mu dovoli opat, ter mu celo ponudi, da mu hoče dati spremljevalca. Ali Peter si da le ječo pokazati, potem pa izpusti hlapca, rekši da se bo sam najbolj pogovoril s ciganom.

„Če te poprime“, mermral je hlapec odhajaje, „premeš ti bode krive kosti, da boš pomnil ho-

diti blizo pesjega hleva. Pa če te, naj te, ne manjka
boljših ljudi.“

Peter stopi k ciganu v ječo.

„Aha, moj stari prijatelj me je prišel gledat“,
pravi cigan poredno, „nu, prav storiš. Ali že veš, da
naju oba obesijo — tebe in mene, spodobi se to po
vsej pravici; zakaj skupaj orala, skupaj pojedala;
oba vkup vozila, oba vkup zvernila. Kaj ti praviš,
moj gerčavi prijatelj?“

Kako je Petru moralo biti, to si lahko vsak sam
misli. Vendar sila je bila.

„Kako se prederzneš, moje ime s svojim ob enem
imenovati?“ grozi se Peter.

„Mólči, mólči! mačka stara, polomljena; saj vém,
da nisi pozabil na tisti večer — pred kacimi dva-
najstimi leti — in ko bi ga bil, opomnil bi te jaz
kmalu na-nj. Da pa sem tvoje ime imenoval bratu,
staremu menihu, to mi je velevala pamet. Spoznal
me je hlapec, ki je bil pred na tvoji kertini, in kte-
remu bi bil imel ti črepinjo streti — pa bi vsega tega
ne bilo — in kaj mi je ostalo družega, da si rešim
svojo staro polt, za katero mi je še zmirom več, ko
za tvojo gerčo, katero ti je Bog opertal, namesto tovara
na ramo.“

Ko bi bil Peter mogel to hudobo s pogledom na
steno nabosti, bil bi jo; ali za zdaj je moral molčati
in cigana z lepo za-se pridobiti.

„Komú si še bleknil o tej reči, kakor mojemu
bratu?“ praša Peter.

„Nikomur!“ odgovori cigan. „Menil sem, da ga
bom s tem pripravil za svojo reč in za svojo glavo,
da mu obljubim, sina nazaj prignati. V tem trenutji
pa sem se tvoje lepote domislil, in glej! stara šleva
je bil toliko neumen, da je omedlel.“

„Svetujem ti, da mojega imena ne imenuješ več brat bode morda umerl in tako te bom jaz spravil in ječe“, pravi Peter.

„Kaj, ko bi jaz namerjal tvoj del pri tem djanj razodeti?“

„Nihče ti ne bo verjel, človeče! in potem ne upa nič, to bo tvoja smert; jaz si hočem prizadeti, da ne boš živel, dva dni potem, ako imenuješ mene očitno.“

„Kaj, ko bi jaz dokazal, kar bom govoril? Ko bi jaz pripravil tvojega bratovega sinova zopet nazaj in priče dobil zoper tebe. Da jih dobom — ne skerbi tega. Bratranec tvoj pak je lep janičar; ni temu pet tednov, kar sem ga vidil, morda te obišče in svoj rojstni kraj, to je da, po janičarsko, zakaj ne pozna dežele, kjer ima tako ljubega strica, kakor si ti, moj ljubeznjivi tovarš! Kaj bi ti rekel potlej?“ Rekši zakrohoče cigan.

„Tega ne storiš“, spregovarja Peter, „bilo bi tebi škodljivo.“

„Kaj je meni škodljivo, sodim le jaz; tebi pa le ena pomaga iz klešč in ta je, da me spraviš iz te luknje na beli dan ali v černo noč. Ako me ti ne, oprostil se bom sam, potlej pa ti glej, kod boš hodil in kam boš stopil. Vzemi nož in prereži mi vervi na herbtu, ki mi vežejo roke, prišel bom že sam pod solnce.“

Petra vendar ni bilo volja tega storiti. Izgovarjal se je, da ga osvobodí kako drugače, bolj skrivaj; to bi bilo preočito.

„Ako nisem v štiri in dvajsetih urah prost s tvojo močjó, bodem brez tvoje pozneje. Potlej pa bom razobesil tvoje možgane po plotu zatiškega verta“, vpil je serditi cigan za plemenitašem, da sta ga lahko slišala hlapca, ki sta stala pred durmi na straži.

Peter je ostal čez noč v kloštru. Mar mu je bilo za brata! V svoji črni duši bi bil veliko rajši, da da bi brat umerl in skrivnost seboj nesel pod zemljo. Ali s ciganom? Prav za prav mu tudi za tega ni bilo nič. Koliko bi bil dal, da bi se bil spravil s sveta?! Belil si je glavo, kako bi mu pomagal iz ječe in tako sebi iz neznanske zadrege. Vendar nobenega upanja ni imel; ni vidil, da bi se dalo brez tuje pomoči kaj storiti. Tuje pomoči pa se je bal, zakaj že prva in edina, ki jo je rabil, namreč ciganska, mu je presedala ter mu napravila grozno veliko britkih dni.

Ednajsto poglavje.

Gosta megla po polji leži —
 No kaj je to? kako je to?
 „Tam ni nobene megle znat’
 Le turški konji tako sopó.“
 Narodna pesem.

Tako je bilo v kloštru v Zatičini, ko pride drugo poročilo v deželo, ki je storilo, da so vsi pozabili na Markovo bolezen in na cigana pod kloštrom zapertega. Slovenske dežele (Kranjsko, Štajersko in Koroško) si še niso bile dobro opomogle in se okrepile od strašnih ran sovražnih in poprejšnjih let, ko je Turek na novo prihrumel v deželo, kervav bič v nečloveški roci prinesel in se pripravljaj, da bi od kraja počenši zopet teptal slovensko stern in podiral selišča mirnemu narodu slovenskemu. Zdaj je zopet treba bilo bran postaviti žugajoči reki, dežela je klicala vsacega junaka na boj. Veljalo je tačas še bolj

ko današnji dan: „Pomagaj si sam in pomore ti Bog“. zakaj tedaj ni bilo redne vojske, ki bi bila postavila se vragu pred oči ter mu mejo zasadila, doklej mu je stopiti. Gorele so germade po gorah in naznanjevale, da se bliža vrag. Zdaj so še le vreli vkup, vsa dežela je bila velik tabor. Dostikrat pa je nesreča, da so se premalo zedinili posamezni brambovci, ali da se niso mogli ali utegnili zbrati, ker je bil Turek tu, kakor bi ga bila ponoči zemlja izpuhnila.

Leta 1475 udarijo v najlepšem poletju Turki na južne pokrajine štajerske. Vodil jih je Ahmet-paša. Vseh je bilo kacih 12.000 môž, največ konjikov, kerdelo tudi janičarjev. Juri Šenk, glavar koroške dežele, zbere v naglici nekaj pripravljene vojske po vseh treh deželah, da bi toliko časa ustavljal sovražnika v južnem Štajerskem, dokler se ne snide velika vojska vseh dežel slovenskih, ktera bi se mogla veliki turški sili iz oči v oči postaviti nasproti.

Peter Kozjak bi bil tudi s svojimi hlapci imel Šenku pomagat, ker je bil eden velikih plemenitašev, ki so imeli zmirom vojne hlapce na nogah in v orožji. Ali že misel na boj in mogočo smert mu je bila neljuba; slave si ni upal pridobiti, domovine pa ne more tak človek tolikanj ljubiti, da bi meč opasal za njo, ki ne ljubi svojega bližnjega, ni tistega ne, ki je ž njim ene kervi.

Ljudovik Kozjak, sorodnik Petrov prevzame torej namesto njega povelje čez hlapce kozjaške in zatiške.

V kloštru so popravljali poškodovano ozidje, znašali živež s pristave in vse pripravljali, da bi se branili Turkom do zime, kajti privreli so le kakor ploha in se umeknili nazaj, ko so naropali dovolj in se do sita nadijali v kervi keršanski. V tem splošnem vretji ni nihče mislil na zapertega cigana: hlapci, ki niso odšli z Ljudovikom nad Turka, imeli so dru-

zega posla obilo, ne da bi bili varovali hudodelca. Nekega jutra torej tiča ni bilo v gnjezdu. Kako je ušel, tega ni nihče vedel.

Juri Šenk je bil s svojo malo vojsko — kacih 2000 môž je imel — zalótil sprednjo kerdelo turške vojske. Misleči, da je to vsa vojska turška, veržejo se Slovenci hrabro na Turka in, predno je tistega dne solnce zašlo za goro, ležalo je okoli dve sto ne-vernih sovražnikov pobitih na bojišči; drugi se umaknejo. Veliko je bilo veselje med Šenkovo malo vojsko, kajti menili so, da so tako z lahkim trudom zopet za zdaj odbili vrága in deželo rešili. Še tisto noč pošlje torej Šenk posla, da bi oznanil po deželi veselo poročilo. Drugi dan je hotel Šenk sovražnika čez mejo zagnati.

Veselo poročilo, da so Slovenci Turka premagali, pride tudi v kloster zatiški. Opat Udalrik berž napové procesijo k cerkvi matere Božje na Muljavi, vasi dobro uro oddaljeni od klostra. Povabi vse ljudstvo in gospôdo z gradov, da bi bili deležni pri tej procesiji ter zahvalili Boga, da je odvernil od dežele veliko nesrečo in zmago podelil kristjanskemu pravičnemu orožju.

Med tem, ko so se pripravljali za procesijo, zgodila se je slovenski vojski velika nesreča. Ahmetpaša, turški poveljnik, je komaj zvedel, da so kristjani njegovo prvo kerdelo razmetali in večidel pobili, kar razkačen zapové svoji petkrat veči vojski, da še tisto noč zajame keršanske junake. Ko jutro napoči, vidili so Slovenci na enkrat, da jih je zajel desetkrat veči sovražnik; — in nepripravljeni, prestrašeni so morali zopet zgrabiti za orožje in braniti sebe in deželo. Kervavo so se zdaj bili, vsak vojak je bil junak, nobeden ni zastonj dal svojega življenja; ali na zadnje mala, že prejšni dan, utrujena

in zdelana slovenska vojska vendar le obnemore. Koroški glavar Šenk, kranjski plemenitaš Ljudovik Kozjak in mnogo družih imenitnih vitezov je bilo vjetih, ker jih Turki niso hoteli umoriti, češ, da dobodo veliko odkupnine za-nje. — Ostanki kristjanske vojske se naglo umaknejo v gozde. Po deželi ni še nihče vedel za to strašno pobitje. Turki so vedeli, da jim zdaj nikjer ne more enaka vojska pot zapreti, zato so hrumeli v Kranjsko naprej proti sredi.

Veselo je vstajalo solnce in obsevalo polja in velike travnike kloštra zatiškega. Par za parom je šel v procesiji za svetim križem iz kloštra. Naprej menihi, za njimi gospodje plemeniti: Peter Kozjak s svojo gerbavo postavo, Janez Mačerol z Mačerolca, vitez Ravbar s Kravjaka in veliko družih; za temi pa so stopali pobožni kmečki ljudjé, moški in ženske, nezmerno število. Počasi se je pobožna množica gibala naprej.

Pravljica pripoveduje, da so na „Velikem travniku“, konci ktereга stoji nekdanja podružnica zatiškega kloštra, cerkvice Matere božje — da so se tu ljudjé iz sedmih far sešli s svojimi duhovni in banderami ter neki star naroden ples plesali, kateri je bil dovoljen po cerkvenih poglavarjih. Zdi se mi, da ga imenujejo stari očetje overtenico in da se neki ostanek tega plesa nahaja še po slovenskih božjih potih.

Bilo je torej na travniku veliko množje ljudstva. Vse je bilo brezskerbno veselo ali pa vtopljeno v pobožnosti.

Menihi in gospodje, med njimi Peter Kozjak, so bili že blizo cerkvice.

Kar se zasliši od vzhoda in severja znani grozoviti krik: Alah, Alah! in ko blisk se naglo začuje strašna beseda: „Turki!“ In od vzhoda čez Bojanji

verh so dirjali turški konjiki naravnost po travniku proti množici; od severja, od kloštra, so pa vrele druge čete Turkov. Strah obide ubogo ljudstvo. Kakor jastreb iz viška plane med piščeta, da jih nekaj podavi, nekaj razkropí, tako so priderli Turki nad nje. Zdajci se dviga vpitje do neba; vse beži. Veči del ljudi je pobegnilo v cerkev in na obzidano pokopališče, nekoliko v bližnjo hosto, nekoliko brez namena in brez glave tje, kamor jih je noga nesla. Veliko pak so jih Turki posekali in pojezdili na travniku, tako da stari ljudjé pravijo, da je tekla tačas kri po trati kakor v žlebu potok, da so jo turški konji do členkov gazili. Cerkev in pokopališče, s precej visocim zidom obdano, je bilo natlačeno beguncev, ki so tu iskali zavetja.

Menihi, ženske, otroci in starci so šli v cerkev, možje pak so se zbrali za zidom in sklenili braniti se do zadnjega diha. Tu je pograbil vsaki, kar mu je bilo pri rokah za orožje, bodi si da je iz železa ali iz lesa delano orodje ali sirovi kolec. Drugi so nabirali kupe kamenja, odkerhovali ga od cerkvenega zida in metali na sovražnika, ki se je bil približal in podil počasnejše begune.

Med tistimi, ki so rajši v hosto zbežali, kakor za zid cerkveni pod varstvo božje, bil je tudi Peter. Kakor hudobni ljudjé, ki nimajo dobre vesti, bil je tudi Peter grozovito plašljive in boječe duše. Ko mu je vdaril krik: „Turki so tu“ na uho, popusti kar menihe in tovarše, pomeša se med ljudi, ki so bežali kar naprej, koder je bilo prazno, in dirja v hosto.

Molitve so donele iz cerkve, da bi mati božja izprosila od Boga srečno brambo in rešitev pred strahovitim sovražnikom. Pred oltarjem so klečé molili menihi, sivolasi možjé, glasno so jih spremljala gerla vse vérne množice v cerkvi.

Okoli in okoli po planjavi so dirjali divji Turki. Eni so vlačili zvezane vjetnike seboj, eni so se zbirali v čete, da bi navalili na kristjane. Pač je moralo britko zajedati ubogemu ljudstvu v serce, ko je vidilo, kako so hiše in poslopja, v katerih so se rodili otroci, zdaj naglo zgorele, zažgane po vragovi roki. Pač je nektera slovenska pest tesneje v pravični jezi stisnila svoje orožje, želé, da bi jej moči bilo maščevati se nad vragom za toliko hudo!

V malih kerdelih pritiskajo zdaj Turki na tabor. Ali kmetje niso branili le sebe in svoje domovine, branili so tudi svojo vero, svoje žene in otroke. Vedeli so, da jim milosti ni pričakovati, ampak da so sužnji, berž ko se udajo. Zató so se branili za slabim zidom in s slabim orožjem proti neštevilnemu dobro oboroženemu sovražniku s tako hrabrostjo, kakoršne bi morda današnji dan zastonj iskal med nami, njihovimi vnuki.

Nekteri Turek se je zvern timer, ko ga je zadel terd, težek kamen od zida odkerhnjen; ali tudi marsikteri Slovenec je padel, zadet s pušico iz turškega loka. Zmirom bliže in bliže se pomikajo Turki; kamenje, ki je usipalo na-nje kakor toča, ni jih moglo zavreti.

In ko je solnce nagnilo se že blizo gor, bili so strahoviti sovragi pred zidom. Zmirom več in več jih je prihajalo. Že so najpogumnejši plezali po zidu in prislanjali tramove. Iz oči v oči, pest proti pesti se spopadejo. Zunaj so se bliskale krive sablje, izza zida pak so prosti možaki vihteli različno orožje. Eni so z drogi merili Turkom črepinje, eni so s cerkveno, za silo odtergano desko suvali vraga raz zida; tam je zopet velik močen mladenič sukal težek kovan svečnik z oltarja, da je nekterega nevernika za vselej minilo poželenje v naše dežele ropat hoditi. En sam mož je bil, ki je imel vojno

orožje, ki je bil izurjen v boji. Bil je Janez z Mačerolca, edini plemenitaš, ki je bil ostal pri menihih in kmetih. Ta je učil, kaj in kako naj se bijejo, ter krepko pomagal okoli in okoli, kjer je bila največa sila. On je bil, ki je prigovarjal oslabelim, naj ne odjenjajo. „Kmalo bode noč tu, potem se oddehnemo!“ tako jih je tolažil.

Na severni strani tik obzidja je stala lipa. Na deblu je visela že od nekdaj podoba matere božje; zadej za podobo so se pa bili v votlem deblu seršeni zaredili. Prederznemu janičarju je bilo v glavo padlo, da bi se dalo z drevesa veliko škode storiti stiskanim kristjanom. Spleza tedaj med veje in res je njegova strela zadela nekterega boriveca za zidom. Janičarju je še veliko družih pajdašev plezalo na pomoč. Kmetje se jamejo razmikati, že so Turki viseli na zidu, že je še samo Janez Mačerol z malim kerdelom nevstrahljivih množ težko težko branil to stran — ko Bog pošlje za zdaj družega — sicer malega, vendar hudega pomočnika. Turek je bil podoba matere božje bercnil z drevesa in tako razdražil žival v drevesu. Naglo prihrumé seršeni iz dupla, vse rumeno jih je bilo okrog, in jeli so pikati Turke pod drevesom. To viditi raste kmetom serce in Turki, ki so se imeli braniti zoper orožje kmečko in razdražene seršene, morali so se umekniti in otepati zabuhle obraze pred sitno, jezno živaljo.

Solnce se zakrije. Mrak nastopi. Turki se utaboré na griči pred cerkvijo, vidilo se je, da ne mislijo pustiti ubogih ljudi. Ti pa so bili za zdaj oteti, ali imeli so živeža komaj za to noč, vode celo nič, kajti največ jih je bil pripodil Turek s travnika, da niso mogli ničesa vzeti seboj. Kaj bode jutri? Kaj to noč, ako Turki napadejo obzidje?

Črna noč se je raztegnila nad ubogo poterto kranjsko deželo. Ne ene zvezdice ni bilo na nebu, vse so bili zakrili gosti oblaci, kakor ne bi htele gledati obupa in žalostnega stanú slovenskih prebivavcev.

Vendar noč ni bila temna. Turki so bili zažgali mnogo kresov. Okoli in okoli, kamor se je človek ozeryl, ni vidil družega ko ogenj, gost, svitel dim, ki se je počasno valil proti nebu. Tam so s plamenom gorele lesene, s slamo krite kmečke kočé; cele vasi v ognji in nobene roke, ki bi bila gasila, kajti pobegnul je vsak ali v gosto hosto ali v kamnat gospodov grad, ali v cerkev, da bi otel svoje lastno življenje.

Turki so bili po planicah razpeli svoje šotore, da bi o zori zopet ropali, klali in vezali vjetnike. Dvojno vpitje se je razlegalo po zemlji in donelo proti nebeškim oblakom. Pervi je bil divji krik lju-tega Turka, ki je čedil svojo krivo sabljo keršanske kervi in komaj jutra čakal, da bi jo na novo preli-val. Drugi krik je bila žalostna, mila molitev tlače-nega, zapuščenega Slovenca, ki morda ni tolikanj sam za-se Boga prosil, kakor za svoje otroke, da bi jim Bog ohranil staro domovino, staro zveličavno vero.

Dyanajsto poglavje.

Tepejo ga nadloge:

Glej na lojtri je visel.

Narodna pesem.

Peter Kozjak je bil, kakor smo že omenili, pobegnili v hosto. Kmalo je bil čisto sam. Najrajši bi bil prišel domú, na svoj terdni grad, kjer je imel visoko ozidje iz rezanega kamna zidano, in stolpe, katerih še nikoli ni bil sovražnik v pest dobil, kar je pomnil človeški rod v gradu in okrog grada. Ali slabo je poznal svojo deželo; pravega pota do svojega grada ni vedel po gozdu, po planem pa ni bilo mogoče, zavoljo Turkov. Mogoče je tudi, da od golega strahú ni vedel, kod hodi in kam gre; to je gotovo, da je bil Peter, ko se je zmračilo, spehan in shojen, ne daleč od tam, kjer je zavil proti svojemu domu.

V sredi hoste, kake pol ure od poprej imenovanega kraja, kjer so se bojevali kmetje, je stalo staro selišče pri malem potoku. Bila je to lesena hiša in mlin. Mlinarja so imenovali, kakor ga še dan danes imenujejo, Breznika, ker je njegov dom stal v sredi brezja. Hiša je bila zaperta, kolesa pri mlinu zaverta, vse je bilo zapuščeno, vse tiho, samo voda je vrela čez jez in šumela po ozki strugi naprej. Pod podstreškom je bil kup listja zraven nevretno iztesanega voza, kakor ga je bil pustil lastnik Breznik, ko je nastilo zvrčal.

Tu sem pride Peter ves zdelan. Mrak se je delal, zato se vleže v listje pod podstreškom. Zares slabo prenočišče gospodu z grada, ali nevarnost in nesreča zravnote vsak razloček med kmetom in plemenitašem.

Komaj se zakoplje v svoje suho ležišče, ko se prikaže drug mož iz gošče. Rokave je imel kervave in nosil je dolg nož v desnici. Pogleda skozi oknice v hišo, ali ker je vidil, da je vse pusto in samošno, zavije jo proti skednju. Peter spozna — cigana. Hotel je od kraja vstati iz svoje postelje in oglasiti se staremu znancu; ali divji pogled izpod ciganovega čela ga ostraši. „Ko bi se maščeval nad menoj, da mu nisem v štiri in dvajsetih urah pomagal iz klošterske ječe?“ mislil je Peter. — „Bog vedi, ali je kri, ki mu orožje in roko rudi, tekla od serca turškega ali slovenskega?“ In Peter diha na tihoma, in se ne gane v listji. Cigan pa se malo ozira okrog; govori med zobe nekaj sam sebi, potem odrine vrata pri skednju in gre noter. Lestvica je bila prislonjena na oder, kjer je bilo shranjeno senó. Tam si pripravi med dišečimi suhimi cveticami ležišče, za cigana še predobro.

Zdajci prijezdi še kacih pet možakov po stezi proti samotni hiši od vasi sem. Kri je Petru zastajala, ko spozna, da so to Turki z glavó in petó. Poskačejo s konj, privežejo je k plotu in gredó proti skednju. Tudi velik kosorep pes je hodil ž njimi. Eden je stal tako blizo Petra, da bi ga bil ta lahko prijel za široke rudeče hlače. Sreča, da je pes iskal in vohal povsod okoli hiše, sicer bi bil njegov nos precej zasledil skritega Petra. Oh Bog! in kaj bode potlej, djal je Peter in jel je — kar že dolgo dolgo ni storil — jel je moliti.

Turki so iskali suhega sená za svoje konje. Zató precej gredó gledat na skedenj, in ko zagledajo lestvico prislonjeno in veliko merve na odru, zlezeta precej dva gori po lestvi, da bi nametala sená za konje. Zbudi se cigan v mervi in zagleda Turke na lestvi. Vendar ni ga pretresel strah, kakor skritega

Petra odzdolej, ampak vstane po konci in nagel ko strela, odpahne prislonjeno lestvo, da loputne s treskom po lesenih, terdih tleh.

V tem trenutku prileti pes bliže, zavoha ubogega Petra v listji in začne nemiljeno natepati in lajati in zaganjati se v njegovo nogo. Preč je bilo s Petrom, če ni od straha vedel, ali živi še na tem svetu, ali ga je že konec. Turki na skednji, ko zaslišijo lajanje zunaj, popusté cigana na mervi, mervo in svoja dva ranjena tovarša, ležeča z razbito glavo pod dolgo težko lestvo, mislé, da so jih zasačili deželani. Ko pa vidijo, da se pes le v listje zaganja in da človeško nogo cuka, izvlečejo preplašenega moškega ježa. Prepustivši ga psu, ki je postal še prederznejši, ko je vidil, da so gospodarji njegove volje, pomagajo Turki najpervo svojima ranjenima tovaršema na skednji na noge. Ali cigan je tergal deske iz stene v svislih in jih je metal na nje. Morali so torej pobegniti s skednja brez merve. Eden naloži na pol živega Petra ter ga vleče h konjem, drugi pa zapalijo poslopje, da bi tako ukrotili in vničili svojega drugega sovražnika, cigana, kateri jim je glave razbil, samemu pa niso mogli priti do kože. Pa preden je plamen švigal okrog strehe, raztergal je na drugem oglu cigan steno, skočil na zemljo in Turki ga zagledajo, ko se jim je že daleč iz mraka krohotal, žugaje s pestjó.

Žareče poslopje je čudovito obsevalo to družbo. Vidili so tudi Turki, da se temni, bilo jim je torej v tabor iti, tembolj ker so se morali bati, da jih ne sreča kako kerdelce beguncev domačinov. Dva sta bila kakor smo povedali zelo obtolčena, da sta se komaj na sedlu držala. Uni trije pa se posvetujejo, kaj bi li s Petrom storili. Zdelo se je, da ga hoče eden zad za konja privezati in za vjetnika odpeljati v tabor; druga dva pa sta s smehom kazala na

veliko gerbo na Petrovih plečih, češ, kaj bo nam taka kamela, ni za nobeno delo, tega ne bode nihče kupil za sužnja, ni vreden da bi ga gonili na Turško seboj. Pogovarjaje se nekaj časa, spodnesó naposled Petru noge, da terdo butne na zemljo ravno na zobe, zvežejo ga z jermenom za pete in kakor izurjeni rabeljni obesijo ga na prvo drevo, tako da je za pete privezan prosto visel med travo in oblaki. Nič ni izdalo, da je ubogi plemeniti gospod kričal na vse gerlo in prosil svoje terpinčevavce, ki ga niso razumeli, samó zasmehovali so človeka, ki se tako grozno boji smerti.

Po stezi odidejo naglo Turki na berzih konjih. Peter Kozjak je visel, kri mu je vrela v glavo, le še slabotno je ječal; čudno se je razlegal njegov glas v mraku. Za las je manjkalo in njegova grešna, hudobije polna duša bi bila stopila na prag večnosti, na peklenški prag, brez pravega spokorjenja.

Ali za zdaj mu Bog še prizanese.

Cigan stopi iz gošče in na mah odreže z nožem jermen, ki je Petra pripenjal na brezovo vejo in ga pristreže v roke. Kakor hlod pade Peter po tleh, ko ga cigan spusti. Kri mu je bila preveč stopila v glavo.

„Sicer nisi vreden, da sem te odrezal z zaslužnih vislic; tudi nisi zaslužil, da bi se veliko pečal s teboj in za té, pa naj ti bo“, godernja cigan, ter postavi Petra po koncu in ga na smreko prisloni. Kmalo se zbrihta, tudi mu ni bilo družega storiti, kajti cigan ga je tresel ko snop. „Halo, gerbavi prijatelj! hodi, greva izpod tvojih vislic“, vpil je cigan in peljal plemenitaša k potoku. Voda ga popolnoma okrepča.

„Kaj se klatiš tod?“ šali se po svoji navadi cigan. — „Zakaj nisi ostal pri cerkvi pri menihih, zakaj ne braniš svojih podložnikov, kakor bi imel. Kaj ne,

še sebe nisi mogel, pa boš druge! Ali da se ti daš na brezo pripeti, to ni prav po viteški šegi; gotovo imaš ti prvi tako čast, kar je bilo môž tvojega imena, da so te tako visoko in na tak po vsem nov način povzdignili s te uboge zemlje proti nebu. Pa to mi ni nič kaj všeč, da se tako nerad ločiš od zelene trave, in z glavo naprej siliš in riješ proti tlam. Ha, ha, kaj ti je moje gerčavo herbtišče!“

„Pelji me do mojega gradú“, pravi Peter, „in dal ti bom, kolikor boš hotel.“

„Le tiho bodi, poznam te“, odgovori cigan. — „Še veš, kaj si mi hotel dati, zató da sem ti bratranca za janičarja prodal. Res, zdaj se domislim, vidil sem ga, tvojega brata sinova; lep močen janičar je, da ti ga ni enacega med vsemi Turki, kar jih je zdaj na Kranjskem.“

„Kaj praviš, je-li res, da je mojega brata sin med Turki tu v deželi?“ praša strahoma Peter.

„Ravno tisti, ki si ga prodal, dobro ga poznam, vidil sem ga v tabru. Kaj meniš, jaz sem danes že marsikaj storil. Ko bi bil mesec na nebu, hotel bi ti pokazati svoj nož, kervav in skerhan. Ali praviš ti, da bi te peljal domú! No, prijatelj gerbavi, tvoj dom je daleč, tebi pa tudi ne zaupam veliko. Ti si me pustil v ječi, in ko se ne bi bil sam izkopal na beli dan, kdo vé, kje bi bil že zdaj. In ti zvita buča si štel: brat bode umerl, cigana bodo za njim poslali in za-me vse dobro! Kakor pa slišim, ti je brat okreval in cigan ti je ušel. To noč pa morava biti pod streho, zmenila se bova, kaj nama v križ hodi, potem ko Turki odidejo, ako te že pred bratov sin ne obišče. Ko bi vedel, da ima tako dobrega strica blizo, prišel bi te gotovo pozdravljat.“

Petru je bila zopet prišla enkrat dobra misel, da bi poravnal svojo krivico. Lahko bi bilo, da bi

cigan poturčenega slovenskega mladenča, ki je zoper svojo domovino in rodovino bojeval, kakor je Peter ravno slišal, zopet na očetov dom pripeljal, kajti gotovo je moral imeti še kaj spominov na mlada leta, ktere bi bil lahko oživil. „In kdo bi kedaj kaj vedel, da sem bil perste poteknil v to mešanico?“ mislil je Peter. Cigan ne bode imel nobenega vzroka, da bi to razkladal. Ali kaj bi pa bilo, ko bi se vendar izvedelo vse? Kaka sramota bi mene zadela pri vseh ljudéh? Kam naj se skrijem potlej? Celó ko bi šel v kloster za bratom, sovražilo bi me vse, še bolj ko zdaj! Ne, nikdar! kar sem storil, storjeno je; kar sem začel, to bom končal, le šleva se na poli pota verne. Vojna je po deželi, moj brat je v klostru, kloster je zapuščen in Turki ga imajo zajetega; gotovo ga zažgó in brata se mi ne bo več bati.“ Pri tej misli se Petru oči živeje zasvetijo. „Menihe imajo tudi Turki v pestéh, gotovo bodo uklonili sive glave pod turško sabljo; tudi teh se mi ne bo bati. In cigan, — ki me najbolj nadleguje, ki je prederzen postal ko solnčna muha, ki me še toliko ne časti, ko kacega svoje prilike in primere, ta bo menda konec našel v tem boji, če ni iz železa. Ako ni drugače, morda bi še jaz kaj pomagal. In potem — potem nihče na božjem svetu ne vé za to, da je moj bratranec janičar. Potem naj hodi ropat mojega brata sin, če hoče po vsem svetu, jaz bom že za-se skerbela, da mi ne pride do živega.“

Tako je premišljal in premislil Peter Kozjak, ko je stopal po stranski temotni stezi za ciganom, dolginom.

„Kam pa me vedeš?“ praša dolgega pajdaša.
„Domú?“

„Kaj, ti mar nisem pravil, da ti je tvoj dom daleč. Dam ti na zbiranje: ali hočeš, da greva k menihom

v cerkvico na Muljavo, ali hočeš da greva v skalnato podzemeljsko jamo nad Kerko?" odgovori cigan.

„Pelji me v jamo nad Kerko, ako so ljudjé tam“, pravi Peter.

„In zakaj ne greš v cerkev?“ prása ga dolgin.

„Ti si slab žlahtnik res, pa še slabejši sorodnik, ker se bojiš, da se ne bi sešla z janičarjem, ki bi gotovo rad vidil strica.“

„Le stoj!“ mermral je Peter sam seboj, „ne boš dolgo uganjal norčije, vzlasti z menoj ne; jaz se te hočem iznebiti, če tako ne, pa tako.“

Med tacim pogovorom se zgubita le-ta dva človeka med drevjem, drugi malopridnejši od družega, vsak po svoje. In zopet se ni slišalo drugega po brezji in smrečji, ko ljubo šepetanje tekočega potoka, v katerem je kapljica kapljico rinila pred seboj, kakor bi se jim mudilo daleč v nezmerno morje.

Trinajsto poglavje.

Zbrali so se ljudjé kmečki

Pod veliko skalò v les;

Vsak v orožje ima cep

Prot sovražnikom.

Kraljev. rokopis.

Kako poldrugo uro od Zatičine izvira pod skalnatim hribom na dolenskem Kranjskem reka Kerka. Prihaja na dan v dveh izvirkih, ki sta pa sila blizo drug družega. Pervi rokav stopi na svitlo v kotu, ravno pod gradom, ktereга je bil ravno neka leta popred Vitovec iz Celja razdel; drugi rokav pa izvira

bolj proti vzhodu. Oba vira sta komaj za kake stre-
ljaje na dvoje, in se zlivata tudi ravno tako kmalo
v eno isto trugo.

V tem kraju se posebno zopet pokaže značaj
kraških tlâ. Ves hrib je sestavljen iz kamna, in ves
veliki hrib, ki se potlej raztega ob Kerki in proti
severju, je votel.

Ako se gre od vzhodnega rokava kacih dvajset
stopinj iz dola navzgor, pride se do velike viseče
skale, ki ima malo, komaj vatel široko in visoko
žrelo, votel vhod v zemljo.

Človek, ki hodi v le-to jamo, mora se vkloniti
pri vhodu. Potem se nekaj časa, komaj sedem sto-
pinj, gre navzdol v zemljo. Precej potlej pa se pride
v veličastno poslopje, ktereга je zidala in skladala
sama roka vsegamogočnega stvarnika. Vse je tukaj
zidano iz celega kamna, visoko, široko, da ni še do
danešnjega dne nihče do konca prišel! Le-tu pa tam
leži v tej visoki naravni dvorani kaka debela in po-
dolgata skala, ki se je v kaci veliki naravni prekučiji,
pri kacem hudem potresu utergala od kamenitega
stropa; take skale zapirajo daljno pot v strani. Na-
prej pak je v neizmerni temni daljavi prederznežu
pot odperta še daleč, tembolj ako bi hotel hoditi še
po vodi naprej, po Kerki, ki teče tu pod zemljo, Bog
vedi od kod! Vendar mi ne bomo natanko popisovali
jame, kakova je v daljavi, le pri kraji ostanemo.

Bila je ta jama v nekdanjih časih okoli bivajo-
čim stanovavcem pribežališče in zavetje pred Turki.
Tako je bila tudi leta 1475, ko se je godila naša
povest, privrela velika množica v jamo zavetja iskat.
Pred jamo sta stala dva mlada kmeta, z orožjem v
roci, eden zgorej, eden zdolej na straži. V jami pa,
v obokani sredini pod zemljo po raztreseni slami je
ležalo in sedelo za tri vasí ljudi. Veliko ognjev je

gorelo in obsevalo čudovito černo tēmo, ki se je razpenjala po široki duplini ter čarobno slikala kameniti strop, ki je groze visel ljudēm nad glavami.

Med mnogimi ognji, pri katerih so kuhali ali samo greli se posamezni ljudjé, bil je posebno velik ogenj najbliži pri vhodnji luknji, koder se je debel dim venkaj valil, in koder so ven in ven prihajali in odhajali, nosili derva ali hrano, ali hodili mило pogledavat svoje domačije, katerih zadnji ostanki so po dolu, zažgani po turški roki, žalostno tlé sijali po temi.

Okoli tega velicega ognja se je bilo zbralo možakov veliko kerdelo razne starosti: ta mladeneč, ta mož srednje starosti, ta starec kraj groba; imeli so skoraj vsi cepove, kovane z železom ali pa dolge butičaste černo opaljene gerčavke, ali kakovo drugo stvar pri rokah. Med glasnim ravsom in govorjenjem, ki se je razlegalo po jami in ktereга so čudno odbijale in oponašale kamenite stene nakopičenih skal, bilo je še najbolj slišati, kar so ti možjé, prostaki iz naroda, ugibali.

„Kaj pravite, možjé!“ pravi čokat možek, „ali bo še kedaj dobro na tej naši zemlji. Bog nas varuj! Že od nekđaj, kar je menda naša narodovina na svetu, ni je bilo sreče še toliko časa, kar človek potrebuje, da iz zibeli v grob zleze, še toliko ni bilo veselega. Moj ranjki oče so pravili, da tačas ko so bili Turki v prvo prišli in kō smo bili ravno tu-le, da je bilo njega dni le še hujše, ko so bili še tisti Pesoglavci. Za tistimi so bili pa gospōda prišli, ki tudi niso veliko boljši, kar je, to je, samo da na kolec ne nabadajo nas kakor Turki, ki so zdaj v deželi, Bog jih pogubi?“

„Res je to!“ odgovori drugi zaraščen, huđ mož. „Terlep govori resnico. Gospoda se zdaj zapre v gradove, nas pa pustí, naj nam psi požró otroke, naj

nam mlade ljudi v Turško odpeljejo, da se Boga usmili; nam pa ne pomaga nihče, ako se črevé vlečejo za nami, ne zmeni se nihče za nas. Kedar je cesarju potreba vojakov za na Nemško, tačas ti berž prileté in hajdi! moramo iti gori. A za sedem naglavnih grehov, ne pomaga ti živa duša, kedar nas davi sam hudir iz Turškega, ali pes vedi od kod. Meni le to ne gre v glavo.“

„Potolaži se prijatelj“, nastavi drugi, „jaz pa menim, pustimo na miru gospodo in cesarja, le-uni imajo tudi že svoje križe; jaz pa pravim: pomagajmo si sami, možjé, sami si pomagajmo!“

„Lahko ti je govoriti“, seže mu prejšnji v besedo, „ti si sam pod solncem, očeta nimaš, ni matere ne; žene in otrok še poznal nisi, če ti gre za kaj, gre ti za lastno glavo. Kaj bi maral, ko bi bil sam na svetu. Ali ko bi ti bili Turki sina ubili, ženo pod zemljo spravili, hiše že ne štejem, les še raste, to bom že postavil!“

„Postavil jo boš, da ti zopet pride Turek in jo zapali; ako boš ravno prezaspan, da se še sam spečeš v tem pepelnjaku“, dostavi četerti.

„Vse je res, kar pravite, možje!“ reče šestdesetletni mož rudečih las, „pa bom vendar jaz še eno rekel. Nič ne pomaga, če se hudujemo nad gospodo in cesarjem. Bog nam jih je dal, ne bilo bi prav, ko bi jih zametavali; bodo že sami od sebe odgovor dajali. Mi ne bomo sodili; saj vidite, da se vsacemu izmed nas lahko primeri, da umerje od davi do drevi, od nocoj do jutro zjutraj, zlasti ker se je smert v naši deželi vdomačila; Turki jo trosijo. Zató jaz pravim, ne dajmo se! Ne ležimo tukaj brez dela, če tudi Turka sami ne moremo odgnati, nujmo, ogrenimo mu to, kar si bo pridobil. Jaz pravim, da naši cepci še komu črepino razkoljejo, turške pa tudi niso

terše od naših. Jaz sem že priletel, pa grem še zmirom z vami, in vidili boste, da sem včasi še za kam potekniti.“

„Jaz tudi tako menim, pomagajmo si sami; jaz sem zraven.“

„To sem tudi jaz pred rekel!“ pravi tretji.

„Jaz tudi“, slišalo se je od vseh strani, in zmirom večje je bilo kerdelo pri velikem ognju.

„E kaj, mi vsi gremo“, rekó naposled eni, „kdor si ne upa, ni vreden, da je pri nas.“

„Prav tako, jutri na vse zgodaj se vzdignemo; nekaj bo, kar bo!“

„Pol nas bo na polji pocepalo in kôpeti stegnilo za vselej, pol jih bo razbite buče prineslo v to luknjo, to bo, da vam jaz povem“, pravi tisti, ki se je popred na gospodo hudoval.“

„Glej ga no, od kedaj si neki vedež?“ praša ga mlad človek, ter ga po strani zaničljivo pogleda.

„Še tega ne veš, da me je tvoja stara babica, čarobnica, prerokovati naučila“, odgovori mu uni.

„O vem, da te je naučila strahopezljivost; serca nimaš za pol moža, to te uči vedeževati.“

„In ti, sraka, ti mi boječost očitaš, stoj! pokazal ti bom, kdo je med nama strahopetec!“ Rekši dvigne svoj gerčav cepec nad mladenča, ki se mu je bil tudi v bran postavil.“

„Čakajte!“ velé možjé in odpahnejo vsacega na eno stran.

„Lejte taki smo“, reče star mož, „kako si bomo pomagali proti drugim, ko se med seboj skavsamo za vsak nič. Jutri pokažita svojo serčnost, ne zdaj. Turki stojé v deželi, zdaj moramo med seboj poterpeti. Kako bomo kaj storili, če se med seboj ne pobogamo. Lejte, že tako smo preveč razkosani: eni so pobegnili v gozd, eni so bili tako nespametni, da

so se zaperli v cerkev na Muljavi, kjer jih bodo, — Bog daj, da bi se to obernilo drugače — Turki vendar le premagali in usmili se jih potlej Bog sam, saj vemo, kaj jih čaka potem. Lejte, ko bi se bili zbrali vsi v eno, potlej bi se bilo dalo že kaj storiti proti Turku, ki se je zdaj že nekoliko razlil po deželi.“

Zdaj prideta v jamo Peter Kozjak in ž njim eigan. Vsedeta se k ognju na stran, kjer je bilo veliko drugih ljudi. Nihče jih ni ničesa prašal, zakaj marsikteri je bil med njimi, ki mu je bil ta in ta neznan; Petrova gosposka obleka je storila vendar, da so se jeli spraševati, kdo je to, in zmenili se na posled, da je gospod s Kozjaka. „Kako ta sem pride?“ djali so eni in ugibali tako in tako. „Kdo je pa uni, ki je prišel ž njim? Domačin ni; ta nima naše oprave niti obraza poštenega.“ Tako so sodili od strani cigana. „To se lahko pozvé, kdo je?“ reče eden; „tu smo mi gospodarji, kaj ni res? Vsak kdor pride, mora povedati: kdo si in kaj si?“

„Stoj! najpervo pokličimo tisto švedro semkaj, ki pravite, da je gospod Kozjak. Naj bo Kozjak ali Kravjak, gospod ali kmet, tu smo vsi ene mere; govoriti mora, kdo je le-uni rujavi dolgin, če ne — —“ rekši vzdigne govornik svojo palico.

In pošlje zbornica enega poslanca do gospoda Petra, naj se zglesi kar precej pri velicem ognju. Kmetje, moško naslonjeni na svoje cepove, batine in opaljene kolce in krepelce, prašajo plemenitega gospoda, kdo je le-uni človek, ki je prišel ž njim. „Gospod je lahko med nami“, rekó mu, „ako ga ne more varovati grad, ali pozvedeti moramo, kdo je med nami.“

In nesramni Peter, ki je precej priliko izvohal, da bi cigana lahko vničil, reče: „Jaz ga ne poznam, tega človeka, prišel je za menoj; vidil sem ga malo

popred, predno so bili Turki prišli, in zdaj ga vidim zopet, ne mara da bi bil Turkom — tako — malo — znan.“

„Ogleduh je!“ rekó berž eni in ogenj je švigal vsacemu iz oči.

„Turški ogleduh med nami!“ vpili so vsi in dvignili batine.

„Na kol ga natakremo, kakor Turki delajo z našimi brati“ vpije eden.

„Nos in ušesa mu porežemo!“ kriči drugi.

„Ne, možjé, kdo ste?“ pravi stari mož, ki jih je bil že pred utolažil. — „Ali se boste vi po Turkih ravnali? Tega ne, mi smo kristjanje, in kakor sem že rekel, smert nas lahko zaleze ali zdaj ali pozneje, zato moramo tudi tega človeka, ako je tudi turški ogleduh, kaznovati kakor možém pristova, ne kakor nevernim psom. Zató jaz to-le svetujem: Primimo moža, in verzimo ga v kernico v Kerko zunaj pred jamo. Kerka veliko dežele preteče, naj si jo ogleda ta človek, in naj Turkom pové, da ima še kje kakov cepc, ki je terd dovolj, da razbije glavo, in ako je še tako koščena!“

„Res v kernico ga verzimo!“ pritegnejo drugi, „saj Turki ne pridejo do nas, zató je že Bog stvarnik skerbel in nam berlog izvotlil, do kterega tudi turški konji ne prisopó, da-si ravno so urni ko strela.“

Cigan je bil kmalo spoznal, kako je. Iz obrazov je posnel, da se na-nj zbira oblačica, vidil tudi precej, da ga je Peter, kteremu je bil ravno kar dobro storil, ko mu je življenje otel — da ga je isti Peter z lažjó izdal. Pervo, kar je zviti cigan poskušal, bilo je, da se hoče izmuzati, toda berž mu pot zapró, ter ga obstopijo z vzdignjenimi cepci in drogi.

Zdajci se spne cigan po koncu, v roci se mu zasveti nož in strašen glas zadoni po podzemeljski

jami: „Nihče naj se mi ne bliža; za tri je moj nož nabrušen. To pa ni res, kar je vam povedal tisti gerbavi človek.“ — Na enkrat potihne ves hrup po jami, vse se ozre na cigana. Ali na mah padejo trije cepci in v tisti hip zazveni ciganov nož, njemu iz rok izbit, po temi na tla; mnogo krepkih rok se stegne in podere silnega cigana na tla. Vendar vsi, kolikor jih je moglo okoli njega, imeli so dosti posla, da so ga iztirali skozi ozko luknjo ven. Na jarku ga potem zavihté, in visoko je pljusknila voda, ko je cigan cepnil v sredo kernice.

Krohota se pomaknejo kmetje v luknjo, potem ko je potihnilo zadnje čopljanje po vodi v črni temi. „Ako zna plavati, prišel bo na suho“, pravijo med seboj, „in poročil Turkom, kaj je vidil; naj le! Ako pa ne zna, naj utone, škode ne bode velike.“

Ko bi bil kdo stopil doli h Kerki raz jarka na travnik, vidil bi bil, kako je dolgin splaval na suho, otrešel in ovil svojo mokro obleko, zleknil se v svoji dolgosti po koncu ter proti jami obrnjen jezen govoril sam s seboj: „Dobro vem, da sem to dobil po tvoji pripomoči, krivenčasti gospod Kozjak. Ti žaba, ki bi jo bil imel že stlačiti zdavnaj. Ali zdaj se ti bom zahvalil; vse drugod se boš lovil, kakor po vodi, in vtonil boš v mlaki, ki si jo sam izkopal.“

Rekši se oberne prek travnika proti vzhodno-severni strani, kjer je bil veliki turški tabor pred cerkvijo na Muljavi.

Štirnajsto poglavje.

Bilo klanje, bilo je mahanje,
 Žalovanje ino radovanje!
 Kerv valí se, ko deževnik bistri,
 Mertvih leži, kakor v lesu drevja.
 Kraljedv. rok.

Zarija jutranja je jela rudeti in napovedovala solnce, da bi obsevalo žalostno deželo naših očetov.

V turškem taborji so ognji pojekali, krik je vtihoval, ki je donel vso noč; zakaj proti koncu noči je marsikaka težka glava zadremala, da-si je bila v tuji deželi sredi sovražnikov. Ali vedeli so, da so ti sovražniki le slabo oboroženi, preplašeni in razkropljeni na drobne kosce; lahko so torej zaupali se svojim čuvajem.

Drugače je bilo to nasproti v taborji, kjer so kmetje slovenski iskali zavetja okrog cerkvice. Vso noč ni nihče zatisnil očesa, vso noč so ognji goreli, berleli otožno, kakor gori otožno poslednja lučica pri umirajočem človeku.

Glasovi, ki so vso noč vpili v cerkvi in glasno molili, bili so že ohripeli; zamolklo ječanje je bila molitev.

„Dan bo napočil, sosed! Ze se svetiš za verhom“, govori mož na straži za zidom na pokopališču svojemu sosedu, zamišljeno sedečemu.

„Res“, odgovori le-ta, „prijatelj! jaz pravim zadnji dan; zakaj drevi se vidiva že na unem svetu. Ta dan nam prinese smert, Bog mi grehe odpusti! Smert!

„I! sosed tako gotovo še ni, jaz pa še zmirom upam, da je bomo še ta dan odbili z božjo pomočjó; klosterski hlapci, Mačerolovi hlapci, Ravbar, Kerčanje

— in morda še kdo, nam pridejo pomagat. Zató nikar ne obupajmo, sosed! nikomur mi nimaš tako govoriti; do zadnjega se bijmo; dokler bom gibal z mezinco na levi roki, tako dolgo sem namenjen braniti se, zastopi me sosed“, pravi prvi.

„O ne boj se; jaz le s teboj govorim, tebi povem, kakor mislim. Jaz se tudi ne dam povezati, to ti pa povem, da večera ne bomo dočakali živi in zdravi, to mi tukaj-le notri nekaj govori, in vidil bodeš, da se bova drevi že drugej srečala“, odgovori tovarš.

„Nu, prijatelj!“ pravi uni, „saj smo pri cerkvi na pokopališču, ne bo treba nas pokopavat nositi, kar pademo, pa je. Zató pa se hočemo še gerdo pogledati, predno nas preselé turški psi na uni svet. Popolnoma upanja ne popústi.“

„Upanja! — Ali nisi slišal: vso noč je vrelo gori na griču in po travniku. Kolikor je te pošasti v deželi, vse se je to noč zbralo okrog našega ozidja. Saj si vidil, kako smo že včeraj stokali, in komaj komaj smo ga odbili. Jutri bo rudečih ko listja in trave, mi smo spehani, naspal se ni nihče, zid je odkerhan, razkopan, v rokah nimamo skoraj ničesa. In pomoči? Kaj bi govoril! koliko jih je teh, ki si jih imenoval? Kaj stori muha proti celemu panju bučel? Nič. Ali kaj meniš, klosterski hlapci še ne morejo iz kloštra, gotovo so Turki obstopili tudi kloster; in tudi ko bi mogli, niso tako neumni, da bi šli iz zatišja, ko dobro razvidijo, da jih zunaj čaka gotova smert, in da nič ne opravijo. In potem, prijatelj! še sinoči je šel eden na grad Kozjak, na Mačerolec je šel sam gospod, v kloster so poslali enega hlapca, pa nikoga ni nazaj. Kaj meniš, nič družega ni, kakor Turkom v roke so prišli vsi, in zdaj že gnijó pod nebom ali pa ležé zvezani v šotorih. Nihče, sosed, nam ne more pomagati; predno bo drevi, tudi naju ne bode.“

„Bog bo pomagal, ako je volja njegova“, odgovori drugi, seže sosedu v roko ter odide med druga kerdela, kjer so imeli enake pogovore.

„Kakor je že volja njegova; samo da nam bo milostljiv. Hudo je na svetu danešnje dni; gori mora biti boljše. Kakor bo že Bog naredil.“ Rekši se zavije mož ter se vsede zopet zamišljen na tla k malmu ognju.

Že se je jelo svetiti v jutru. Noč je bežala zmirom bolj. Vse se je gibalo po taborji keršanskem. Še živeje pak je bilo v šotorih turških, kajti raztresene moči so se bile zbrale čez noč. Ker so menili, da, ako dobodo menihe v pest, dobodo tudi dragocenosti in bogastva zatiškega kloštra, hoteli so po vsej sili polastiti se tega kraja in njegovih brambovcev. Tudi morda niso hoteli iti naprej, da bi za seboj pustili zbrane terdne roke, ktere bi jim utegnile zapreti pot nazaj; in ker so prišli vzlasti zató v deželo ropat, da so nalovili mladih, terdnih ljudi, ktere so prodali potem na Turškem za sužnje, zató so upali precej tu veliko množje obojega spola v svojo oblast dobiti, kar povsod ni bilo lahko, ker so se bili ljudjé, posvarjeni po strašnih poročevavcih: germadah in gorečih požarih, drugod bolje zavarovali ali po gozdih poskrili.

Ko se je torej jutro bližalo, obsuje turška vojska na novo cerkvéni tabor. Zadnje moči napenjajo kmetje, odbijajo Turke kakor ljudjé, ki jih ne čaka družega ko smert, kterim pa obupanje daje poslednjo čudovito moč, ki dela iz navadnega vojaka pogumnega junaka. Še bi se bili morda hrabri kmetje ubranili, ko bi bili imeli moža, da bi bil znal pomagati, vevati in zapovedovati. A gospoda z Mačerolca ni bilo, po noči je bil prišel nevernikom v roke.

Turki so se bili ko divji. Ne samo lakomnost po blagu, in želja, da bi si pridobili vjetnikov: tudi turška vera sama je priganjala Turka, da je divjal zoper kristjane, kajti veroval je, da mu je dolžnost bojevati se z vsacim, ki ni mohamedanec. Sicer je mislil, da sam svoje smerti pospešiti ne more, da le tačas pride, kedar mu jo Alah (Bog) pošlje, in da bode veliko večje zasluge imel na drugem svetu, ako umerje v boji s sovražniki svoje vere.

Vzlasti velik mlad janičar je tolkel, kakor groza. Kamor je on prišel s svojimi pajdaši, razmaknile so se strahoma goste verste za zidom. Mnogi, ki so se mu postavili, padli so zaliti s kervjo znak, in nikdar več se niso pobrali. Bil je za glavo veči od svojih pajdašev, strašen, pa lepega obraza.

To je bil Juri Kozjak, Markov sin, slovenski janičar. Revež ni vedel, da divjá zoper lastno domovino, zoper lastne brate. Kdo bi bil mogel to povedati mu? Kdo bi ga bil podučil, da je tod hojéval tisti, kateri ga je prvi ljubil, da je zmota, za katero se bojuje? Res, ko bi bil janičar za tó vedel, ne bi bil bojeval zoper svoje sorodnike, obernil bi bil meč proti svojim kervolokim pajdašem, saj serca je bil dobrega.

Ni švigal tisti ogenj iz njegovih oči, ki je znamenoval njegove pajdaše, niti ni hlepel po ropanji in vjetnikih, le bojeval se je, čelo nasproti čelu; tu je bil strašen. To se ve, da se je bojeval za stvar napečno.

Ali je morda seme, ki so ga dobri ljudjé v mladosti zasejali v njegovo serce, vendar le še z zadnjo korenino ostalo v njem? Ali mu niso mogli Turki izrovati popolnoma človeške čuti? Ali tudi pozabljenost ni pokrila vsega, kar si je bil nekdam, zdavnej pridobil? Bog vé!

Kmalo jamejo kmetje omagovati. Mnogo jih je bilo popadalo, nič več se niso dale verzeli zamašiti.

Pervi, ki je zid preskočil, bil je velikanski janičar. Ko je enkrat ta bil na zidu in čez zid, napravil je s svojo težko roko pot pajdašem in zdajci — se je krik grozovito razlegnil — Turki so bili v sredi med kristjani; nastane klanje in mahanje, da skoro bi rekel, da solnce ni enacega vidilo.

Vsakteri je zdaj branil sebe in svoje življenje, zakaj človek rabi vse tudi največe in najteže pripomočke, da bi življenje podaljšal, če ne več vsaj za kake trenutke. Vsaki je napel poslednje žile, da bi vruga odpodil od sebe. Mož za možem je padal, ali smertno ranjen ali zvezan. Kakor volkovi davijo ovce sredi čede, tako so klali, bodli, sekali Turki v cerkvi. Kopice mrtvih so ležale po tleh. Tu je moral oče gledati, kako so sina grozovito terpinčili, tam je zopet krepek mladeneč očeta vidil v strašnih bolečinah, vendar vezi na rokah in nogah — te mu niso dale, da bi se bil znosil, da bi se bil zmaščeval nad sovražnikom, neusmiljenim bolj od divje zveri. Kdo popiše grozo in trepet plahe matere, ki je, sama slabotna in brez moči, skušala skriti in braniti svojega otroka, kako je naposled z zobmi celó bojevala se; predno so jej iztergali dete iz rok.

Prepuščamo domišljiji častitih bravecev, da si narisajo strahapolni obraz, dodamo le to, da Turki niso prizanašali nikomur. Kdor je bil slab, star, takega so brez milosti nabodli ali kako drugače okrutno umorili. Tudi menihom je bila ta osoda. Mlajše so povezali, starejše pobili.

Velikanski janičar se je bil pomaknil nazaj, precej ko je minul boj z oboroženimi možmi. Z neoboroženimi starci in ženami bojevati se, to ni bilo po njegovem.

Dolgo je terpelo mesarjenje.

Počasi se je izpraznila cerkev nasičenih volkov. Naposled ostanejo še same kopice mertvih v lužah kervi, ki se je nabirala in cedila po cerkvi. Bili so žalostni dnevi za slovenske naše očake! Poslednji Turki, ki so zapustili oskrunjeno svetišče, hoteli so ga še zažgati. Zažigali so dolgo leseno lopo, predvežje hiše božje; vendar ogenj se ni hotel prijeti *). Turki so torej popustili ta kraj ter odšli za svojimi kerdeli, ki so se obrnila proti kloštru, kajti ako so hoteli s pridom pobrati vse, mimo zapertega kloštra niso smeli naprej, vzlasti ker je bilo povsod znano, da hrani velike bogatije.

Zvečer tistega dne je bila vás prazna. Prebivavec ni bilo, bili so jih Turki ali pobili ali odpeljali, Turkov tudi ne, kajti zapustili so bili mesto, kjer niso mogli več opravljati svojega kervavega rokodelstva. Tistega žalostnega večera tedaj, ko je rumeno solnce zakrilo se za hribe, korakal je naš stari znanec, cigan, dolgin skozi vás, edini človek, kateri se ni zmenil niti za domačine, niti za Turke: s svojo zvijačo je prekanil vse. Krenil je naravnost proti cerkvi. Po pokopališču gredé razgleda vse mertvece, kakor da bi nekoga iskal med njimi; ali ne najde ga menda zunaj, zato gre v cerkev. Ne gleda, kam bi stopil, ali v mlako sesedene kervi ali na človeka. Išče v svojo pot naprej. „Ni ga tukaj starega“, pravi na zadnje in se napravlja ven. — „Torej ga ni bilo tu, zakaj tacemu staremu in terhlemu možu ne dá Turek družega kakor nož v persi; vervi ni vreden, ker je za sužnja, kakor jaz za meniha. Tedaj je moral drugej biti, ostal je v kloštru in ti Samol boš imel dela. Dobro, dobro, da ga le tukaj ni med mertvimi in da je janičar, njegov sin, še pred kloštrom,

*) Še dan danes kažejo v cerkvi na Muljavi opaljena bruna za streho, ki jih je Turek zažigal.

vse drugo bom izpeljal že jaz.“ Tako med zobmi godernjaje hoče cigan zopet zapustiti kraj, kjer je ravno popred smert bogato košnjo imela. Zdajci se začuje izmed mertvih glas, kakor bi kdo zastokal. Cigan postoji. Še le ko se v drugoč začuje jek, pristopi bliže. „A! opat je tukaj!“ reče cigan, ko vidi meniha pod mertvo kopico. „Nu, Turki niso imeli pameti, da so tega potolkli, da-si ga niso do zadnjega. Ta se bo izbrihtal. Rekši hoče oditi, pa pomisli si: „Morda bi mi on povedal.“ Precej se pripogne, vzdigne opata, operta ga čez ramo in ga odnese ven iz cerkve, s pokopališča na zeleni grič. „Še ranjen ni“, mermra cigan, ko ga otiplje in ogleda od vseh strani. — Samo prek glave je eno dobil, vse drugo je prišlo od strahú. Ha, ha! koliko je tega, da bi me bil ta gospod lahko obesil, in bi me bil! Svet se preobrača.“

Čista večerna sapa kmalo zdrami opata. Cigan mu od nekod prinese vode in jesti. Črna noč spet nastopi. Opat prosi cigana, da bi ga peljal v kak zaveten grad v okolici. „Kam?“ vpraša cigan. „Na Mačeroleu sem bil, tam ni gospoda; kakor jih Turki stisnejo, tako jih ožmó; ako bi radi prišli še enkrat Turkom v roke, pojdite tjekaj ali pa na Kravjak.“

„Kaj pa na Kozjak?“ praša opat, spoznavši, da ga samo ta človek more oteti.

„Na Kozjak?“ pravi zategnjeno cigan, „tam sem se namenil novega gospodarja postaviti, ako bo šlo. Stari, tisti gerbavi mi ni po volji, izvedel sem pa za novega, boljšega; in vi mi bote morali pomagati, da ga postavimo.“

Stermé je opat gledal cigana; ni vedel, ali se mu meša ali v pameti govori. Precej zapazi to osupnjenost dolgin.

„Taka je le. Našel se je Kozjakov sin, ali bolj prav, jaz bodem povedal, kje je in kaj. Peter —

le-tà gerčavi, zdaj je v jami pri Kerčanih — Peter ga je prodal meni, da sem ga odpeljal na Turško in zdaj je janičar pred klošтром.“

„Ali govoriš resnico, človek?“ praša osupnjen opat, pozabi v tem hipu na svojo nevarnost in na vse nadloge, ki so ga bile zadele in na svojo lastno slaboto. „Peter bi bil to storil in sin Kozjakov je janičar!“

„Resnico govorim“, odgovori cigan ter pripoveduje na kratko reči, kakor jih mi že vemo. „Vem, da se bode janičar še domišljjal, ako ga opomnim na tačas; potreba je pa, da otmem starega Marka iz kloštra, kjer je kakor menite še zdaj.“

Opat je stermé poslušal cigana. Za tacega malo-pridneža Petra ni imel; ni vedel, ali bi veroval ali ne. Ko pa se je počasi domislil marsičesa, česar si popred ni mogel razjasniti, in kar mu je poterjevalo to neznano hudodelstvo, privoli ciganu, da mu hoče pomagati. Razloži mu torej, kod bode prišel do Marka v klošter, da ga Turki ne opazijo, in da bi mu tam verovali, izroči mu svoj perstan. To se vé, da mu je bilo hudo verlemu možu, ko je vidil, da cigan hoče vse to storiti ne iz spokornosti, ampak iz soyraštva in maščevanja, ker ga je Peter — izdal kmetom za turškega ogleduha, misleč da se ga bode tako iznebil.

Ko sta se cigan in opat razgovorila dovolj, pelje ga uni v skrivališče h Kerčanom, kateri so častitega duhovnega gospoda spoštljivo sprejeli. Cigan pa je bil premoder, kakor da bi bil ostal tam, kjer so ga izpehali prejšnji večer tako nemilo.

Petnajsto poglavje.

Tamkaj lomi on roké;
Trepetaje k nebu gleda,
Žalost terga mu sercé,
M. Vilhar.

Vsa turška sila, ki še ni bila razlila se proti severju naprej, obstopila je od vseh strani mogočno terdno kloštersko poslopje. Ne bilo bi težko braniti dobro sezidanega obzidja, ko bi bilo brambovcev. Al le malo je bilo ljudi, ki so bili za zidom, zakaj precej veliko hlapcev so bili poslali Turku naproti, ki so potem konec storili na Štajerskem; velik oddelek se je bil pri procesiji razkropil in bodi si v turške roke prišel ali pa umerl pod turškimi sabljami; le malo jih je bilo ostalo v kloštru.

Izmed menihov ni bilo v kloštru nikogar, razun dveh sivostarih očetov in Marka Kozjaka, ki še ni popolnoma okreval od tedanje omedlevice, ko mu je cigan razodel osodo njegovega sina. Svojega brata Petra od tistih dob še ni vidil; vselej pa ga je pretreslo, kedar se je domislil, da bi utegnilo vendar le res biti, da mu je brat otroka prodal. Da je bil cigan ušel iz zapora, to mu je poderlo zadnji up, da bi mogoče bilo še kedaj viditi sina.

Zdajna nevarnost prisili starega Marka, da pozabi sam na-se in na svoje bolečine; premaga stare bolne kosti, in kakor nekdanji vojak, zapoveduje in razstavlja male ostanke klošterskih hlapcev. Dobro pa je razvidil, da to malo ostrašeno kerdelce ne more braniti široko razprostranega obzidja proti taki mno-

žici Turkov. Milosti ni bilo nobene pričakovati, torej se je moralo storiti vse — zadnje, kar je človeku mogoče. Stari Marko je bil pripravljen za vse, najbolj pa za smert. „Za eno sem te prosil, o Bog, da bi ga še enkrat vidil na tem svetu“, molil je Kozjak. „Tvoja volja je bila. Zdaj pa te prosim, ako je res, da si me tako kaznoval, da je moj sin med divjimi Turki, od lastnega strica prodan, o groza! daj, da zopet spozna vero in dom svojih očetov, potlej naj umerje.“

Turki so se pripravljali, da bi še tisto noč navalili na kloster. Janičarji so bili razpeli v sredi vojske svoje šotore in pripravljali si večerjo. Velikanski glavar janičarske čete je zamišljen sedel sam v svojem nekoliko lepšem šotoru. Vidil je danes, koliko kristjanskih otrôk so njegovi pajdaši nalovili in naropali, in vsi ti so bili namenjeni, da postanejo janičarji — divji Turki: kakor je on sam in morda še hujši, kakor so njegovi tovarši. Marko je stal v kloštru na visokem obzidju in gledal doli na ravnino. Têma je razgernila svoja krila po polji in po hribih. Ognji v turškem taborju so čudovito plameneli, vsakemu smert oznanjevaje, ki jih je gledal z obzidja. Tujei so kričali po deželi, in ah, nikogar ni bilo, da bi jih bil mogel odpoditi ali braniti jim dežele.

„Kako dolgo bi se mogli braniti jim?“ praša Marka star, vendar še terden menih, ki je stal tik nekdanjega vojaka.

„A, ne dolgo, ne dolgo“, kimlje Kozjak. „Štej naše brambovce za zidom, potlej pa se ozri pod kloster in preglej šotore turške, in vidil bodeš, da se nam bliža zadnja ura. Imamo pa še najhujšega sovražnika pred seboj, zakaj vsa vojska se je spustila naprej, tu so ostali janičarji, najbolj divji vojaki. Ko bi bil jaz v svoji mladosti — potlej, brat, naj bi

prišli — in pri tej misli se starec oživi — ko bi jaz imel tisto desnico in tiste hlapce, ko pred tridesetimi leti — ali kaj hočem, starost se ne dá stresti; tudi nimam na svetu česa pričakovati; kedar je Njegova volja, naj me le vzame. Tukaj me je hudo zadelo, ah hudo, da nikdar nobenega očeta ne tako: moj sin, moj Juri je med temi sovražniki, med neverci, morda sam sovražnik svojega doma!“

In pri teh mislih omračí se lice potertemu žalostnemu očetu, zdajnemu zapovedovavcu v kloštru. Menih, ki ga je spremljal, spregovori o družih rečéh, da bi ga na druge, za-nj manj žalostne misli napeljal.

„Kje je neki oče opat in drugi naši bratje zdaj?“

„Niso jim prizanesli“, odgovori Kozjak, „prebili so na tem svetu vse težave, ali pa jih čakajo še najhujše, če so vjetniki. Ali ubogo ljudstvo! O konec ga mora biti, dežela mora pogubiti se z narodom vred! Pa ne, Bog bo skerbel za njo, on jej bo zopet roko podal, da bo vstala in oddehnila si!“

Ne daleč od mesta, kjer sta stala meniha, nastane zdaj velik hrup med hlapci stražniki. In ko Kozjak pozvé, kaj da je, rekó mu, da je tuj človek prišel v klošter — namreč tisti cigan, ki je bil pred nekaj časom zapert. Nihče pa ni vedel ne vidil, k od je prišel. Hlapci so med seboj menili, da je ta čarobnik berž ko ne prilezel skozi luknjo na ključavnici velicih vrat, kakor — Bog nas varuj — zlodej iz pekla.

Marko Kozjak se zgane, ko pripeljejo pred-enj tistega človeka, ki mu je pred nekaj časom povedal najgrozovitejšo novico, ki more očeta zadeti, da mu je namreč Peter, njegov brat, sina med Turke prodal.

„Kako si ti prišel med to ozidje in kaj imaš tukaj opravka?“ praša cigana.

„I jaz imam svojo pot“, odgovori cigan. „Zató vam rečem: ne morite me ne, ako imate take nakane, zakaj Turki vas podavijo potem za verstjó.“

Med hlapci se sliši jezno godernjanje in nekteri bi bil rad vzdignil orožje in razčesnil ciganu črepinjo.

„Da pa ne mislite, da so me Turki semkaj poslali, imate tukaj-le perstan in povelje svojega opata, da smete in morate klošter zapustiti po tisti poti, koder sem jaz prišel. Ako pa hočete glave pod turške sablje vtekniti, meni malo do tega; le Marku Kozjaku bi še eno povedal na samem.“

To se vé, da ciganu ni nihče zaupal. „To je stava turška“, menili so hlapci, hočejo nas izpeljati, da bi se zaderhnili; ali takega razuma še nismo, da bi nas prekanil vsak pritepenec.“

Kozjak migae, naj se odmaknejo, zakaj precej je mislil, da bode ta človek na samem le od njegovega sina kaj povedal.

„Vaš brat je neumna zvér“, jame cigan. „Najpervo mi proda vašega sina, da ga odpeljem na Turško, potem me pa zató izdá za turškega ogleduha, da me veržejo v vodo. Ali jaz nisem tako neumen, da bi utonil. Zdaj vam moram povedati za vašega sina, in menim, da vas ne bo volja utopiti me zató, ker sem mu službo preskerbel.“

Lahko si mislimo, kako je bilo Marku, ko je cigan tako govoril. „Govori človek, jaz te bom obdaroval; vse, vse ti hočem dati, ako mi poveš, da ga bom še vidil!“

„Vidili ga bote gotovo, če popred ne, tačas gotovo, ko bo stopil čez razvaline tega zidovja, zakaj vaš sin je poglavar janičarjev pred kloštrom.“

Stermé je zaslišal Kozjak nenadno veselo, in vendar grozovito novico.

„Ker mi je bil vaš brat toliko nehvaležen“, pripoveduje cigan dalje, kakor bi bilo to kaj navadnega, „da me je dal v vodo vreči, zato ga bom jaz tudi v vodo vergel, ter vam sina pripravil nazaj.“

„Ako mi to storiš, človek božji!“ reče Marko, ki je komaj mogel govoriti, „potlej, potlej ti dam vse, kar hočeš, samo njega mi pridóbi, po katerem že zdihujem toliko let. — Pa kaj, jaz sam grem tje v tabor turški, Bog je mojemu sinu serce ustvaril, gotovo mu bodo čutila povedala in pokazala očeta. Res, jaz grem tjekaj, in če si ti govoril resnico, našel ga bom tam, in potlej naj umerjem.“

„To se zgodi precej, da vas umoré ali uklenejo, morda še predno bote sina izbrali iz janičarjev. Toda jaz pravim: pojdite zdaj ven z menoj še to noč na Kozjak, kjer dobote morda že tudi krivega brata in jaz vam pripeljem janičarja, krotkega ko jagnje. Sicer moram pozabiti, da ste mi sina pobili — pri tem spominu se ciganu čelo nabere v gube, da se Marko skoro jame bati svojega novega tovarša — ali maščeval sem se in vašega brata moram potlačiti.“

„Priatelj!“ reče menih otožno, „nikdar ti nisem menil kaj hudega storiti; ako sem ti — pa ne po volji svoji, pokoril sem se zato in povernil ti bom, kar se da poverniti, in stori ti, kar obetaš!“

Razun velicih vrat, deržala so v kloster še majhna podzemeljska iz velicega verta, pa v skriven kotič v kloštru. Toda nihče ni vedel za ta vhod kakor opat in nekteri menihi. Zdaj opata ni bilo, menihov večidel tudi ne, zato je bila ta rešilna lina neznanana vsemu kloštru. Ali cigan je bil izvedel od opata, kako bi se prišlo v kloster po tem dolgem hodniku, zidanem globoko pod zemljo iz verta. Ker je bilo opatu veliko do tega, da se rešijo ljudje in

bogastvo klostersko, zato je bil naročil po ciganu, naj se umaknejo vsi, ako ne bi bilo mogoče braniti zidov. Da pa je poročal ravno po takem človeku, bilo je vzrok, da bi si ne bil nihče drugi upal posla prevzeti, skozi sredo Turkov ukrasti se v kloster; samo zviti in nevstrahljivi cigan je bil za to reč.

Za to pot iz zapertije je torej povedal cigan Kozjaku in drugim klosterskim bratom. Dvomiti niso mogli več, da jim misli dobro in tako, kakor jim govori, zakaj lahko bi bil po podzemeljski poti pripeljal celo kerdelo Turkov v ozidje, ko bi bil namenjal izdati kloster sovražniku.

Kozjak, spoznavši da se dolgo braniti ne more, sklene zapustiti še to noč zidovje, tembolj ker se je bil mesec k sreči skril za goste oblake in ker se ni moglo vedeti, da bi bila še kdaj taka lepa prilika odnesti sebe in zlatino klostersko, in pa ker je bilo pričakovati, da bodo Turki planili na obzidje, berž ko se pokaže mesec.

Predno je torej minulo pol ure, bilo je vse po koncu. Vsak posamezni je imel svojo butaro. Po vsem zapuščenem poslopji so bile luči razstavljene, da bi prevarile sovražnika, kakor da bi vse čulo in budilo v kloštru.

Ravno so hteli odpreti težka železna vratica, v kamnu nasajena in umetno zakrita, ko se preterga oblak na nebu in luna posije jasno in svetlo. Žalostno so pogledali eni proti nebu blede luno, kakor bi jej hteli očitati: „Glej, kako si na hudobiji, luna! le še pol ure bi bila skrita in rešeni bi bili mi.“ Eni pa so godernjali: „Bog hoče, da bomo pogubljeni, rešitve ni nobene.“

Zdajci se skaže, da jih je ravno luna smerti rešila.

Nekdo zagleda v tem hipu, da je veliko kerdelo Turkov na vertu. Bili so tako blizo, da bi jih bilo lahko s pušicami dosegli. Ko bi ne bil vsak za-se zamišljen, gotovo bi bili zdaj menili za terdno, da jih je hotel izdati, kajti Turki so se plazili tik okoli luknje, po kateri je on v kloster prišel.

Cigan pa, vaje zvijače in naglosti v premissljetvanji in djanji, hitro razume, kaj to pomenja. Gotovo ga je moral kdo izmed turških stražnikov zapaziti, ko je lezel skozi turški tabor in potem odperl skrita vratica pod zidom na vertu. In zdaj menijo Turki ravno po tej poti v kloster na skrivnem priti. „Lisjak gre prvi v past“, pravi cigan, „gotovo pojde glavar naprej, kaj ko bi — —“ in berž pomigne nazočim, naj se tiho razmaknejo in razstavijo po obzidji, zakaj vedel je, da, ako Turki pridejo po jami, napadejo je gotovo tudi od družih strani. Drugokrat ne bi bil nihče poslušal ciganovih povelj, ali zdaj se je že slišalo hrumenje od zunaj tudi z druge strani, in preplašen je vsak letel na odmenjeno mesto. Veči trop je ostal na mestu s ciganom in Kozjakom. Kmalu se odrinejo železna vratica in v klostru stoji velikanski glavar janičarski. Za njim so se tlačili njegovi vojaki, glava pri glavi nagnjetene, po ozki kameniti podzemeljski cevi s svitlimi bakljami. Ali komaj je stal janičar velikan s tremi pajdaši znotraj, ko cigan in nekteri hlapci skriti v temi s silo zaloputnejo železna vrata, da se dvema ravno v hodišči stoječima Turkoma glave razbijejo. Vname se boj med hlapci in štirimi Turki, vjetimi na dvorišči. Da-si je bilo hlapcev veliko, vendar niso mogli blizo strahovitemu janičarju, ki je bil toliko bolj divji, ko je vidil, da je od svojih odločen med sovražniki. Strašen krik se je razlegal po klostru. Turki so razbijali mala vratica, ktera so hlapci tiščali zaslonjena,

glavar pa je zopet vpil s svojimi tremi pajdaši, da oserči vojake od zunaj, naznanjaje jim, da je še živ. Cigan je še le končal boj od znotrej, priplazivši se od strani janičarju pod noge, da ga je spodnesel. Veliko telo pade po tleh in zdajci je bilo mnogo krepkih rok, ki mu niso dale vstati. Ne dolgo in tudi uni trije so ležali. Da-si je že stari cigan imel moči, kakor medved, potreba je bilo veliko truda, predno so vklenili silovitega janičarja, ki je bil, kakor je cigan vedel — Juri Kozjak.

Ni bilo težko braniti Turkom vhod pri podzemeljskem žlebu. Tukaj bi bili mogli le na skrivnem noter priti; težko pa je bilo braniti se Turkom drugod s zida. Ko so namreč Turki zaslišali, da jim je siloviti glavar v sovražnikovih rokah, zaletovali so se še z večim uporom proti terdnjavi. Vendar hlapci, da-si jih je bilo malo, branili so se to noč hrabro, in ko se je žarila danica v jutru, bili so Turki za to noč srečno odbiti. Potok, ki teče pod klostrom proti jugu, bil je ta dan ves rudeče pobarvan s turško kervjo.

Šestnajsto poglavje.

Oh postojte, govorite,
„Al še živ je ljubi oče?“

L. Bilec.

Pot, po kateri so upali zajeti v kloštru z obzidja rešiti se pred silo, zasuli so zdaj sami, ker je bila sovražniku znana, torej brez prida, lahko pa v škodo. S tem je bilo skoraj vsako upanje poderto, da bi mogli kedaj na skrivnem zapustiti svoj zapor. Da se

pa ne bodo mogli dolgo braniti, spoznali so do dobrega to noč, kajti ubranili so se že zdaj z največo silo. Imeli so pa vjetega glavarja turškega, to je bilo nekaj, kar je cigan, najboljši izmed vseh bramboveev, tudi berž porabil. Poslal je namreč enega vjetih Turkov v tabor nazaj, veleč mu, naj naznani Turkom: kedar se prvi Turek prederzne sovražno bližati se ozidju, da se tačas glava glavarjeva nad klosterskimi vrati na drog natakne. To strašilo je storilo, da so Turki mirno čakali nekaj dni, kaj bo zapovedal véliki poveljnik turški, ki je bil z vojsko blizo Ljubljane.

Gori v najviši sobi v kloštru je hodil z zvezanima rokama janičar Juri Kozjak gori in doli. Oče njegov, stari Marko, moral je pač s težkim srcem privoliti in viditi, kako so mu podložni zvezovali sina (kajti cigan mu je bil razodel, da je le-ta njegov edinorojenec); kako so njegovega ljubega otroka, po katerem je zdihoval in jokal leto za letom, zdaj v železne spone uklepali! Ali spoznal je, da ni drugače. Debele solze so padale starcu na lice, ko je vidil dolgo zaželenega pred seboj, ravno tacega, kakor je bil on sam v mladosti, vidil ga pred seboj, pa ni ga mogel objeti, ni mu mogel razodeti očetovskih čutil! In vendar je bil ta njegov sin, sin njegove ranjce žene! Kako bi mu povedal, da je on oče njegov? Bode mu li verjel? Bode ga li razumel?

Cigan mu je obetal, da bode on dognal to reč; tudi je bilo samo njemu mogoče, zakaj ni bilo človeka med obzidjem, ki bi se bil mogel sporazumeti z janičarjem razun cigana. Bilo je nekaj dni, kar je bil zapert janičar v kloštru. Zamišljen koraka z zvezanima rokama po sobi. Misli in misli in se domisli tudi svojega doma. „Kje je pač moj dom?“ misli sam pri sebi in domišljjal se je zmirom bolj in bolj

na mlada leta otročja. Kakor sanje mu je veršelo pred očmi: ljubi mož, ki ga je zibal malega dečka na kolenih, hudi stric, potem zli mož, ki ga je posadil na konja itd. Vselej, kedar se je domislil nazaj, prišel mu je stari prijazni menih pred oči, ki je skerbno stregel vsaki želji njegovi, ki je vselej solze točil, kedar ga je vidil. Nehoté ga je janičar spoštoval starega moža, smilil se mu je in vendar ni vedel, kaj mu je, in da je on vzrok tej starčevi žalosti in skerbi.

Počasi, vsak dan nekoliko, pravil mu je cigan njegovo lastno zgodbo; kako je imel bogat oče sineka, kako je odšel na vojno, kako ga je potem stric možu prodal, in ta ga je odpeljal na Turško in za janičarja prodal. Cigan se ni motil.

Janičarju je ta povest zbudila veliko premišljevanje, in naposled, ko se je posameznih reči zmirom bolj spomnil in ko so se popolnoma strinjale s pripovedjo ciganovo, prišla mu je misel, da je morda on tisti sin. „Kje je pač moj oče?“ mislil je. „Morda je star in zdihuje po meni! In jaz? Jaz služim tujcem. Za vero Mohamedovo? — Ali nisem nekdan veroval nekaj družega, lepšega, kar so me učili dobri ljudje — ah tisti je moral moj oče biti, ki me je učil. Nekdaj sem bil kristjan, posilili so me v to vero in v janičarja, to je gotovo, to sem vidil vsak dan na drugih izgledih. Zapustiti hočem to družbo, poiskati očeta, da, jaz moram vendar le tudi imeti človeka, ki me je ljubil.“ In janičar pokrije obraz in sede zamišljen.

Ko pogleda zopet k višku, vidi pred seboj cigana in poveljnika klosterskega starega Marka, svojega nepoznanega očeta. V pogledu, kakor je janičar pogledal starčka, bilo je nekaj tako milega, da je Marka čudno ganilo, in privabilo globok zdihljej iz njegovih persi.

Pervo, kar je janičar cigana prašal (kajti z me-
nihom ni mogel govoriti, ker jezika deželnega ni
razumel), bilo je to: ali vé za tistega očeta, o katerem
mu je pravil že večkrat.

„To se ve da, poznam ga, ni daleč od tukaj“,
odgovori mu cigan, proti Marku pa reče: „prijemlje
se prijemlje“.

„In kako si ti vse to izvedel?“ popraša janičar.

„Prijatelj! jaz sem bil zraven, jaz sem vzel dečka
na konja in sem ga spremil noter v Turško; pozneje
sem ga večkrat vidil, poznam ga tudi še dan danes
prav dobro.“

„Ti ga poznaš!“ reče janičar, vstane pa se
vsede zopet kakor človek, ki se je zmotil sam s
seboj.

„Poznam ga“, odgovori cigan mirno, kakor bi
izrekel kaj vsakdanjega, „dobro vem, da si ti tisti,
ki sem ga jaz v Turško odpeljal.“

Janičar — strahovit v boji — vstane, na licu se
mu je bralo, kako mu vre po glavi. „Govóri človek,
ako pripoveduješ resnico, kje je moj oče?“

Smejé zavije cigan na čuden način usta, seže po
svoj nož, prereže janičarju vezi na rokah in kazaje
na starega Marka govóri: „Tu stoji, v lice mu po-
glej, in vidil bodeš očeta svojega lice.“ In oberne se
k očetu rekoč: „Gotovo je tukaj Juri Kozjak, še lepši
od tedajnega, ki je jezdil z menoj na Turško.“

„Moj sin!“ zavpil je stari Kozjak in v tem tre-
nutji je padla stena med dvema sercema, oče in sin
sta si ležala na persih. Beseda, sin, sercu in ušesu
nekdaj ni bila neznana, že dolga pa je ni čulo uho
pod turbanom turškim.

Pač marsikaj bi bil rad poprašal starec novo-
dobljenega sina, ali za zdaj je moral zadovoljen biti,
da je mogel govoriti s srcem tistega, ki ga je toliko

časa pričakoval zastoj. Sicer pa je eigan tolmačil med njima, kar je bilo potreba.

Ni bilo težko priti zdaj iz kloštra. Juri Kozjak — prejšnji janičarski glavar — ta je lahko prevaril svoje dozdanje pajdaše rekši, da so se mu udali vsi v kloštru, s to pogodbo, da oprostijo njega in tri vjete tovarše, ako se jim dovoli prostim oditi, pa da Turkom prepusté kloštersko poslopje. Janičarjem ji bilo vse po všeči, da bi bili le nazaj dobili svojega hrabrega poveljnika. Sicer so menili, da kristjanom ni treba mož beseda biti, ali ko so vidili, da je njihovega glavarja v resnici volja, pripeljati sovražnike, ki so se mu udali, v varstvo, niso si upali malemu kerdelu ničesa storiti, ki je skozi sredo turškega taborja jezdilo z vsemi znamenitejšimi dragocenostmi in bogatijami klošterskimi. Celó ko je glavar namenil se, da hoče kristjane spremiti do grada, da bi tako do zadnjega besedo spolnil, ni mu se upal nihče upirati, da-si ravno se je to vsem več ko čudno zdelo. Veliko kerdelo je hotelo iti ž njim, da ne bi kristjanje ugovoru vkljub zopet zaperli poveljnika. To se vé, da se je ta temu ustavljal rekši, da ni potreba, in nazadnje vzel le čisto malo število seboj.

Vendar kmalo pride to kerdelce v turški tabor nazaj in naznani preplašenim janičarjem, da jih je glavar popustil in šel s kristjani v grad Kozjak. Jeza, ki se je zavoljo tega vnela med Turki, skazala se je v tem, da so berž zapalili velikansko kloštersko poslopje in razvalili ga s cerkvijo vred. Kaj radi bi se bili maščevali nad izdajavcem samim, kakor so ga imenovali; vendar vedeli so, kako nevaren bi jim bil njih prejšnji glavar, ako se zedini z domačini proti njim; zato se podvizajo, da gredó za veliko vojsko.

Že medpotoma so bili poslali cigana z dvema hlapcema naprej v grad Kozjak, da bi tam oznanili veselo novico, da pride pravi mladi gospodar Juri. Še posebej je rekel Marko poročiti bratu Petru, ako bi bil že v gradu, da se mu ni ničesa bati, vse je pozabljeno, kar mu je bil hudega prizadjal.

V gradu veselja ni bilo ne konca ne kraja, ko se je razširila ta novica, zlasti med starejšimi hlapci.

Ko bi bil Bog s svojo mogočno strelo Petra z nedrega neba udaril, ne bi se bil bolj prestrašil, kakor ga je prestrašilo naznanilo, da se vrača njegov — po njem v Turško prodani bratanec in brat Marko v grad, da je vsa njegova hudobija prišla na dan, da mu ni več živeti med ljudmi. Kar sta hlapca poročila, da je nekaj veleval stari gospod Marko, da se je pozabljeno, tega Peter že ni slišal, kakor hlapca ista vedela, kaj govorita.

„Proč je proč!“ vpil je Peter z glasom, ki je vse prestrašil, kateri so ga čuli. „Pogubljen sem na večno!“ Tekši je bežal ven in nihče ni šel gledat za njim.

Ko se je vse veselilo in kričalo v gradu vidé novega gospoda v turški obleki, manjkalo je Petra. Zastonj je stari Marko, ves solzen od samega veselja, vpraševal, zastonj so družina ves grad pretekli. Petra ni bilo. Tudi cigana ni bilo viditi.

Še le drugo jutro na vse zgodaj je prišel mlad hlapec strahoma staremu Marku grozovito novico povedat, da gospod Peter doli pod gradom v gozdu — na neki visi mertev. Da je bilo to naznanilo grenka grenka zapljica v pijači novega veselja, to si lahko mislimo. Dpat Udalrik, ki je bil že popred s Petrom v grad prišel, rekel je z žalostnim glasom: „Kakoršno življenje, taka smert“.

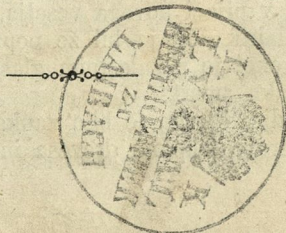
Ljudjé, katerim je bilo zaukazano, da so na tihem neli Petrovo truplo z drevesa in ga pokopali, pravili

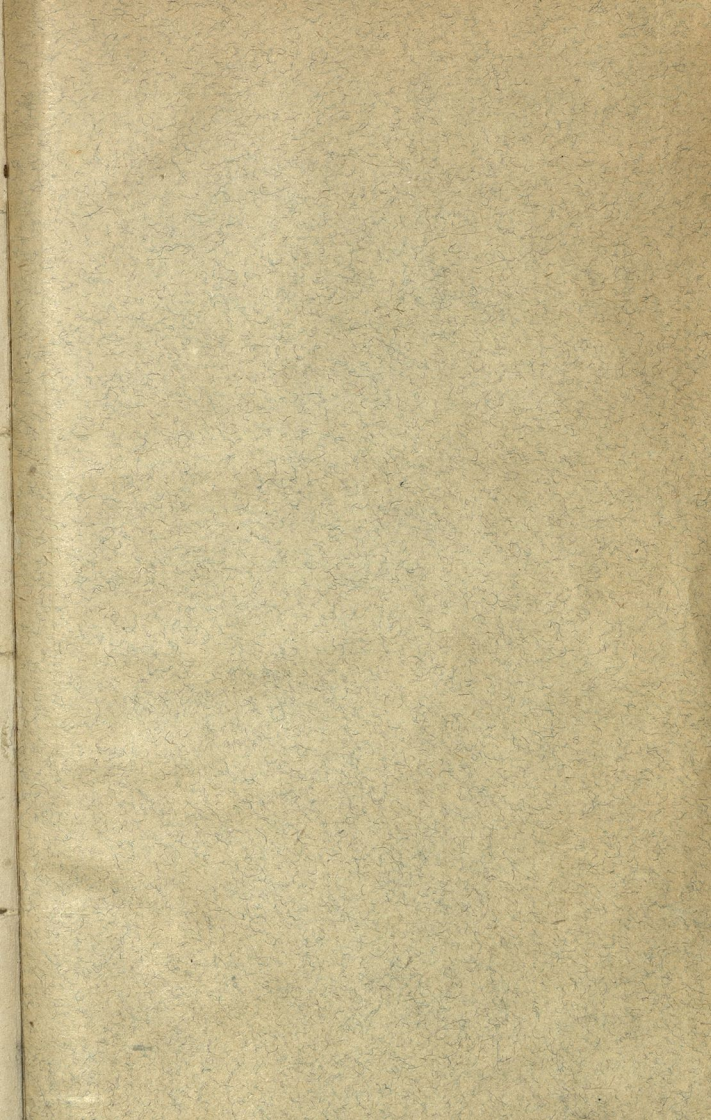
so pozneje, da je cigan iz gošče pristopil in smeje se mertvecu rekel: „Zakaj si me dal v vodo vreči, trap! Ne bi se ti bilo treba sicer obešati.“ To so bile zadnje besede, ki jih je kdo čul iz ciganovih ust, kajti od tistega dne ga ni nihče več vidil v slovenskih krajih. Ne dolgo potem je bila dežela rešena nemilega gosta: Turki, siti prelite kervi in morije, pomaknili so se spet nazaj.

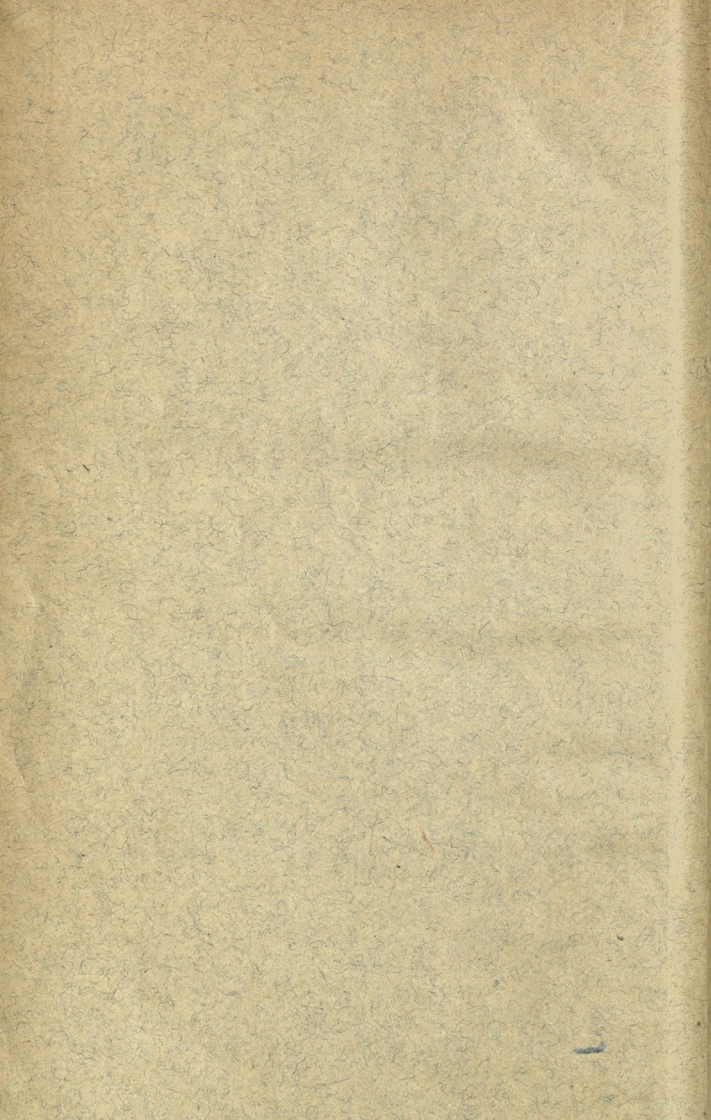
Zopet se prikažejo slovenski kmetje, ki niso bili padli v boji z ljutim vragom pod krivo sabljo, ali ki niso morali v sužnost med nečloveške Turke. Pela je sekira v starem hrastovem gozdu; razkopavali so vpepeljene kupe, ostanke svojih poprejšnjih stanovanj, in k Bogu zdihovaje so si stavili nove pohištva.

Opat Udalrik je dal s pomočjó okoli stanujočih plemenitašev, sosebno mladega Kozjaka, sezidati nov klošter v Zatičini. Sploh pa so si prizadevali po vsej deželi, da bi zacelili rane, ki so je vsekali Turki.

Marko Kozjak vendar ni dolgo vžival veselja: živeti pri svojem sinu, ki je bil, vsem sosedom čudež, najboljši mož med kranjskimi plemenitaši. Ime janičar mu je bilo sicer ostalo, vendar nobena tistih grozovitih lastnosti, ktere so se vezale navadno s tem imenom. Kmalo je Juri pokopal svojega očeta, ki je umerl rad in udan v previdnost božjo, ktera mu je bila zadnji del življenja tolikanj oslajšala. Tudi opat Udalrik je šel kmalo za njim počivat v Bogu, ki vse dobro plačuje, vse hudo kaznuje. Bodi torej češčen in hvaljen!

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000045753

